

CHOV OVIEC a KÔZ

Vydáva Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku - družstvo pre priaznivcov chovu číslo 1 / 2009

www.zchok.sk



SÚŤAŽNÉ FOTOGRAFIE

31.



Štátny majetok Sp. Nová Ves. Bača Juraj Gbur s pomocníkmi, 1973

32.



Susa Pavol, Sp. Nová Ves, 1980

33.



Lomnička, okres Stará Ľubovňa, 1951

34.



Lomnička, okres Stará Ľubovňa, 1951

35.



Lomnička, okres Stará Ľubovňa, 1951

36.



Lomnička, bača Karol Reľovský (uprostred), 1951

37.



Lomnička, okres Stará Ľubovňa, 1951

Fotografie do súťaže zaslali: Mária Reľovská, Ján Novysedlák

Obsah

- 4** Príhovor ministra pôdohospodárstva Slovenskej republiky
- 4** Aktuálne výsledky kontroly úžitkovosti oviec na Slovensku
- 7** Poznatky z výstavy Salon international de l'agriculture 2009
- 8** Päť rokov v živočíšnej výrobe
- 9** Zastupovali sme vás
- 11** Reprodukčná výkonnosť bahníc v I. stupni KU za ROK 2007
- 14** Na návšteve u chovateľa oviec plemena valaška v Českej republike
- 15** Ovčiarstvo v okrese Stará Ľubovňa pred rokom 2004 a dnes
- 16** Na severovýchode Slovenska
- 17** Mušec oviec a kôz-chovateľský problém
- 20** Školenia HACCP a WELFARE
- 22** Nejdeme brzdiť pokles ale ideme skôr stimulovať nárast...
- 25** Stručná charakteristika najvýkonnejších mliekových plemien (druhá časť)
- 27** Niekoľko informácií zo školenia Cechu bryndziarov
- 31** Ako ďalej v chove oviec?
- 32** Pri strojom dojení nezabúdať na potreby bahníc
- 35** Kliešťová encefalitída u oviec a kôz – cieleňá kontrola
- 36** Budeme zmrazovať semeno baranov aj na Slovensku?
- 37** Vplyv niektorých pesticídov na rozmnožovacie funkcie oviec

OZNAM

Vážení chovatelia!

Vzhľadom na možnosť predaja živých zvierat, ovčích a kozích produktov z dvora (predaj v malom) Vám v prípade záujmu o realizáciu tohto druhu predaja odporúčame sa obrátiť na príslušnú regionálnu veterinárnu a potravinovú správu, od ktorej získate ďalšie informácie.



Vážení chovatelia – čitatelia časopisu

V minulých číslach časopisu Chov oviec a kôz sa s veľkou odozvou uskutočnila súťaž Vašich fotografií s tematikou súvisiacou s chovom oviec a kôz. Súťaž mala u Vás veľmi pozitívny ohlas, mali ste o ňu veľký záujem. O víťazovi rozhodla redakčná rada a cena bola odovzdaná na chovateľskom dni v rámci Agrokomplexu 2008. Pre ďalšie obdobie Redakčná rada časopisu vyhlasuje novú súťaž. Tá sa ma niešť v znamení

HISTÓRIE OVČIARSTVA NA SLOVENSKU

Vyzývame preto všetkých vás, ktorí máte k dispozícii historické fotografie z prostredia ovčiarstva a chovu kôz, fotografie historického oblečenia, krojov, zariadenia salašov, náradia a náčinia na salašoch, zvierat na pasienkoch alebo pri dojení a ďalšie rôzne obrázky svedčiacie o živote na salašoch v minulosti aby ste sa s týmito vzácnymi dokumentačnými obrázkami podelili so širokou chovateľskou verejnosťou a zaslali nám ich na zverejnenie. (tie samozrejme vrátíme) Najkrajšie a najoriginálnejšie samozrejme odmeníme na záver súťaže, ktorá sa ukončí v čísle 2/2009. Víťazovi cenu odovzdáme na AX 2009.

Pravidlá pre uverejnenie fotografií zostávajú rovnaké

- rozmery foto minim. 10x13cm zaslané poštou
- alebo zaslané emailom vo forme .jpg

**Fotografujte, prezrite vaše staré rodinné albumy a svoje zábery zasielajte na adresu: Ing. Slavomír Reľovský
Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku- družstvo
Skuteckého 19, 974 01 Banská Bystrica
alebo na email: zchok.relovsky@orangemail.sk**

Vážení chovatelia a priaznivci chovu oviec,

som veľmi rád, že som sa s mnohými z Vás stretol v Liptovskom Mikuláši, v regióne, ktorý je typický chovom oviec a verím, že zostane takým regiónom aj naďalej. Slovensko je nádherná krajina, ktorá má všetky predpoklady pre vyspelé poľnohospodárstvo. Máme šikovných a múdрых ľudí, vhodné prírodné podmienky a novými systémovými krokmi v sektore vytvárame podmienky aj pre chovateľov oviec.

V minulosti gazdovia hovorili o trojakom úžitku oviec, dnes chov oviec prináša omnoho viac, ovce sa dnes aktívne podieľajú na udržiavaní krajiny, vytvárajú podmienky pre rozvoj ďalších odvetví, nielen pre spracovanie produktov a produkciu kvalitných a zdravých potravín, ale aj rozvoj agroturistiky či opätovné vytváranie vzťahu človeka k prírode. Sú súčasťou vidieckej krajiny.

Máme vhodné lúky a pasienky pre viac ako milión oviec, avšak v súčasnosti ich chováme menej ako 365 tisíc. Napriek tomu, že chov oviec je viacmenej stabilným odvetvím, nemôžeme sa uspokojiť s týmto konštatovaním. Stačí, keď sa pozrieme okolo nás, nespávané lúky, nepokosené pasienky, zarastené záhrady. Na všetkých týchto plochách sa môžu pásť ovce, využívať trávny porast a produkovať kvalitné mlieko či mäso. Nemôžeme dopustiť, aby naše deti poznali ovce len z rozprávok, či obrázkových kníh. Ovce sprevádzali Slovákov už po stáročia a majú svoje miesto nielen v histórii, ale aj sú súčasťou našej budúcnosti. Som presvedčený, že sa nám spoločnými silami podarí obnoviť postavenie chovu oviec na Slovensku a o pár rokov už nebudú na Slovensku pasienky, ktoré budú prázdne, ale naopak, budú sa na nich pásť stovky oviec a po krajine bude počuť cvengot zvoncov spokojných zvierat. Využime príležitosť a možnosti, ktoré dnes máme a opäť objavme všetky pozitíva chovu oviec.

doc. Ing. Stanislav Becík, PhD.,

minister pôdohospodárstva Slovenskej republiky



VÝSLEDKY CHOVU

Aktuálne výsledky kontroly úžitkovosti oviec na Slovensku

Ing. Štefan Ryba¹

Ing. Martina Rafajová²

¹ riaditeľ PS SR, š.p.

² vedúci zootechnik KÚ HD, oviec a kôz

Aj v tomto období, rovnako ako v predchádzajúcich rokoch hodnotíme výsledky kontroly úžitkovosti oviec a kôz na Slovensku za kontrolný rok 2008.

Kontrola úžitkovosti plnila a naďalej plní významnú funkciu. Je smerovaná predovšetkým k chovateľom, ktorým poskytuje informácie k objektívnej selekcii a tým slúži k zlepšovaniu

reprodukcie v chovoch, k zvyšovaniu mliekovej úžitkovosti, vedie k zvyšovaniu kvality a efektívnosti chovu. V neposlednom rade prináša chovateľovi informácie, ktoré slúžia k dosahovaniu lepších ekonomických výsledkov.

Podľa Štatistického úradu Slovenskej republiky sa na Slovensku k 31.12.2008 chovalo 359 455 ks oviec, z toho 247 773 ks bahníc. V porovnaní s tým istým obdobím roku 2007 bol zaznamenaný v kategórii oviec nárast o 12 276 ks. Stav bahníc stúpol o 16 676 ks.

V kontrolnom roku 2008 bolo do kontroly úžitkovosti bez ohľadu na stupeň chovu zapoje-

ných 58 223 ks bahníc, čo pri počte 247 773 bahníc chovaných na Slovensku predstavuje 23,5 % -tnú zapojenosť oviec v kontrole úžitkovosti.

K 31.12.2008 bolo v kontrole úžitkovosti celkovo 193 chovov, z tohto počtu bolo 93 šľachtiteľských chovov (ŠCH), 35 rozmnožovacích chovov (RCH) a 65 úžitkových chovov (ÚCH). Pozitívne hodnotíme, že počet chovov sa v tomto roku stúpol v porovnaní s kontrolným rokom 2007. Do kontroly úžitkovosti I. stupňa bolo zapojených 41 312 oviec - v šľachtiteľských chovoch bolo zapojených 31 669 ks bahníc, v rozmnožovacích chovoch 9 613 ks

bahníc a v kontrole úžitkovosti II. stupňa, v úžitkových chovov bolo do kontroly úžitkovosti zapojených 17 011 ks bahníc. Do kontroly mliekovej úžitkovosti bolo v kontrolnom roku 2008 zapojených v 108 chovov 23 778 ks bahníc. Z celového počtu chovov, v ktorých sa vykonáva kontrola mliekovej úžitkovosti bolo 47 chovov, kde sa robí výkon kontroly úžitkovosti novým systémom t.j. kontrola mliekovej úžitkovosti sa vykonáva u všetkých bahníc v stáde. Pozitívne môžeme hodnotiť skutočnosť, že aj v tomto roku počet chovov a počet oviec v kontrole mliekovej úžitkovosti nezaznamenal pokles a zapojenosť stúpila (v roku 2007 bolo v kontrole mliekovej úžitkovosti zapojených 21 734 ks) aj napriek tomu, že počet oviec zapojených v kontrole úžitkovosti mierne klesol.

Výsledky reprodukčných ukazovateľov

V kontrolnom roku 2008 bolo u nášho najpočetnejšieho kombinovaného plemena zošľachtená valaška pripustených 17 697 oviec v šľachtiteľských chovoch a 3 311 bahníc v rozmnožovacích chovoch. Z tohto počtu bahníc sa v kontrolnom roku 2008 obahnilo 14 741 bahníc v ŠCH a 2 727 bahníc v RCH. U plemena cigája bolo pripustených 9 482 oviec v ŠCH a 4 064 oviec v RCH, z tohto počtu sa obahnilo sa 8 264 bahníc v ŠCH a 4 167 bahníc v RCH. U plemena merino bolo pripustených 1 367 oviec a obahnilo sa 963 bahníc v šľachtiteľských chovoch.

Z mäsových plemien bolo najviac oviec pripustených u plemena ile de France 388 a obahnilo sa 328 bahníc v ŠCH a v RCH bolo najviac oviec pripustených u plemena suffolk 55, z toho sa obahnilo 52 bahníc.

U mliekových plemien sa u plemena lacaune pripustilo 721 oviec, z toho sa obahnilo 596 bahníc, u plemena východofrízka ovca sa pripustilo 52 oviec a obahnilo sa 43 bahníc v ŠCH a v RCH bolo pripustených 95 oviec, z tohto počtu sa obahnilo 62 bahníc.

Dosiahnuté výsledky reprodukčných ukazovateľov % oplodnenia, % plodnosti a % plodnosti na obahnenú bahnicu za jednotlivé plemená za šľachtiteľské a rozmnožovacie chovy v kontrolnom roku 2008 uvádzame v tabuľke č.1 a 2.

V porovnaní plemien s kombinovanou úžitkovosťou v šľachtiteľských chovoch najvyššie percento plodnosti na obahnenú bahnicu bolo dosiahnuté u plemena nemecká čiernohlavá ovca (150,0 %), toto plemeno je zastúpené len jedným chovateľom a za ŠCH bolo uznané v roku 2007. Z viacpočetných plemien kombinovaného úžitkového typu najvyššie % plodnosti na obahnenú bahnicu dosiahlo plemeno merino – 139,4%. Naopak najnižšie percento plodnosti na obahnenú bahnicu sme zaznamenali u plemena askánske merino – 112,2 % s medziročným poklesom 11 %.

Pri porovnávaní mäsových plemien v šľachtiteľských chovoch sme zaznamenali najvyššie percento plodnosti na obahnenú bahnicu u plemena ile de France – 162,5 % v ŠCH a u plemena suffolk v RCH – 169,2%. Nasleduje plemeno berrichonne du Chér – 157,0 %.

U jediného plodného plemena chovného

Tabuľka č. 1

ŠCH - plemeno	% oplodnenia	% plodnosti	% plodnosti na obahnenú bahnicu
zošľachtená valaška	91,9	117,3	127,7
cigája	94,1	121,4	129,0
merino	77,8	108,4	139,4
askánske merino	97,6	109,5	112,2
pôvodná valaška	95,8	133,3	139,1
bergschaf	72,7	81,8	112,5
suffolk	72,1	110,8	153,8
oxford down	82,2	110,8	134,8
charollais	90,0	128,8	143,1
lacaune	93,3	117,2	125,7
východofrízka ovca	95,6	140,0	146,5
berrichonne du Chér	92,1	144,6	157,0
ile de France	94,0	152,7	162,5
romanovská	83,3	231,3	277,5
nemecká čiernohlavá ovca	28,6	42,9	150,0

Tabuľka č. 2

RCH - plemeno	% oplodnenia	% plodnosti	% plodnosti na obahnenú bahnicu
zošľachtená valaška	91,4	114,3	125,0
cigája	91,8	109,2	119,0
texel	100,0	150,0	150,0
bergschaf	80,0	120,0	150,0
suffolk	94,5	160,0	169,2
charollais	72,0	116,0	161,1
lacaune	99,5	111,1	111,7
východofrízka ovca	84,9	145,2	171,0

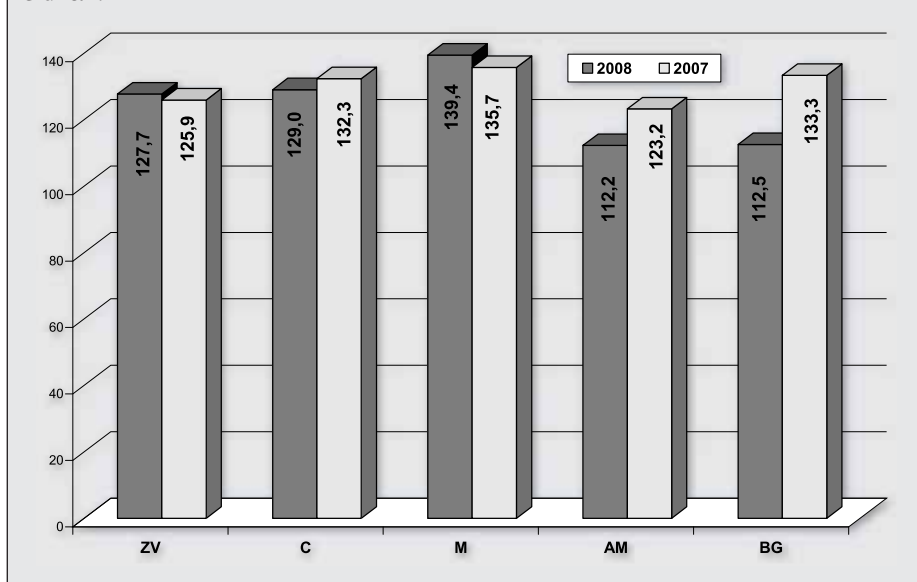
na Slovensku romanovskej ovce bol ukazovateľ percento plodnosti na obahnenú bahnicu v šľachtiteľských chovoch na úrovni 277,5 %. Porovnanie % plodnosti na obahnenú bahnicu v ŠCH za kontrolný rok 2008 s kontrolným rokom 2007 uvádzame v grafe č.1(kombinované plemená) a v grafe č.2 (mäsové, mliekové a plodné plemená)

Výsledky mliekovej úžitkovosti

Kontrola mliekovej úžitkovosti sa v kontrolnom roku 2008 v šľachtiteľských chovoch vykonávala u kombinovaných plemien zošľachtená valaška, pôvodná valaška, cigája a bergshaf

a u mliekových plemien lacaune a východofrízka ovca. U kombinovaného plemena bergshaf, pôvodná valaška a mliekového plemena východofrízka ovca sa vykonáva kontrola mliekovej úžitkovosti v malom rozsahu u štyroch chovateľov. U plemena bergshaf bola dosiahnutá priemerná mlieková úžitkovosť 144,55 litrov na 5 normovaných laktáciách, pri dosiahnutí obsahu tuku 11,08 kg a obsahu bielkovín 8,61 kg. U plemena pôvodná valaška bola dosiahnutá priemerná mlieková úžitkovosť 102,74 litrov na 20 normovaných laktáciách, pri dosiahnutí obsahu tuku 7,77 kg a obsahu bielkovín 6,08 kg. U plemena východofrízka ovca bola dosiahnu-

Graf č.1:



tá priemerná mlieková úžitkovosť 196,15 litrov na 21 normovaných laktáciách (obsah tuku – 9,74 kg, obsah bielkovín – 9,99 kg).

Plemeno zošľachtená valaška – počet všetkých laktácií 8 389, počet normovaných laktácií 7 779, množstvo mlieka 104,01 litrov, obsah tuku 8,02 kg a obsah bielkovín predstavovalo 6,24 kg.

Plemeno cigája – počet všetkých laktácií 4 691, počet normovaných laktácií 3 878, množstvo mlieka 103,62 litrov, obsah tuku 7,55 kg a obsah bielkovín predstavovalo 6,07 kg.

Plemeno lacaune – počet všetkých laktácií 436, počet normovaných laktácií 408, množstvo mlieka 209,88 litrov, obsah tuku 12,49 kg a obsah bielkovín predstavovalo 11,44 kg.

V porovnaní s kontrolným rokom 2007 sme zaznamenali v šľachtiteľských chovoch pokles množstva mlieka u všetkých plemien okrem plemena lacaune, kde medziročný nárast predstavuje, 31,65 litra.

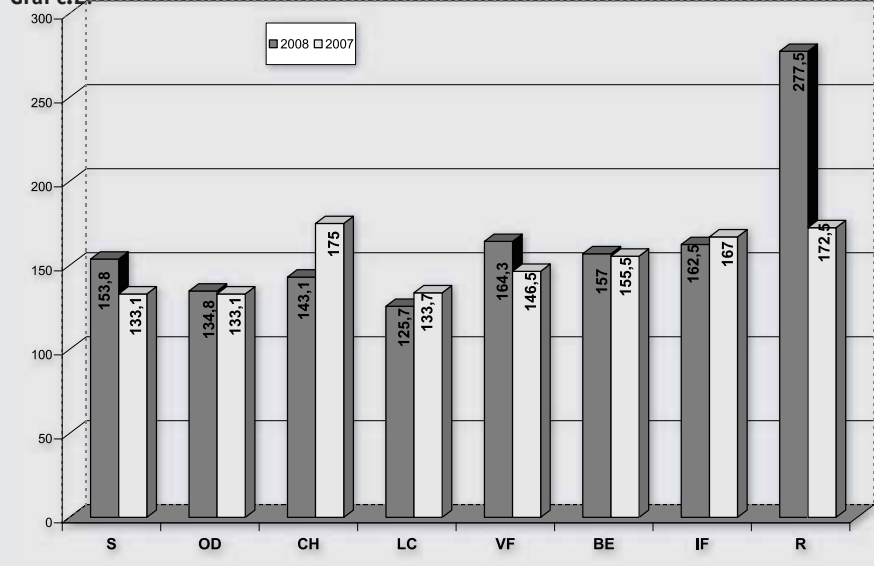
Dosiahnutú priemernú mliekovú úžitkovosť v kontrolnom roku 2008 za šľachtiteľské chovy v porovnaní s rokom 2007 predstavuje graf č.3.

Na porovnanie v grafe č.4 uvádzame výsledky kontroly mliekovej úžitkovosti čistokrvných plemien v rozmnožovacích chovoch. V tomto stupni kontroly sa kontrola mliekovej úžitkovosti vykonáva u piatich plemien (zošľachtená valaška, cigája, lacaune, východofrízsky ovca a bergshaf). V porovnaní s kontrolným rokom 2007 nám pribudlo plemeno bergshaf s množstvom mlieka 131,41 litrov pri 8 normovaných laktáciách.

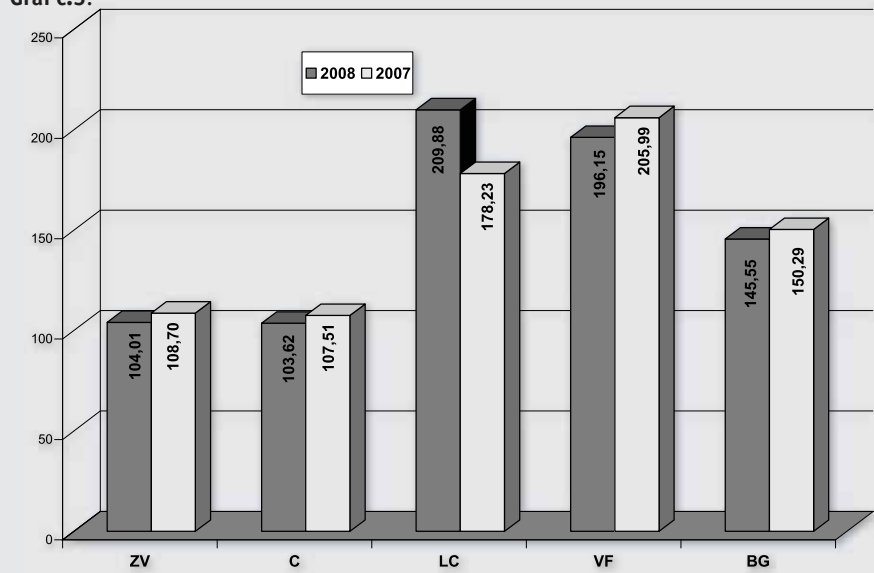
Aj v tomto roku Vám prinášame vyhodnotenie najlepších chovateľov u viacpočetných plemien cigája a zošľachtená valaška za dosiahnutú mliekovú úžitkovosť. Medzi najlepších chovateľov plemena cigája v mliekovej úžitkovosti v roku 2008 patria AGRO Raslavice s.r.o., kde sme zaznamenali priemerné množstvo mlieka 146,32 litrov pri 172 normovaných laktáciách s obsahom tuku 11,89 kg a obsahom bielkovín 8,79. Druhú najvyššiu priemernú mliekovú úžitkovosť za plemeno cigája dosiahol PD Žemberovce s priemerným množstvom mlieka 131,96 litrov (326 normovaných laktácií, obsah tuku 7,56 kg a obsahu bielkovín 7,82 kg) a trojicu najlepších chovateľov uzatvára chovateľ Peter Karcol s priemerným množstvom mlieka 128 litrov pri 72 normovaných laktáciách (obsah tuku – 9,35 kg, obsah bielkovín – 7,73 kg).

Prvé tri miesta s najvyššou mliekovou úžitkovosťou za plemeno zošľachtená valaška dosiahli: Prvú a druhú najvyššiu mliekovú úžitkovosť dve farmy z podniku TOMAK s.r.o. Podolinec s dosiahnutou úžitkovosťou mlieka 140,40 a 137,07 litrov pri počte normovaných laktácií 160 a 142. Tretiu najvyššiu dosiahnutú mliekovú úžitkovosť dosiahol podnik Agrospol Hradová s.r.o. Tisovec s množstvom mlieka 134,18 litrov pri počte 73 normovaných laktácií s obsahom tuku 11,47 kg a obsahom bielkovín 8,11 kg.

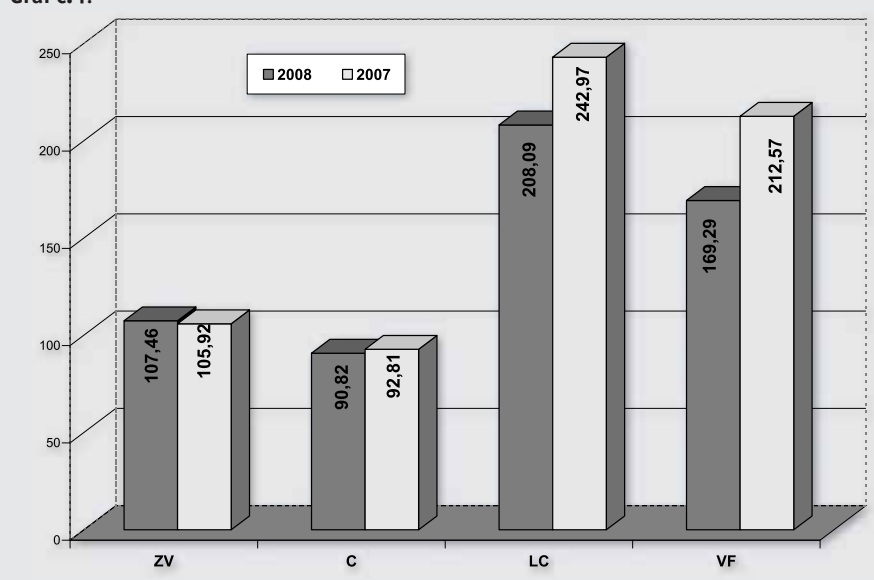
Graf č.2:



Graf č.3:



Graf č.4:



Poznatky z výstavy

Salon international de l'agriculture 2009

Ing. Pavol Gúglava,
šľachtiteľ ZCHOK

V dňoch od 21.2. do 1.3.2009 sa v Paríži na výstaviske Porte de Versailles uskutočnila medzinárodná poľnohospodárska a potravinárska výstava. Ja som sa na tejto výstave zúčastnil na pozvanie chovateľa Ing. Júliusa Šándora, ktorý ma pozval ako poradcu k nákupu plemenných baranov z výstavy. Spolu s nami sa výstavy zúčastnili aj Ing. Ondrej Šmál, riaditeľ RPPK Zvolen a dcéra Ing. Šándora Erika. Do Paríža sme cestovali lietadlom, v pondelok 23.februára o 7:30 hod. z Bratislavy a naspäť z Paríža sme leteli vo štvrtok 26. februára o 9:20 hod.

Zámerom Ing. Šándora bolo nakúpiť po dvoch plemenných baranoch plemien Ille de France a Suffolk do svojich šľachtiteľských chovov. A to z každého plemena jedného dospelého barana vo veku 14 – 18 mesiacov a jedného mladého baránka vo veku 6 – 10 mesiacov. Tento zámer sa podarilo naplniť iba z polovice, pre-



Zľava: pán Gérard Matry, Ing. Šmál, Ing. Šándor, Ing. Gúglava.

tože na výstave boli len plemenné barany vo veku nad 14 mesiacov. Napokon sa nám podarilo vybrať dva plemenné barany plemien Ille de France a Suffolk, ktoré patria na výstave medzi najlepšie hodnotené. Baran plemena Ille de France, číslo CEHZ FR 215525 80128, od chovateľa Jeana Francois Deschamps, bol narodený 28.10.2007 a pochádza z dvojčiat. Má samozrejme genotyp ARR/ARR (prvá riziková skupina na scrapie, všetky vystavované barany boli v prvej rizikovej skupine). Tento plemenný baran dosiahol priemerné denné prírastky do 30 dní veku 470 g a od 30 do 70 dní 498 g. Zaradený bol vo výslednej triede RD*, čo zodpovedá našej triede EA. Plemenný baran Suffolk od chovateľa Pierra Smessaerta, číslo CEHZ FR 200405 80019 bol narodený 8.12.2007 a tiež pochádza z dvojčiat. dosiahol priemerné denné prírastky do veku 30 dní 387 g a od 30 do 70 dní 495 g. Tiež má genotyp ARR/ARR a výslednú triedu RD*. Pri výbere baranov sme sa zoznámili s prezidentom chovateľského zväzu UPRA Ille de France pánom Gérardom Matry, ktorý nám pomohol s výberom a zoznámil nás s chovateľmi. Pán Matry sa živo zaujímal o problematiku chovu mäsových plemien oviec u nás. Ing. Šándor mal na túto príležitosť pripravené materiály a fotografie zo svojho chovu, aj z nákupného trhu plemenných baranov mäso-

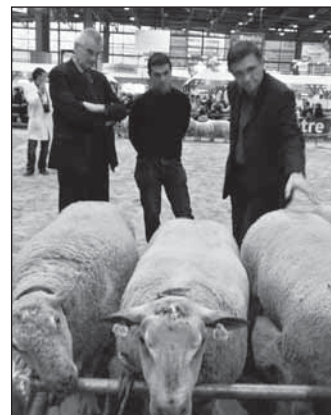
vých plemien z roku 2008 v Pleši. Pán Matry prejavil záujem o návštevu trhu, ktorý usporiada Ing. Šándor v obci Pleš, kde by osobne urobil neformálnu prezentáciu plemena Ille de France pre našich chovateľov. Ing. Šándor pána Matry na nákupný trh v Pleši pozval.

Menší problém sa vyskytol pri plnení podmienok na import, ktoré vydala Štátna veterinárna a potravinová správa SR, kde sa vyžaduje negatívny test na chorobu modrého jazyka a tiež je neprípustné, aby importované zvieratá boli vakcinované proti tejto chorobe. Vo Francúzsku je však nariadená povinná vakcinácia proti tejto chorobe u všetkých plemenných zvierat a bola vykonaná. Napokon po telefonických konzultáciách bolo so zástupcami Štátnej veterinárnej a potravinovej správy dohodnuté, že 21 dní pred plánovaným dovozom bude vykonaná revakcinácia a zvieratá sa môžu doviezť.

Čo sa týka samotnej výstavy, tak expozícia oviec bola zastúpená najmä mäsovými plemenami.



Vybraný plemenný baran Ille de France.



Komisionálne hodnotenie plemenných baranov charollaise.

Najpočetnejšie zastúpenie mali plemená Ille de France, Charollaise, Berrichone du Cher, Suffolk a Hampshire. Z ostatných ma zaujali pomerne početné kolekcie plemien Charmonaise, Mounton Vendéen, Bleu du Maine. Dojné plemená boli zastúpené len plemenom Lacauene. Okrem spomínaných boli vystavované aj kolekcie rôznych krajových plemien oviec. Kozy boli zastúpené plemenami biela krátkosrstá a alpínska.

Na záver ešte pár slov. Našu účasť na tejto výstave hodnotím ako vydarenú. Získali sme nové poznatky, kontakty na francúzskych chovateľov. Návšteva Slovenska, na ktorú bol pán Matry pozvaný môže znamenať začiatok obojstranne prospešnej spolupráce.

Autor fotografií:
Erika Šándorová

Štáty EÚ musia vrátiť agrodotácie

Agentúra Reuters informovala na svojej internetovej stránke o štátoch EÚ, ktoré musia vrátiť za porušenie pravidiel o agrodotáciách 126,7 mil.eur.

Krajiny Európskej únie budú musieť vrátiť 126,7 milióna eur (3,82 miliardy Sk) za nesprávne použitie dotácií v oblasti poľnohospodárstva, pričom najväčším hriešnikom je Dánsko.

AKÉ PRAVIDLÁ BOLI PORUŠENÉ A AKÉ SANKCIE BOLI UDELENÉ?

Dánsko bude musieť vrátiť celkovo 100,6 milióna eur (3,03 miliardy Sk), a to najmä za slabú kontrolu ponechávania pôdy ľadom

v rokoch 2003-2005, za čo farmári poberali dotácie. Tento systém sa neskôr zrušil. Belgicko a Británia porušili zasa pravidlá EK o vývozných dotáciách a budú musieť vrátiť 7,2 milióna eur (216,91 milióna Sk), respektíve 9,5 milióna eur (286,14 milióna Sk). Belgicko okrem toho ešte nezákonne poskytlo dotácie pestovateľom ovocia a zeleniny, za čo musí do Bruselu vrátiť ďalších 1,7 milióna eur (51,21 milióna Sk).

AKÉ ĎALŠIE KRAJINY BUDÚ MUSIEŤ VRÁTIŤ DOTÁCIE?

Z ďalších krajín, ktoré sa previnili voči pravidlám EÚ v menšom rozsahu, budú mu-

sieť vracieť peniaze do Bruselu Cyprus, Francúzsko, Grécko, Írsko, Taliansko, Slovinsko a Španielsko.

V AKÝCH INTERVALOCH MONITORUJE EK NAKLADANIE S PENIAZMI?

Približne trikrát do roka EK monitoruje nakladanie s peniazmi v rámci Spoločnej poľnohospodárskej politiky (CAP), keďže táto oblasť pohltí ročne okolo 44 miliárd eur (1,33 bilióna Sk). V prípade, že zistí porušenia, musia krajiny peniaze vrátiť. Ak sa tak nestane, komisia môže dotácie zastaviť.

Zdroj:www.agroinfocentrum.sk

Päť rokov v živočíšnej výrobe

Ing. S. Borecká,
Ing. M. Jamborová,
VÚEPP

Tento rok „oslávi“ Slovensko piate výrobie vstupu do EÚ. Pozrime sa v krátkosti, ako sa v tomto období na Slovensku vyvíjali počty hospodárskych zvierat a ich úžitkovosť.

Najvýraznejšie zmeny zasiahli chov ošípaných. Podľa údajov ŠÚ SR počet ošípaných spolu za obdobie rokov 2004 – 2008 poklesol o 48,1 %, pričom k najväčšiemu medziročnému zníženiu stavov ošípaných došlo práve v roku 2004 a potom v roku 2008. Z jednotlivých kategórií ošípaných sa najväčší prepád zaznamenal pri prasničiach, ktorých ubudlo až 57,7 %.

Počet hovädzieho dobytku spolu klesol za päť rokov o 17,7 %. Počet kráv klesol o 14 %. Pozitívne je, že stúpol počet dojčiacich kráv, no počet dojníc klesol až o 18,9 %. Najvýraznejšie zníženie počtu dojníc sa zaznamenalo, tak ako u ošípaných, v roku 2004. V nasledujúcich rokoch sa trend poklesu nezastavil, ale dosahoval miernejšiu dynamiku.

Podobný vývoj sa zaznamenal i v chove hydiny, keď početné stavy tejto kategórie hospodárskych zvierat poklesli o 21 %. Z toho sliepky poklesli o 9,3 % a kurčatá vo výkrme o 39,4 %. Najvyšší medziročný pokles počtu hydiny sa zaznamenal v roku 2006 (o 7,4 %) a v roku 2008 (o 12,8 %).

Jedným z druhov hospodárskych zvierat, pri ktorých došlo k zvýšeniu stavov sú ovce. Za päť rokov stúpol ich počet o 11,1 %. Počet bahníc stúpol až o 14,6 %. No aj tu došlo v priebehu obdobia k miernemu poklesu, pri ovciach spolu v roku 2004 a 2005 a pri bahniciach v roku 2006. Potešiteľné je i to, že sa zvýšil počet

koní. Podľa súpisu hospodárskych zvierat vykonaného ŠÚ SR k 31.12. 2008 za poľnohospodárstvo spolu, sa zvýšil počet koní oproti koncu roka 2003 o 3,8 % a oproti roku 2007 o 5,0 %.

Nie veľmi uspokojivý je vývoj úžitkovosti a reprodukčných ukazovateľov v porovnaní s rokom 2003, hlavne pri hovädzom dobytku a ovciach. Natalita hovädzieho dobytku sa dlhodobo pohybuje na úrovni 90 %, s mierne klesajúcim trendom a odchov teliat len mierne prevyšuje 80 %. Priaznivo sa vyvíjala mlieková úžitkovosť dojníc, ktorá od roku 2003 stúpila o 996,4 kilogramov na jednu dojnicu. Výkrm HD, posudzovaný cez úroveň priemerných



denných prírastkov, sa javí ako extenzívny a aj napriek miernemu nárastu v predchádzajúcich rokoch, došlo v roku 2008 k jeho opätovnému poklesu.

V chove ošípaných došlo z dôvodu nepriaznivej ekonomickej situácie k zániku mnohých chovov, čo sa prejavilo zvýšeným brakovaním prasníc, ktoré kulminovalo v roku 2007 (až 49,9 %), súčasne sa znížilo pripúšťanie prasníc i prasničiek a prevod prasničiek do stavu prasníc. Vyraďovanie prasníc a zánik slabých chovov spôsobili „relatívne zlepšenie úžitkovosti“ tým, že stúpol počet vrhov na prasniciu, počet narodených prasiat na jeden vrh i na prasniciu a aj napriek zvýšenému úhynu prasiat je odchov prasiat na jednu prasniciu vyšší. V prepočte na jednu prasniciu stúpol odchov prasiat za celé obdobie o 16,3 %. Mierne zlepšenie nastalo v priemerných prírastkoch vo výkrme a predvýkrme ošípaných na kus a deň, no tento ukazovateľ v posledných troch rokoch stagnuje.

Prekvapivý je vývoj úžitkovosti oviec. Napriek potešujúcemu nárastu počtu oviec, ukazovatele reprodukcie a úžitkovosti oviec výrazne klesli. Narodenie jahniat kleslo o 18,5 % a odchov jahniat o 16,5 %. Stríž vlny klesla od roku 2003 o 0,5 kg na jednu ovcu. Veľmi výrazne klesla aj produkcia ovčieho mlieka, z čoho vyplýva, že dochádza k postupnému znižovaniu počtu dojnych bahníc.

Vývoj úžitkovosti nosníc charakterizoval kolísavý priebeh. Kým v roku 2003 dosiahla priemerná znáška na sliepku 205,4 ks, v roku 2008 sa medziročne znížila o 2,5 % a predstavovala 203,8 kusov. Výraznejšie zvýšenie znášky bolo zaznamenané v roku 2007 (209,1 ks), čo sa súčasne so zvýšením počtu nosníc prejavilo i na zvýšení produkcie, medziročne o 3,1 %. □

Úradníci EÚ okúsia život na farme

EÚ zaznamenáva pokrok v úsilí o zjednodušenie pravidiel pre poľnohospodárov

Úradníci EÚ, ktorí sa venujú poľnohospodárstvu, budú konfrontovaní s realitou. Od budúceho roku bude ich odborná príprava zahŕňať dočasny pracovný pobyt na farme.

O úradníkoch sa niekedy hovorí, že sú odtrhnutí od problémov ľudí, ktorým pomáhajú. Program nazvaný „skutočná ošeračka“ sa zameriava na to, aby sa zamestnanci verejnej správy hlbšie vžili do každodenného kolobehu života poľnohospodárov a tieto skúsenosti premietli do tvorby politík. Komisia takisto zvažuje školenia pre úradníkov o tom, ako formulovať právne predpisy v jazyku, ktorý je ľahko zrozumiteľný pre občanov.

Tieto opatrenia sú opísané v správe Komisie o úsilí zameranom na sprehľadnenie a zlepšenie čitateľnosti poľnohospodárskych pravidiel EÚ a na zníženie administratívnej záťaže pre poľnohospodárov.

Nikto nepopiera, že poľnohospodárska politika EÚ je zložitá. Komisárka pre poľnohospodárstvo Mariann Fischer Boel ju raz opísala ako nedozerný, hustý les, pre ktorý nie je žiadna mapa. To bolo v októbri 2006, keď Komisia uviedla akčný plán na zníženie byrokracie pre poľnohospodárov.

Teraz, po viac ako dvoch rokoch, nastal výrazný pokrok sprevádzaný zmenami, ktoré sľubujú poľnohospodárom úspory administratívnych výdavkov v stovkách miliónov eur. Do budúcnosti sa očakáva, že EÚ splní svoj cieľ znížiť administratívne bremeno o najmenej 25 % do roku 2012.

Správa poskytuje prehľad doteraz dosiahnutých výsledkov. Zrušené boli stovky zastaralých právnych predpisov a ďalšie boli kodifikované do ucelených textov. Administratívne postupy sa zjednodušili a v niektorých prípadoch celkom zrušili. Jeden ukázkový príklad: veľa výrobkov, najmä cereálií, je v súčasnosti možné dovážať a vyvážať bez povolení.

Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) prešla za posledných dvadsať rokov hlbokými reformami. Počas poslednej reformy v roku 2003 EÚ zrušila poľnohospodárske podpory naviazané na výrobu.

Na jeseň minulého roku sa lídri EÚ dohodli na návrhu Komisie na rozšírenie reformy. Očakáva sa, že program prinesie poľnohospodárom úspory vo výške 281 mil. eur tým, že sa budú slobodnejšie rozhodnúť o pestovaní plodín podľa požiadaviek trhu.

Podľa správy sa ďalších 400 mil. eur ušetrí lepším využitím informačných technológií.

Tieto opatrenia sa dotknú aj výdavkov EÚ, nakoľko jej výdavky na politiky súvisiace s poľnohospodárstvom predstavujú okolo 55 mld. eur ročne (zhruba 40 % rozpočtu EÚ). Aktuálny rozpočet na poľnohospodárstvo zastrešuje obdobie rokov 2007 až 2012. Debata o financiách pre ďalšie rozpočtové obdobie sa začne na budúci rok.

Zdroj: <http://ec.europa.eu>

Pracovné stretnutie praxe a výskumu v Trenčianskej Teplej

Dňa 4. februára 2009 sa konalo pracovné stretnutie medzi zástupcami Centra výskumu živočíšnej výroby Nitra a Zväzu chovateľov oviec a kôz na Slovensku v Trenčianskej Teplej.

Cieľom stretnutia bolo oboznámenie sa s riešeniami výskumnými úlohami v oblasti chovu malých prežúvavcov, konzultácia o pripravovaných výskumných úlohách v nasledujúcom období podľa požiadaviek ZCHOK.

Úvodom nás doc. RNDr. Milan Margetín, PhD. oboznámil s aktuálnymi zmenami v organizácii. Od 1.2.2009 zaniklo SCPV a vznikli 2. nástupnícke organizácie so sídlom v Piešťanoch a Nitre.

„Nový názov našej organizácie je **Centrum výskumu živočíšnej výroby Nitra** a riaditeľkou je Ing. Janka Beresecká“, uviedol doc. Margetín.

Postupne boli prezentované výskumné úlo-

hy, ktoré sa riešia na ÚCHO Tr. Teplá a CVŽV Nitra. Doc. Ing. Vladimír Tančín DrSc. oboznámil o riešení úlohy „Zvyšovanie účinnosti strojového dojenia oviec.“ Tieto prezentácie boli odovzdané zástupcom ZCHOK.

Pre budúce obdobie so súhlasným stanoviskom ZCHOK by sa mal výskum zamerať do oblastí šľachtenia oviec, výživy a kŕmenia malých prežúvavcov tak, aby sa navrhnuté výskumné úlohy po vyriešení mohli uvádzať do praxe.

Bola konzultovaná taktiež spolupráca medzi ZCHOK, PS SR š.p. a ŠVPS SR ako neoddeliteľných inštitúcií pri transfere výskumných poznatkov do praxe.

Súčasťou spolupráce by malo byť zastúpenie v odborných komisiách, úzkej spolupráci a riešení požiadaviek praxe.

Neoddeliteľnou súčasťou spolupráce je vzájomné rešpektovanie práv jednotlivých inštitú-

cí a zverejňovanie a používanie informácií so súhlasom zainteresovaných strán - po ich vzájomnej dohode.

Nakoľko bolo prednesených veľa námietok výskumných úloh, bude zvolaná užšia porada na ZCHOK v Banskej Bystrici, kde sa uzavrie dohoda o zvýšení transferu výskumu do praxe a návrhy na riešenie konkrétnych úloh vytypovaných ZCHOK podľa potrieb praxe.

Veľmi nás zaujala problematika spúšťania mlieka pri strojovom dojení oviec. **Doc. Ing. V. Tančín, DrSc.** uviedol, že prenos výsledkov výskumu do praxe naráža na financovanie.

Po veľmi plodnej diskusii prítomní sa vzájomne dohodli na stretnutí zástupcov ZCHOK, PS SR š.p., ŠVPS SR a CVŽV, aby konkretizovali požiadavky praxe, možnosti financovania a určenie pravidiel pre ďalšiu spoluprácu.

Autor: Ing. Pavel Srpoň



Pracovné stretnutia s Plemenárskymi službami SR š.p.

Tak ako každý rok, bolo tomu aj v tomto roku sa vo februári uskutočnili pracovné stretnutia medzi zástupcami PS SR š.p. v Bratislave a ZCHOK za účelom dohodnutia spolupráce v ďalšom období.

Výslednicou z týchto rokovaní je podpísanie zmluvy pre rok 2009 v oblasti spolupráce pri šľachtiteľskej a plemenárskej činnosti.

Naďalej spolupráca prebieha v nadštandardnej úrovni, kde sa „štatutári“ snažia o čo

najprospešnejšiu spoluprácu medzi PS SR š.p. a ZCHOK v prospech chovateľa, aby šľachtiteľská a plemenárska činnosť nepôsobila ako záťaž, ale skôr ako pomoc od oboch inštitúcií.

Autor: Ing. Pavel Srpoň



Zľava-Ing. Srpoň, Ing. Ryba, Ing. Kurilla, Ing. Eštočin

Pracovné stretnutie zástupcov ZCHOK a SCHOK v Brne

V dňoch 12. až 13. februára sa uskutočnilo pracovné stretnutie zástupcov slovenského Zväzu chovateľov oviec a kôz so zástupcami českého Svazu chovateľu ovčí a koz.

Zástupcovia ZCHOK Ing. Jozef Eštočin – predseda, Ing. František Kurilla – podpredseda a Ing. Pavel Srpoň – riaditeľ sa v Brne stretli s predsedom SCHOK Ing. Viťom Marešom a Ing. Mirkou Marešovou preberali aktuálne problémy, s ktorými zápasia obidva zväzy – napr. elektronická identifikácia oviec a kôz, predaj z dvora.

Pán Mareš nám postupne predkladal plánované aktivity, ako návšteva horného Rakúsko, kde by sa pozornosť zamerala na podmienky predaja z dvora, spracovanie výrobkov z ovčích komodít – mlieko, mäso, vlnu a podobne. Plánujú to uskutočniť v mesiaci jún 2009.

Ďalej nás informovali o pripravovanej výstave v BRNE 25. až 28. júna 2009, kde v tomto roku im dáva MP SR k dispozícii obsadiť 3 pavilóny hospodárskymi zvieratami.

Ovenálie 2009 na Zlobicích majú naplánované na 15. až 16. augusta 2009.

Z aktuálnych problémov sme hovorili aj o pripravovaných jednaniach v Bruseli ohľadom elektronického označovania oviec a kôz. Samozrejme na všetky podujatia srdečne pozývajú chovateľov zo Slovenska

Z našej strany informoval predseda ZCHOK Ing. Jozef Eštočin o našich aktivitách, ktoré zväz pripravuje pre tento rok.

Okrem podujatí, ktoré sú zverejnené v našom kalendári ich upozornil na termíny NT, na ktoré sme ich srdečne pozvali, aby okrem účasti na podujatiach dali info chovateľom v ČR, že je tu možnosť zakúpenia kvalitných plemenných baranov.

Taktiež boli spomenuté naše pripravované aktivity VČS, majstrovstvá v strihaní oviec, možno Ovenálie 09 a AX 2009.

Keďže spomínané akcie z obidvoch strán sú v širšom časovom rozpätí, aby sa chovatelia navzájom mohli podujatí zúčastniť, dohodli sme sa, že naše spoločné stretnutie bude v mesiaci apríl 2009.

Toto stretnutie sa uskutoční v Banskej Bystrici, kde by sme mali konkretizovať spoločné podujatia a účasť na ďalších aktivitách.

Na druhý deň pokračovalo stretnutie s pánom Davidom Beranom – zástupcom firmy PEN-DAX, ktorý nám poslal emailovú správu v januári tohto roka, že ich firma má záujem v sezónne 2009 nakupovať na Slovensku ovčie mlieko v množstve 25000 až 50000 litrov mlieka týždenne.

Túto správu sme rozposlali našim chovateľom a vzbudila veľký ohlas. Preto sme si dohodli osobné stretnutie, aby sme dokázali cestou ZCHOK sprostredkovať stretnutie pána Berana s našimi chovateľmi – producentami ovčieho mlieka. Pýtali sme sa na podmienky predaja, resp. nákupu a vysvetlili sme pánu Beranovi, že produkcia mlieka od oviec je sezónna záležitosť



. Taktiež nás zaujímala predstava zvozu, uskladnenia, platby, požiadaviek na dodržiavanie veterinárnych predpisov a podobne.

Pán Beran nám nevedel dať jednoznačnú odpoveď na naše otázky, nakoľko sa mal zúčastniť vo februári medzinárodnej výstavy, dohodli sme sa, že nás bude kontaktovať. Podľa záujmu a ponuky dohodneme stretnutie na Slovensku, kde by sa s ním stretli priamo aj naši chovatelia.

Okrem ovčieho mlieka mal záujem aj o výrobky z ovčieho mlieka ako – bryndzu, korbáčky, čerstvý ovčí syr, údený ovčí syr, parenice, žinčicu a pod.

Autor: Ing. Pavel Srpoň

Pracovné návštevy zástupcov ZCHOK začiatkom roka na MP SR

Prvé mesiace kalendárneho roka signalizujú väčšiu aktivitu zo strany ZCHOK na aktuálne dokončenie legislatívnych úprav podľa potreby chovateľskej praxe.

Konzultácia s Ing. Kožuchom na sekcii pôdohospodárstva a rozvoja vidieka odbor priamych platieb sa odvíjala od aktualizácie legislatívy na VDJ. Požiadavkou chovateľov

bolo skrátenie retenčnej doby na dva mesiace a pritom využiť možnosť podania žiadosti v mesiaci marec.

Taktiež v tomto roku boli intenzívnejšie návštevy na sekcii potravinárstva, výživy a obchodu MP SR u generálnej riaditeľky Márii Kantíkovej z dôvodu dolaďovania pripravovanej legislatívy na „predaj z dvora“.

Autor: Ing. Pavel Srpoň



Ing. Juraj Kožuch



Štatutári ZCHOK u MVDr. Kantíkovej

Reprodukčná výkonnosť bahníc v I. stupni KU za ROK 2007

Dosiahnuť v chove oviec na bahniciu vyššiu produkciu mlieka, plodnosť – početnosť vrhu a u jahniat vyššiu rastovú intenzitu (PDP), predstavuje od roku 1990 veľmi náročný chovateľsko-plemenársky program, ktorého riešenie vyžaduje plné nasadenie ľudských zdrojov. Význam a dôležitosť spočíva v tom, že orientuje odvetvie na hodnotovú dôležitosť selektovaných užitočných znakov v podmienkach trhového prostredia.

Prof. Ing. Milan Gajdošík, CSc.

emeritný profesor SPU v Nitre

Z pohľadu dlhodobého historického vývoja slovenského ovčiarstva môžeme jednoznačne povedať, že chovatelia a šľachtitelia v tomto kontexte majú najmenej odborných a praktických skúseností so zvyšovaním **reprodukčnej výkonnosti** bahníc, pretože dlhodobo absentovala v chovateľskej praxi **zámerná selekcia vo vnútri stáda na početnosť vrhu**. Viacpočetné vrhy boli v selekcii málo žiaduce, čo spôsobilo, že naše plemená sa vyznačujú nízkou plodnosťou. Ich dedičné založenie pre viacpočetné vrhy je veľmi nízke. O to viac je v súčasnosti tento program pre šľachtiteľov zložitejší, pre chovateľov náročnejší a vyžaduje si cieľavedome systematicky realizovať ucelený metodický postup. Musíme však povedať, že **vyššiu ekonomickú efektívnosť** odvetvia nemôžeme dosiahnuť bez výraznejšieho zvýšenia reprodukčnej výkonnosti bahníc. Preto dôraz kladíme na základné **produkčné ukazovatele** reprodukčnej výkonnosti oviec, ako sú: reprodukčná spôsobilosť oboch pohlaví rodiť životaschopné potomstvo, pravidelné zabrezovanie, početnosť vrhu a dlhovekosť resp. predčasné vyradenie bahníc (počet pôrodov). Integrujúcim článkom v hodnotení reprodukčnej výkonnosti bahníc je **plodnosť**, ktorú posudzujeme (hodnotíme) rozdielne z pohľadu **chovateľa** alebo **šľachtiteľa**.

Každý chovateľ oviec vie, že každoročne vyradením brakových bahníc a prevodom jariet zo základného stáda bahníc sa početne konštituuje **základné stádo – teda počet bahníc určených na pripúšťanie, ktorý tvorí základ pre hodnotenie plodnosti oviec** (stáda) v každom chovateľskom roku. Takto vyjadrená plodnosť v % je predovšetkým výrazom fenotypu plodnosti, teda výsledkom vzájomného pôsobenia **dedičného založenia jedinca a životných chovateľských podmienok**. Výrazne odráža (vyjadruje) najmä chovateľskú úroveň a celkovú starostlivosť o bahnice v celoročnom resp. celoživotnom priereze. Takto vyjadrenú reprodukčnú výkonnosť (plodnosť) bahníc v poslednom období významne znižujú neprimerane vysokým podielom predčasne vyradené a jalové bahnice. V rokoch 2003 a 2005 v stádach KU I. stupňa dosiahlo predčasne vyradených bahníc 6,9 – 9,1 % a jalových bahníc 11,8 – 9,6 %. Táto neprimerane vysoká degradácia reprodukčnej výkonnosti bahníc (18,7 %) v uvedených ro-

koch veľmi negatívne ovplyvnila plodnosť bahníc zaradených do reprodukcie (101,4 %).

Šľachtitelia väčší dôraz orientujú na **plodnosť vyjadrenú na obahnené bahnice**. V uvedených rokoch dosiahla 127,4 – 124,7 %. Z takto vyjadrenej plodnosti môžu lepšie usudzovať na premenlivosť v plodnosti spôsobenú **rozdielnosťou dedičného založenia** bahníc pre viacpočetný vrh, teda presnejšie odhadnúť

genetický potenciál bahníc. Následne pri výbere potomstva v procese každoročného striedania generácií môžu šľachtitelia efektívnejšie ovplyvňovať genotypové zloženie budúcej generácie za predpokladu, že sa to robí **zámerné, cielene, systematicky a dôsledne**. Prax jednoznačne potvrdila, že keď nejde o zámerné, systematické, dlhodobé párenie jedincov medzi sebou, ktoré pochádzali z viacpočetných vrhov, nepotvrdil sa významnejší vplyv matiek a otcov na výskyt dvojčiat. V rokoch 2003 a 2005 bolo percento viacpočetných vrhov v I. stupni KU v rozmedzí 13,7 – 12,3 %, čo potvrdilo, že u bahníc domácich plemien nevyužívame ani ich súčasný genetický potenciál (18,0 – 21,0 %), ktorý ďaleko zaostáva za zahraničnými plemenami.

Keďže ide o aktuálnu problematiku, urobili sme analýzu reprodukčnej výkonnosti bahníc v I. stupni KU za rok 2007. Podklady sme čerpali z ročenky: „Výsledky kontroly úžitkovosti

Tab. 1: Charakteristika reprodukčných ukazovateľov bahníc domácich plemien v KU I. stupňa v roku 2007

Ukazovateľ	ZOŠL. VALAŠKA		CIGÁJA		MERINO	
	ŠCH	RCH	ŠCH	RCH	ŠC	RCH
Počet pripustených bahníc (n)	17167	3950	9989	4293	1606	-
	21117		14282		1606	
Predčasne vyradené (%)	10,9	13,7	5,6	6,1	11,4	-
	11,4		5,7		11,4	
Jalové (%)	8,1	6,4	11,1	10,2	26,0	-
	7,8		10,9		26,0	
Σ (%)	19,2		16,6		37,4	
Brezosť (%)	90,9	92,6	90,3	89,1	70,7	-
	91,7		89,9		70,7	
Plodnosť na pripustené bahnice (%)	102,2	98,3	110,1	101,0	84,9	-
	101,5		107,4		84,9	
Plodnosť bez bahníc predčasne vyradených (%)	114,7	113,9	116,7	107,5	95,9	-
	114,5		113,9		95,9	
Plodnosť na obahnenú bahniciu (%)	126,2	123,0	130,3	120,7	135,7	-
	125,6		126,7		135,7	
Viacpočetné vrhy (%)	13,1	9,2	13,4	10,3	17,8	-
	12,8		13,3		17,8	

Tab. 2: Charakteristika reprodukčných ukazovateľov u križovaných bahníc na báze plemena ZV-C-M zaradených do mliekového programu

Ukazovateľ	ZOŠL. VALAŠKA		CIGÁJA		MERINO	
	ŠCH	RCH	ŠCH	RCH	ŠC	RCH
Počet pripustených bahníc (n)	1231	923	497	693	413	822
	2 154		1 190		1 235	
Predčasne vyradené (%)	13,2	26,5	6,6	1,5	19,4	0,7
	18,9		3,5		7,0	
Jalové (%)	8,4	7,5	7,0	3,9	1,5	1,9
	8,0		5,2		1,8	
Σ (%)	26,9		8,7		8,8	
Brezosť (%)	90,4	89,8	92,5	96,1	98,2	98,0
	90,2		94,6		98,1	
Plodnosť na pripustené bahnice (%)	111,9	102,9	122,7	125,8	100,7	120,7
	108,1		124,5		114,0	
Plodnosť bez bahníc predčasne vyradených (%)	128,9	140,1	131,5	127,5	124,9	121,6
	133,3		129,1		122,6	
Plodnosť na obahnenú bahniciu (%)	142,7	156,0	142,2	132,7	127,1	124,0
	147,8		136,5		124,9	
Viacpočetné vrhy (%)	21,3	27,0	22,1	15,5	13,5	12,0
	23,8		18,2		12,4	

oviec a kôz". Zoradili sme plemená do integrovaných súborov podľa úžitkového zamerania. Dosiahnuté číselné informácie uvádzame v tab. 1 – 4. Analýza potvrdila pretrvávajúcu nízku reprodukčnú výkonnosť z predchádzajúcich rokov. Zo základného stavu bahníc určených na pripúšťanie (tab. 1) nerealizovalo svoju reprodukčnú výkonnosť u plemena M až 37,4 % bahníc, u plemena ZV 19,2 % a u plemena C 16,6 %. Bolo to ovplyvnené predovšetkým u plemena M a C vysokým podielom jalových bahníc (26,0 – 10,9 %) a u plemena ZV predčasne vyradenými bahnícami (11,4 %). Toto výrazné vyradenie bahníc z reprodukcie sa prejavilo v plodnosti na pripustené bahnice, ktorá dosiahla u plemena M len 84,9 %, u plemena ZV 101,5 % a najvyššie u plemena C 107,4 %. Viacpočetné vrhy dosiahli u plemena M 17,8 %, u plemena C a ZV sú približne na rovnakej úrovni (13,3 – 12,8 %).

V stádach zaradených do **mliekového programu** (tab. 2) malo zošľachťovacie a kombináčnne kríženie u plemena C a M pozitívny vplyv na zníženie počtu predčasne vyradených a jalových bahníc. Len u plemena ZV sa zvýšil podiel predčasne vyradených a jalových bahníc na 26,9 %. Pozitívny vplyv medzičlepného kríženia sa prejavil aj na ukazovateľa plodnosti. Výrazne sa zvýšilo % viacpočetných vrhov u plemena ZV (23,8 %), u C (18,2 %). Len u plemena M sa to neprejavilo pozitívne (12,4 %).

U všetkých špecializovaných mliekových plemien (tab. 3) sme zistili neprimerane vysokú absenciu v reprodukčnej výkonnosti. Z celkového počtu zaradených bahníc do reprodukcie, nerealizovalo svoju reprodukčnú schopnosť u plemena BG 50,0 %, u plemena LC 21,3 % a u plemena VF 19,8 % bahníc, čo bolo ovplyvnené predovšetkým vysokým percentom jalových bahníc (50,0 – 21,3 – 17,2 %). Najvyššiu plodnosť vyjadrenú na pripustené a obahnené bahnice dosiahlo plemeno VF (120,7 – 150,5 %), potom výrazne nižšiu LC (102,4 – 135,4 %) a najnižšiu BG (66,7 – 133,3 %). Rovnaké poradie je aj vo výskyte relatívne nízkeho počtu viacpočetných vrhov (24,7 – 17,6 – 16,6 %). U plemena R nerealizovalo svoje reprodukčné schopnosti 49,9 % bahníc, čo bolo výrazne ovplyvnené vysokým percentom predčasne vyradených bahníc (30,4 %) a jalových (19,5 %). Prejavilo sa to v nízkej plodnosti na pripustené bahnice (86,2 %). Súčasne sa však potvrdil vysoký genetický potenciál v plodnosti na obahnenú bahnicu (172,5 %) ovplyvnený vysokým percentom viacpočetných vrhov (36,9 %).

Aj u špecializovaných mäsových plemien (tab. 4) nerealizovalo svoju reprodukčnú schopnosť neprimerane vysoké percento bahníc a to u plemena T 40,0 %, SF 33,5 %, CH 23,9 %, nižšie bolo len u plemena IF 15,9 % a BER 9,8 %. Nízke využitie v reprodukcii bolo ovplyvnené vysokým percentom jalových bahníc (pl. T 40,0 %, SF 28,9 %, CH 23,0 %, OD 22,9 %).

V dôsledku nízkej brežosti bola plodnosť na obahnenú bahnicu u plemena T 80,0 %, SF 88,6 %, OD 108,5 % a CH 123,9 %. Nízke percento jalovosti sa pozitívne prejavilo v plodnosti na

Tab. 3: Charakteristika reprodukčných ukazovateľov bahníc mliekových (plodných) plemien v KU I. stupňa v roku 2007

Ukazovateľ	BG	LC		VF		ROM
	ŠCH	ŠCH	RCH	ŠCH	RCH	ŠCH
Počet pripustených bahníc (n)	12	537	49	33	83	138
		586		116		
Predčasne vyradené (%)	-	3,3	-	3,0	2,4	30,4
		3,1		2,6		
Jalové (%)	50	22,0	14,3	12,1	19,3	19,5
		21,3		17,2		
Σ (%)	50	24,4		19,8		49,9
Brežosť (%)	50	77,3	85,7	87,5	80,2	71,9
		78,0		82,3		
Plodnosť na pripustené bahnice (%)	66,7	99,6	132,6	139,3	113,2	86,2
		102,4		120,7		
Plodnosť bez bahníc predčasne vyradených (%)	66,7	103,3	132,7	143,8	116,0	124,0
		105,6		123,9		
Plodnosť na obahnenú bahnicu (%)	133,3	133,7	154,0	164,3	144,6	172,5
		135,4		150,5		
Viacpočetné vrhy (%)	16,6	16,7	26,2	32,1	21,5	36,9
		17,6		24,7		

BG – Bergschaff, LC – Lacauene, VF – východofrízské, ROM – romanovské

Tab. 4: charakteristika reprodukčných ukazovateľov bahníc mäsových plemien v KU I. stupňa v roku 2007

Ukazovateľ	BER	CH		IF	OD	SF	T
	ŠCH	ŠCH	RCH	ŠCH	ŠCH	ŠCH	ŠCH
Počet pripustených bahníc (n)	132	80	146	371	314	218	5
		226					
Predčasne vyradené (%)	-	-	1,4	9,2	-	4,6	-
		0,9					
Jalové (%)	9,8	39,0	19,2	6,7	22,9	28,9	40,0
		23,0					
Σ (%)	9,8	23,9		15,9	22,9	33,5	40,0
Brežosť (%)	90,2	70,0	80,6	92,6	77,1	69,7	60,0
		76,1					
Plodnosť na pripustené bahnice (%)	140,1	122,5	124,7	140,4	102,5	88,5	80,0
		123,9					
Plodnosť bez bahníc predčasne vyradených (%)	140,2	122,5	126,4	154,6	102,5	92,8	80,0
		125,0					
Plodnosť na obahnenú bahnicu (%)	155,5	175,0	156,9	167,0	133,1	133,1	133,3
		162,8					
Viacpočetné vrhy (%)	27,7	37,5	28,4	33,3	16,5	16,5	16,6
		31,4					

BER – Berrichone ducher, CH – Charollaise, IF – Ile de France, OD – Oxford Down, SF – Suffolk, T – Texel

obahnenú bahnicu, len u plemena IF a BER na úrovni 140,0 %.

Najvyšší genetický potenciál plodnosti vyjadrený na obahnenú bahnicu sa potvrdil u plemena IF 167,0 %, CH 162,8 % a BER 155,5 %. U ostatných plemien je na úrovni 133,0 %. Tento genetický potenciál plemien je vyjadrený aj počtom viacpočetných vrhov. Najvyššie percento bolo u plemena IF 33,3 %, CH 31,4 %, BER 27,7 %. U ostatných plemien sú viacpočetné vrhy na úrovni 16,5 %.

Výsledky rozboru reprodukčnej výkonnosti bahníc v I. stupni KU za rok 2007 v rámci uvedených súborov zaradených podľa úžitkového zamerania nás utvrdili v názore, že **reprodukčná výkonnosť bahníc u všetkých súborov je veľmi nízka** a výrazne negatívne ovplyvňuje ekonomickú efektívnosť odvetvia. Neprimerane vysoký podiel pripadá najmä na **predčasne vy-**

radené a jalové bahnice, ktorých podiel u jednotlivých plemien prevyšuje 20 – 40 %, čo veľmi negatívne ovplyvňuje **plodnosť na pripustenú bahnicu**, ktorá najmä u domácich plemien, ale aj u niektorých mliekových a mäsových plemien nedosahuje ani 90,0 %. Veľké medzičlepné rozdiely v rámci uvedených súborov, ale aj medzi súbormi, potvrdzuje hodnotenie percenta viacpočetných vrhov, ktorých percento kolíše od 12,4 % do 36,9 %. Jednoznačne nízke je u našich domácich a niektorých mliekových plemien. Je to dôsledok toho, že selekcia vo vnútri stád na početnosť vrhu je málo efektívna a za obdobie od roku 1990 nezaznamenala žiadny pozitívny posun (skôr sa znížila). Vyhľadávanie jedincov s pozitívnym genetickým založením pre viacpočetný vrh je zložitý proces, vyžaduje dôsledný, trvalý, systematický prístup a dôkladne prepracovaný systém selekcie (kritérií) a meto-

dický postup jej realizácie, akceptovaný v každom chove, teda v širokej chovateľskej praxi.

Mnohé príklady nás usvedčujú, že tomu tak nie je. Jeden príklad za všetky: na jednom RD uznávací komisia jednomyselne uznala chov za „šľachtiteľský“, v ktorom za posledné štyri roky bolo priemerne každoročne 8,12 % (35 ks) predčasne vyradených bahníc, priemerne 16,93 % (73 ks) jalových bahníc. To znamená, že 25,05 % bahníc (108 ks) základného stáda každoročne nere realizovalo svoje reprodukčné schopnosti. Aj priemerný podiel viacpočetných vrhov (12,5 %) je veľmi nízky. Návrhovej komisii by bolo pridalo na vážnosti a profesionalite, keby si bola tento problém všimla a na jeho zlepšenie navrhla konkrétne opatrenia.

V tejto súvislosti pozorného chovateľa – čitateľa časopisu „CHOV OVIEC A KÔZ“ by iste zaujímala:

- ⇒ analýza príčin nízkej reprodukčnej výkonnosti bahníc, keď stádo je v dobrom kondičnom a zdravotnom stave (konštatovala komisia)
- ⇒ aká je úspešnosť odchovu, chovu a zaradenia do reprodukcie jedincov pochádzajúcich z viacpočetných vrhov
- ⇒ keďže nie sú k dispozícii PH bahníc pre viacpočetné vrhy, bolo by dobre analyzovať koľko bahníc, ich rodičov a starých rodičov podieľajúcich sa na tvorbe stáda pochádza z viacpočetných vrhov
- ⇒ aké je percento viacpočetných vrhov u bahníc pri prvom a druhom obahnení (tzv. matky plemenných baranov) zabezpečujúcich predovšetkým úspešnosť hromadenia vlôh pre početnosť vrhu v následných generáciách
- ⇒ aké je percento zastúpenia bahníc s vy-

nikajúcou, nadpriemernou, priemernou a podpriemernou MU.

Bez takejto analýzy nie je možné urobiť efektívny výber rodičovských párov a výber (selekciu) jahniat pri odstavě, s cieľom hromadiť a zvyšovať genetický potenciál plodnosti a MU v následných generáciách.

Záver

Analýza potvrdila pretrvávajúcu nízku reprodukčnú výkonnosť bahníc najmä u domácich, ale aj u niektorých mliekových a mäsových plemien. Tiež selekcia vo vnútri stád na početnosť vrhu v horizonte 15 – 18 rokov je málo efektívna a nezaznamenala žiadny pozitívny posun. Preto odporúčam zahájiť celochovateľskú diskusiu o príčinách nízkej reprodukčnej výkonnosti bahníc v podmienkach slovenského ovčiarstva. □

Neustále sa prehľbujúca kritická situácia na trhu s mliekom

Vystúpenie ministra pôdohospodárstva SR na zasadnutí Rady ministrov poľnohospodárstva a rybného hospodárstva v Bruseli dňa 23. marca 2009 na tému „Kritická situácia v sektore mlieka“

Kritická situácia v sektore mlieka sa sústavne zhoršuje. Uplatňovanie súčasných trhových opatrení a nástrojov spoločnej organizácie trhu s mliekom nie je postačujúce pre zabezpečenie rovnováhy na trhu.

Táto kríza má rôzne dopady v jednotlivých členských štátoch EÚ. Dochádza k hlbokému poklesu nákupných cien, pričom medzi jednotlivými štátmi sú veľké rozdiely v úrovni nákupných cien, ale aj v úrovni podpory. V čase krízy je potrebné prijímať aj krízové riešenia. Za to správne považujem dorovnanie úrovne priamych platieb medzi novými a starými členskými štátmi. Som presvedčený, že toto je tiež jeden z dôvodov úpadku živočíšnej výroby nielen u nás, ale aj v ostatných nových členských štátoch. Diskriminácia v priamych platbách bude vždy vytvárať medzi nami bariéru.

Na Slovensku sa od minulého roka znížili nákupné ceny surového kravského mlieka pod 60% výrobných nákladov. Priemerná nákupná cena za február je u nás 21,39 €/100 kg. Pokles v porovnaní s januárom je o 14%. V marci vývoj ukazuje, že bude pod úrovňou 20 €/100 kg.

Dochádza k likvidácii stád hovädzieho dobytku, výrazne klesla inseminácia kráv a zvýšil sa predaj chovných jalovic na mäsové účely. Je ohrozený sektor prvovýroby mlieka a s tým súvisiaca zamestnanosť obyvateľov na vidieku, čo ešte viac prehľbuje súčasnú hospodársku krízu v zamestnanosti vidieckeho obyvateľstva. Slovensko je z dvoch tretín podhorská a horská krajina.

Uvedomujeme si skutočnosť, že súčasná neštandardná situácia v sektore mlieka sa nedá vyriešiť štandardnými nástrojmi európskej agrárnej politiky a v záujme zachovať tento sektor je treba vyvinúť nové nástroje.

Obraciame sa na Európsku komisiu s požia-

dkou o citlivé prehodnotenie súčasného stavu a o prípravu opatrení, ktoré by prispeli k zabezpečeniu rovnováhy na trhu s mliekom nielen v EÚ ako celku, ale aj v jej jednotlivých členských štátoch.

Komisia síce prijala opatrenia na riešenie situácie v sektore, ale nakoľko nie sú účinné a hlavne uplatniteľné vo všetkých členských štátoch, obraciam sa na Komisiu s ďalšou výzvou na zváženie a prehodnotenie ďalších návrhových opatrení.

Stanovenie minimálnej nákupnej ceny na prechodné obdobie jedného roka predstavuje z hľadiska trhovej ekonomiky možno nie celkom štandardné riešenie, ale momentálne žijeme v období krízy, kedy sa neštandardne prístupuje aj k iným odvetviám národného hospodárstva.

Minimálna garantovaná nákupná cena mlieka v EÚ by tvorila „záchrannú sieť pre prvovýrobcov mlieka“ a bola by stanovená na základe priemernej výrobných nákladov na výrobu surového kravského mlieka. Navrhujem ju na úrovni 40 centov za liter. Zároveň je však potrebné prijať trhové opatrenia pre zachovanie konkurencieschopnosti mliekarenského priemyslu na svetovom trhu, ako napr. trvalé vývozné náhrady a eliminácia lacných dovozov z tretích krajín, ako aj oživiť regulačné nástroje v podobe podpory na zapracovanie sušeného mlieka do krmovín a aktivizáciu pomoci na zapracovanie sušeného mlieka a masla do potravinárskych výrobkov.

Ďalším navrhovaným opatrením by boli kompenzačné platby pre prvovýrobcov mlieka na prekonanie celoeurópskej krízy v sektore mlieka s cieľom kompenzovať straty spôsobené poklesom nákupných cien mlieka pod úroveň ich výrobných nákladov. Výška týchto kompenzačných platieb by bola pre jednotlivé členské štáty stanovená ako rozdiel priemerných výrobných nákladov a prie-

merných nákupných cien mlieka. Kompenzačné platby by sa aplikovali pokým by sa v EÚ nedosiahla rovnováha na trhu.

Pre zlepšenie obchodných vzťahov medzi účastníkmi na trhu s mliekom navrhujem, aby sa zaviedol jednotný európsky systém na sledovanie rozdelenia marže v reťazci: prvovýroba – spracovateľský priemysel – obchod. Navrhujem zaviesť povinnosť pre obchodné reťazce predkladať štatistiku o nákladoch a ziskoch z predaja potravinárskych výrobkov.

Zároveň je žiaduce predložiť v čo najkratšom čase správu o dopade zvýšenia kvót o 2% od 1. apríla 2008 spolu s návrhmi ďalšieho postupu. Ako aj vypracovať komplexnú analýzu situácie na trhu s mliekom spolu s vyhodnotením obchodných praktík, najmä vo vzťahu k podozreniam z cenového dumpingu v tretích krajinách s cieľom klásť väčší dôraz na dodržiavanie dohôd v rámci WTO.

Osobitne by som chcel v podmienkach Slovenska dosiahnuť zvýšenie stavov kráv bez trhovej produkcie mlieka preradením zo stavov kráv s trhovou produkciou mlieka a ich následným využívaním v reprodukcií s masovými býkami aj za cenu vzdania sa 10% kvóty na mlieko pri zvýšení kráv bez trhovej produkcie mlieka o 20 tis. ks.

Vyslovujem vážnu obavu, že ak nebudú prijaté v krátkom období účinné opatrenia na riešenie tejto kritической situácie budeme sa musieť naďalej prizerať na to, ako prvovýrobcovia likvidujú svoje chovy, čo má priamy dopad aj na zhoršenie už vzniknutej hospodárskej krízy s negatívnym vplyvom na zamestnanosť a vidiecke obyvateľstvo.

Milé kolegyně a kolegovia, dovoľte, aby som v závere ešte raz apeloval na Vás všetkých, že sa nachádzame už v etape neudržateľnej ekonomickej situácie v poľnohospodárstve, kde nám hrozí úplný kolaps farmárov vyrábajúcich mlieko. Toto moje vystúpenie má podporu aj slovenského predsedu vlády, ako aj občanov Slovenska, ktorí minulý týždeň doručili nášmu p. premiérovi svoju petíciu, pod ktorú sa podpísalo viac ako 68 tisíc občanov.

Prosím, aby sa vyhlásenie Slovenska stalo súčasťou záznamu z dnešného rokovania Rady.

Ďakujem za pozornosť!

Zdroj: www.mpsr.sk

Na návšteve u chovateľa oviec plemena valaška v Českej republike

Ing. Július Šutý¹

Ing. Ľubomír Kulla²

¹ ZCHOK na Slovensku

² RD Oščadnica

Dňa 12.12.2008 sme mali možnosť navštíviť súkromnú farmu p. Ing. Jana Vejčíka, na ktorej hospodári spolu s manželkou Janou. Po 6-hodinovej ceste zo severoslovenských „studených Kysúc“ do údajne „teplejších južných krajov“ sme sa presvedčili, že všetko je relatívne. U nás z domu sme odchádzali v daždi, na farme p. Vejčíka nás privítal mráz a po ceste domov sme na diaľnici D1 zažili pravú snehovú metelicu. Farma manželov Vejčíkovcov sa nachádza v regióne Novohradských Hôr v obci Dlhá Stropnice okres České Budějovice. Majiteľ zdedil pozemky po babičke a rozhodol sa na nich hospodáriť. V súčasnosti vlastní 65 ha lúk a pasienkov v nadmorskej výške 650 metrov. Tieto podmienky priamo predurčujú zamerať sa na chov oviec. Pôvodne začínal s chovom oviec plemena šumavka, posledných 8 ks, ktoré sa na farme nachádzajú, sú vlastníctvom farmárovho otca Ing. Antonína Vejčíka, CSc., ktorý ako pedagóg Juhočeskej univerzity v Českých Budějoviach, fakulta zemédelství, kde vyučuje chov oviec, a súčasne miestopredseda SCHOK v ČR je synovi určite dobrým poradcom. Manželia Vejčíkovci sa neskôr preorientovali na plemeno valaška. Okrem oviec chovajú menší počet kráv plemena aberdeen angus. Základné stádo oviec pôvodná valaška pozostáva zo 68 ks bahnič a 5 plemenných baranov línií Juráš, Jurko, Vašek, Ondráš a Portáš. Stádo bolo vytvorené nákupom oviec z Valašského múzea v Rožňove pod Radhoštěm, nákupom od iných chovateľov a 15 ks nákupom z Nemecka. Ovce z Nemecka sú údajne potomstvom po valašských ovciach v minulosti do Nemecka vyvezených. Ovce sú celoročne chované v oplôtkoch, len na krátku dobu tesne po obahnení sú ustajnené v maštali. Obmedzené ustajňovacie priestory nútia chovateľa vykonávať pripúšťanie i bahnenie háremovo postupne v širších časových intervaloch. Ovce sa nedoja, jahničky sú chované s matkami do veku 5 mesiacov. Po dobudovaní farmy majitelia uvažujú o dojení oviec a spracovávanie mlieka na výrobky. Výživu oviec v zimnom období zabezpečujú senom a senážou, v letnom období



Zľava-RNDr. Michal Milersky, Ing. Jan Vejčík - majiteľ farmy, Ing. Ľubomír Kulla - predseda RD Oščadnica, Ing. Antonín Vejčík, CSc., Ing. Július Šutý-ZCHOK



výlučne pašou. Pridávajú len minerálne doplnky výživy. Pásenie je organizované oplôtkovým systémom. Zvieratá sú v dobrom kondičnom aj zdravotnom stave. Farebne sú zastúpené všetky variety typické pre toto plemeno. Hlavným poslaním pracovnej cesty bol záujem nášho chovateľa RD Oščadnica o nákup plemenných jahničiek pre vlastné stádo plemena pôvodná valaška. Bolo nám umožnené vykonať predvýber tak, aby jahničky fenotypovo spĺňali náš plemenný štandard. Žiaľ, vzhľadom na to, že RD Oščadnica môže nakupovať ovce len genotypu ARR/ARR, musíme počkať na výsledok ge-



notypizácie na scrapie. Návšteva farmy manželov Vejčíkovcov na nás urobila veľmi dobrý dojem. Typická juhočeská usadlosť obkolesená veľkými pastevnými oplôtkami pôsobí veľmi romanticky. Či svoj život na farme pri množstve pracovných a administratívnych problémoch za romantický považujú aj mladí farmári, to sme sa žiaľ zabudli opýtať. Na záver konštatujeme to, že vzájomné spoznávanie a komunikácia chovateľov z Českej republiky a zo Slovenska je určite prínosom pre obidve strany.

Foto: Róbert Kulla



Ovčiarstvo v okrese Stará Ľubovňa pred rokom 2004 a dnes

Okres Stará Ľubovňa na severe Slovenska so svojimi krásnymi pastvinami a lúkami je priam predurčený na chov oviec, odchov jahniat, získavanie surového ovčieho mlieka, výrobu ovčieho hrudkového syra a ďalších „salašných“ špecialít.

MVDr. Magdaléna Bodnárová,
RVPS SR Stará Ľubovňa

Pred rokom 2004 v okrese Stará Ľubovňa vyrábali ovčím hrudkovým syrom zo surového ovčieho mlieka nasledujúce salaše:

1. Roľnícke družstvo „Majdan“ Litmanová s trojma košíarmi, Semenivky, Hluboké, Verch, s celkovým počtom dojných oviec cca 1200 ks, s týždennou výrobnou kapacitou prevádzkarne 800 kg ovčieho syra, s celkovou výrobou syra do 20 000 kg v sezóne.
2. Roľnícke družstvo Podolíneč, salaš Nižné Ružbachy-Perdač, s počtom oviec 400 ks, s týždennou výrobnou kapacitou salaša do 1 000 kg ovčieho syra a s výrobou syra do 10 000 kg v sezóne.
3. Roľnícke družstvo Podolíneč, salaš Nižné Ružbachy-Panské lúky, s počtom oviec 400 ks, s týždennou kapacitou salaša do 1 000 kg ovčieho syra, s celkovou výrobou syra do 10 000 kg v sezóne.
4. Roľnícke družstvo Podolíneč, salaš Lomnička, s počtom oviec 380 ks, s týždennou kapacitou prevádzky 1 000 kg ovčieho syra, s celkovou výrobou syra do 10 000 kg v sezóne.
5. Roľnícke družstvo Podolíneč, salaš Lomnička, s počtom oviec 410 ks, s kapacitou prevádzky 1 000 kg ovčieho syra, s celkovou výrobou syra do 10 000 kg v sezóne.
6. Roľnícke družstvo „Prameň“ so sídlom v Sulíne, počet oviec 330 ks, s týždennou skladovacou kapacitou syrárne 250 kg syra, s celkovou výrobou syra do 5 000 kg v sezóne.
7. Poľnohospodárske družstvo „Rozkvet“ v Novej Ľubovni, s počtom oviec 490 ks, s celkovou výrobou syra do 9000 kg v sezóne. Salaš sa v letnom období presúval z hospodárskeho dvora do lokality „Za Horbek“.
8. Poľnohospodárske družstvo Veľký Lipník, s počtom oviec 412 ks, s výrobou syra do 6 000 kg za sezónu. Týždenná skladovacia kapacita syrárne 350 kg syra. Salaš sa v letnej sezóne premiestňoval do lokality Kubovská.
9. Poľnohospodárske družstvo Veľký Lipník, salaš Pod Axamitkou, s počtom oviec 420 ks, s výrobou syra cca 6 000 kg za sezónu. Týždenná skladovacia kapacita syrárne 350 kg syra.
10. POĽANA Podielnícke družstvo Jarabina s počtom 155 bahníc, s kapacitou syrárne 310 kg syra, s celosezónnou výrobou syra cca 3 000 kg.
11. Poľnohospodárske družstvo Lomnička, salaš na hone obce Chmelnica, počet dojných oviec 180 ks, s týždennou výrobou syra

150 kg, sezónnou do 5 000 kg.

12. MOSUPO KFK spo. s.r.o., Stará Ľubovňa, salaš Vislanka, počet dojných oviec 399 ks, s kapacitou syrárne 400 kg syra, sezónnou výrobou syra do 8 000 kg.
13. AGRO-Hniezdne s.r.o., salaš na hospodárskom dvore Forbasy, počet oviec 330 ks, kapacita syrárne 300 kg syra, sezónna výroba syra cca 7 500 kg.
14. AGROČIRČ a.s., Čirč 27, počet oviec 380 ks, kapacita syrárne 400 kg syra, sezónna výroba syra do 7 000 kg.
15. AGRÍKA s.r.o., Ľubotín, salaš pri hospodárskom dvore Ľubotín, počet oviec 583 ks, kapacita syrárne 350 kg syra, sezónna výroba do 8 500 kg syra.
16. Oliver Živčák, SHR, Stará Ľubovňa, salaš ovčia farma Orlov, počet dojných oviec 980 ks, kapacita syrárne 650 kg syra, celosezónna výroba do 18 000 kg.
17. Mária Pardusová, SHR, Hniezdne, salaš Hniezdne-Koziry, počet oviec 160 ks, kapacita syrárne 500 kg syra, celosezónna výroba syra do 4 000 kg.
18. Ľubomír Merčák, SHR, Veľká Lesná, Jaroslav Zemjanek, SHR, Toporec, salaš v katastrí obce Veľká Lesná, počet oviec 220 ks, týždenná výroba syra 120 kg, celková výroba na sezónu cca 2 700 kg syra.
19. Chlebák Ján, SHR, Kolačkov, salaš Metlariny v k.ú. Plaveč, počet oviec 380 ks, týždenná kapacita syrárne 280 kg syra, celosezónna výroba do 5000 kg.

V období pred rokom 2004 všetky salaše v okrese Stará Ľubovňa vyrábali ovčím hrudkovým syrom zo surového ovčieho mlieka, určený na ďalšie spracovanie v bryndziarniach vo Zvolenskej Sla-

tine, v Ružomberku a v Červenom Kameni. Dojenie oviec sa vykonávalo jedine pracovným ručným spôsobom v strunge.

Na začiatku sezóny sa ovce dojili ihneď po odstavě jahniat ešte na maštali a keď už to počasie dovolilo, obyčajne v apríli sa vyhnali na pašu, dojenie a celá výroba syra sa presunula do prírodných podmienok na salaš. A práve tieto pasúce sa ovce, pastierske psy, košiare, maringotky či iné prenosné zariadenia slúžiace na ubytovanie zamestnancov salaša alebo na výrobu ovčieho hrudkového syra dodávali vidieku svoje čaro.

Postupom času sa typické salaše začali z okresu vytrácať. V roku 2005 ich bolo desať, v roku 2006 šesť, v roku 2007 už len štyri salaše. Niektoré salaše zanikli ale väčšina chovateľov dojných oviec prešli na strojové dojenie oviec a takto získané surové ovčie mlieko začali dodávať do mliekarní na spracovanie.

V roku 2008 ovčím hrudkovým syrom sa vyrábalo už len na dvoch salašoch, a to na Poľnohospodárskom družstve Lomnička a na salaši Jozefa Dziačka - SHR vo Vislanke. Na týchto salašoch sa zachovalo pracovné ručné dojenie oviec ale výrobné priestory sa dostali na slušnú úroveň vyhovujúcu predpisom Európskej únie.

Ostatní ovčiari ako napr. RD Litmanová, PD Veľký Lipník, TOMAK s.r.o., Podolíneč - farma Lomnička (Bývalé RD Podolíneč), AGROK spol. s.r.o. (bývalý Oliver Živčák SHR), „Poľana“ PD Jarabina zaviedli moderné strojové dojenie oviec, vybudovali dojárne, mliečnice, zakúpili nerezové chladiace tanky na úschovu mlieka a dodávajú surové ovčie mlieko do mliekarní Poľnohospodárskeho družstva „GORAL“ Veľká Franková a do Liptovskej mliekarene a.s., Liptovský Mikuláš na ďalšie spracovanie.

Pri súčasnom trende a koncepcii rozvoja vidieka za účelom predaja potravín konečným spotrebiteľom a pri celkovom stave oviec v okrese, ktorý sa približuje takmer ku desiatim tisícom dúfame, že sa niektorí výrobcovia vrátia ku tradičnej výrobe ovčieho hrudkového syra na salaši, prípadne rozšíria sortiment o ďalšie špeciality ako je bryndza, žinčica, údené a parené ovčie syry. □



Na severovýchode Slovenska

V ťažkých podmienkach severného Slovenska, na hranici s Poľskom je situovaná malá dedinka Litmanová. Mnohým je skôr známa ako pútnické miesto kresťanov na horu Zvir. V tejto dedinke funguje roľnícke družstvo, ktoré sa zaoberá výlučne chovom oviec. Jeho predsedom je Ing. Jozef Eštočin. Do pozornosti nie len blízkeho okolia sa podnik dostal tým, že jeho súčasťou sa stali zamestnanci zo zahraničia - z ďalekého Mongolska. Nasledujúci priestor venujeme slovom pána predsedu.

Roľnícke družstvo „Majdan“ Litmanová bolo založené v roku 1979. Už pri jeho založení bolo jeho smerovanie určené výhradne na chov oviec. V priestoroch hospodárskeho dvora boli postavené štyri ustajňovacie objekty POLOM 500. Stavy bahníc dosahovali v tom období 1800- 2000 kusov. V dnešnom období sú stavy bahníc približne 1300 kusov. Pristúpili sme k zníženiu početnosti najmä kvôli dodržaniu podmienok pre welfare zvierat. Hospodárime na 670 hektároch trvalých trávnych porastoch. Od začiatku sme chovali plemeno zošľachtená valaška. V období, keď bola vlna zaujímavá komodita, prebiehalo šľachtenie plemenami zlepšujúcimi jej kvalitu. Postupne sme prešli späť ku chovu zošľachtenej valašky. Jedno stádo má štatút šľachtiteľského chovu. Dva roky používame v úžitkovom stáde na pripúšťanie barany plemena ile de france. Potomstvo po týchto baranoch je určené výlučne na jatočné účely. Na zlepšenie mliekovej úžitkovosti pripúšťame časť oviec baranmi východofrízskej ovce. Na družstve sme nemalé prostriedky investovali do výstavby dojárne. Je to dojáreň pre 2x24 oviec. Od minulého roku realizujeme

predaj mlieka, ktoré odovzdávame mliekarni.

Približne pred piatimi rokmi u nás začali problémy s personálnym obsadením salašov. Osobne sa mi znepečil klasický systém s bačom a skupinou ošetrovateľov. Veľmi veľa energie bolo potrebné vydať na ustrázenie zamestnancov. Tí často zneužívali svoje možnosti na „premiestňovanie“ majetku družstva. Ich výsledky v konečnom dôsledku nezodpovedali vstupným materiálным vkladom. Cez pána z Mongolska, ktorý žije v Starej Ľubovni už dlhšie a hľadal v okrese uplatnenie pre svojho brata, som sa dostal k myšlienke o zamestnaní zahraničných pracovníkov. Pôvodne mali nastúpiť na iné družstvo v okrese, ale nakoniec sa zamestnali v Litmanovej. Neskutočná byrokracia ma čakala pri vybavovaní pracovného povolenia. Ambasad Slovenska pre Mongolsko je v Číne. Preto bol celý proces brzdený nie len obrovskými vzdialenosťami ale aj veľkým množstvom rôznych povolení. Celé to trvalo viac ako jeden rok. Nakoniec sa však mongolský manželský pár po deväťdňovej ceste vlakom usadil v Litmanovej. Obidvaja majú poľnohospodárske vzdelanie. S ich prácou som veľmi spokojný. Je u nich vi-



dieť silný vzťah ku zvieratám a pozitívny vzťah ku práci. Vďaka nim sme aspoň čiastočne vyriešili problém s pracovnou silou na družstve. Tento problém však ďalej trvá a napriek globálnej kríze a prepúšťaniu v regióne sa nikto do poľnohospodárstva pracovať nehrnie.

Autor: Ing. Slavomír Reľovský
Autor fotografií: Ing. Slavomír Reľovský

Recepty už takmer zabudnuté...

Barania škvarenina

Baranina poseká sa na malé kúsky, dá sa masť, v ktorej pražila sa cibuľa. Pridá sa paprika a soli a pri častom podlievaní dusí sa na mätko.

Baranina s cesnakom

Uležaný kus baraniny (zo stehna), popichá sa nožom – a do každého zárezu dá sa tenký kúsok cesnaku a slaniny. Posolené mäso dá sa na rajničku s masťou a cibuľou a nechá sa do tmava usmažiť. Podá sa alebo ku zelenine alebo samostatne so zemiakmi a kyslými ugorkami.

Plnená baranina

Kožtička od rebierok sa pozorne poodťahuje, do otvoru naleje sa takto pripravené plnienka: kúsok masť sa rozpraží, do nej sa dá na drobno krájaná pažítka alebo cibuľka, na to uvarené a posekané (alebo i pomleté) plúcky; keď sa niečo popražilo, dajú sa i omrvinky, spolu sa usmažia, zalejú sa máličko mliekom a nechajú vystydnúť. Potom sa dajú dve, keď treba i viac vajec, tiež čierneho korenia a soli a dobre rozmiešanou plnienkou plní sa prichystané mäso. Otvor sa zašije, baranina sa posolí a položí na pekáč, obloží sa slaninkou alebo i kúskami masla, prípadne masť, podleje sa teplou vodou dá sa piecť v rúre pri častom



podlievaní. Plniť sa môže i lopatka. Plnienka pripraví sa takto: na masť upražené omrvinky zalejú sa mliekom, dnu sa dajú vajčka, soľ, korenie, pažítka alebo pražená cibuľka. Takouto plnienkou sa plní i telacina.

Baraní paprikáš so smotanou

Kúsky baraniny dajú sa na masť s cibuľou a petržlenom a ružovou paprikou. Posolí sa a nechá sa dusiť. Potom sa múkou popráši, nechá sa ešte dusiť, zalejú sa podľa potreby smotanou. Tiež môže sa len smotanou pritrepať.

Vyprážaná baranina

Kúsky baraniny sa naklopú, posolia a nechajú za chvíľu v soli stáť; potom sa obáľajú do múky, zmáčajú do rozmiešaného vajčka, posypú žemľovými omrvinkami a vyprážajú sa v horúcej masť.

Baranie stehno

Stehno sa umyje, osuší, naklope, slaninou popreťahuje, posolí a špagátom posťahuje. Citrónovou šťavou sa poleje, zakrúti do bieleho papiera, dá sa na pekáč a podleje horúcou vodou. Tak sa pečie pri častom podlievaní, kým nie je mäkké. Upečené pozorne pokrájame na tenké lístky, oblejeme pečienkovou šťavou a obložíme zemiakmi.

Zdroj: Kuchárka T. Vansovej

Mušec oviec a kôz-chovateľský problém

Prof. MVDr. Jozef Bíreš, DrSc.,¹

MVDr. Zuzana Lacková,¹

MVDr. Renát Mandelík, PhD.,²

¹ Univerzita veterinárskeho lekárstva, Košice,

² Komora veterinárnych lekárov, Košice,

Úvod

Mušec (Nákazlivý pustulózný a nekrotický zápal kože oviec a kôz, Dermatitis pustulosa necroticans ovium et caprarum) je vysoko kontagiózne infekčné ochorenie oviec a kôz. Prenos choroby bol potvrdený aj na hovädzí dobytok, kamzíkov, zubrov a domácich psov. Tým, že chorobou sa príležitostne dokážu nakaziť aj ľudia (ošetrovatelia, strihači, veterinári, pracovníci na bitúnkoch), patrí v niektorých prípadoch medzi choroby z povolania.

Klinickým prejavom mušca sú pustulózne-nekrotické lézie predovšetkým lokalizované na sliznici dutiny pyskov, dutiny ústnej, na koži distálnej časti končatín, vemena a pohlavných orgánoch. Nákaza sa vyskytuje prakticky v chovoch oviec a kôz na celom svete. Aj keď priebeh choroby je benígny (hlavne u dospelých zvierat), spôsobuje nepriame straty v dôsledku zníženia úžitkovosti (znížený príjem krmiva následkom bolestivosti dutiny ústnej, pridružené sekundárnej infekcie). Pri výskyte mušca v chove malých prežúvavcov môže choroba postihnúť 50-80%

zvierat v stáde, pričom mortalita je 3-8%.. Progredívna forma mušca spôsobuje hynutie hlavne jahniat (neschopnosť prijať krmivo, septický stav). Choroba prebieha zhubnejšie u starších jahniat (2-4 mesačných), miernejší priebeh má u jahniat v postnatálnom období (1-2 týždňové) a u dospelých zvierat. Aj keď sa mušec môže v chove vyskytovať po celý rok, klinické formy sú častejšie v zimnom období a na začiatku jari (obdobie bahnenia, znížená obranyschopnosť organizmu v dôsledku nedostatkov vo výžive, prenos nákazy mláďatami pri cicaní).

Pôvodcom choroby je vírus mušca oviec a kôz (parapoxvírus), ktorý je antigénovo príbuzný vírusu kiahní kôz a rozdielny od kiahní oviec. Prežívanie vírusu vo vonkajšom prostredí je dobré. Na dezinfekciu je účinný 3,0-5,0% lúh sodný alebo 0,5% roztok kyseliny peroctovej. Pôvodca nákazy sa zavlečie do chovu nakazenými zvieratami (zvieratá s neznámou nákazovou situáciou pochádzajúce z nakazeného chovu alebo zvieratá so subklinickou formou choroby). Nepriamo sa vírus mušca môže preniesť na zvieratá kontaminovaným krmivom, predmetmi a nástrojmi na ošetrovanie. Nevylučuje sa ani prenos aerogénnou cestou. Vstupnou bránou vírusu do organizmu je koža pyskov, sliznica dutiny ústnej, vemeno, pohlavné orgány a distálna časť končatín. Predispozične na prienik vírusu pôsobia po-

ranenia a rôzne lézie na pyskoch, v dutine ústnej (napr. poranenie pri príjme hrubého krmiva), končatinách (napr. poranenie na strniskách, ostrých kameňoch, krovínach) a vemene (napr. poranenie pri cicaní jahňatami). Mušec po zavlečení do chovu sa šíri rýchlo a pretrváva dlhodo- bo (vírus prežíva v chrástach alebo u zvierat bez klinických prejavov choroby). Inkubačná doba nákazy je približne týždeň (4-8 dní).

Klinické prejavy mušca

Najčastejšou klinickou formou mušca vyskytujúcou sa v chovateľských podmienkach je **pysková** (labiálna) forma. Zmeny vyvolané vírusom mušca sa lokalizujú na koži pyskov, nosa a sliznici dutiny ústnej. Majú lokálny charakter bez výraznej tendencie šíriť sa do okolia. Vírus po vniknutí do organizmu sa množí v epitelových bunkách a vyvoláva superficiálnu dermatitídu resp. stomatitídu. Výsledkom miestnej zápalovej reakcie sú nekrotické a deskvamačné procesy na koži a slizniciach (štádium maculosum, papulosum, vesiculosum, pustulosum a crustosum). Zápalové zmeny sa obvyčajne lokalizujú v kúti- koch dutiny ústnej a mulci na hranici kože pyskov a sliznici dutiny ústnej-obr. 1. V prípade, že kožné lézie nie sú kontaminované sekundárnou mikroflórou alebo úspešne liečené (napr. antibiotikami, jódovými preparátmi), po odpadnutí



Obr. 1. Mušec-nekrotické a deskvamačné procesy na pyskoch (štádium hojenia).

chrást zostávajú na koži a sliznici len nepatrné zmeny, ktoré sa rýchlo hoja. Pri priaznivom priebehu mušca (benígna forma) počas jedného až dvoch týždňov dochádza k spontánnemu vymiznutiu kožných afekcií. Niekedy lokálne zmeny prechádzajú v zhrubnutie (hypertrofiu) kože pyskov a tvorbu uzlíkov-*obr. 2*. Táto forma mušca postihuje väčšinou zoslabené zvieratá chované v zlých zoohygienických podmienkach a proces hojenia trvá až niekoľko mesiacov. Príjem krmiva (cicanie mladými jahňatami, príjem jadrového alebo objemového krmiva staršími jahňatami a staršími kategóriami zvierat) je obmedzený pri labiálnej forme mušca, ktorý sa klinicky manifestuje pustulárnou dermatitídou. Najprv sa zisťujú povrchové drobné pustuly, ktoré prechádzajú do hlbších a rozsiahlych zvredovatení sliznice dutiny ústnej a jazyka. Najhoršia forma mušca je tzv. malígna forma. Postihuje hlavne mladé kategórie jahniat, pričom zmeny sú rozsiahle a majú progresívny charakter. Okrem lokálnych zmien na koži sa pozorujú edémy pyskov, resp. tvárovej časti hlavy, výtok hnilobne zápachajúcej tekutiny z dutiny ústnej, prežúvanie na prázdno, škripanie zubami, atď. Niekedy sa mušec môže rozšíriť na kožu ušnic, viečka (výskyt konjunktivitíd, ulceróznych keratitíd) a mliečnu žľazu (výskyt mastitíd). Časté je zvýšenie telesnej teploty, zväčšenie regionálnych lymfatických uzlín, inapetencia a celková slabosť.

Ostatné dve formy mušca –**končatinová** (podálna) a **genitálna** sa v chovateľských podmienkach u malých prežúvavcov vyskytujú menej často. Väčšinou sprevádzajú rozsiahlu pyskovú formu mušca. Pri končatinovom mušci sa zápalové zmeny objavujú na koži v medzipaznechtovom priestore, korunka, sponka a päčkách. Sprievodným príznakom je krívanie. Predpoklad sekundárnej kontaminácie zápalových ložísk je vyšší ako pri labiálnej forme. Genitálna forma sa vyskytuje sporadicky u oboch pohlaví. Charakteristické sú ulceratívno-nekrotické zmeny na koži a slizniciach vonkajších pohlavných orgánov. Výsledkom je bolestivosť a edémy pohlavných orgánov. Neskôr dochádza k hlienovo-hnisavým výtokom.

Mušec sa v chovateľských podmienkach diagnostikuje na základe klinických príznakov a laboratorného potvrdenia pôvodu. Diferenciálne diagnosticky je potrebné vylúčiť všetky choroby prejavujúce sa dermatitídami, stomatitídami, konjunktivitídami, opuchmi tvárovej časti hlavy, krívaním a mastitídami (napr. slintačka a krívačka, modrý jazyk, kiahne oviec a kôz, mykotické zápaly kože a slizníc, fotosenzibilizácia, nákazlivá hniloba paznechtov, zápaly mliečnej žľazy).

Prevenia a terapia

Základným opatrením proti mušcu sú postupy zamerané proti zavlečeniu nákazy do chovu. Nakupované zvieratá musia pochádzať z chovov bez výskytu mušca so známou nákazovou situáciou. Súčasťou opatrení proti vzniku nákazy v chove sú dobré zoohygienické podmienky chovu (napr. hygiena chovu, suchá podstielka, podmienky ustajnenia, výbehov a pastvy bez



Obr. 2. Mušec-hypertrofia kože pyskov s krvácaním (progresívna forma).

rizika mechanického poranenia dutiny ústnej a ostatných častí povrchu tela), welfare zvierat (napr. dodržiavanie koncentrácie zvierat na ustajňovaciu a krmnú plochu, dodržiavať vekovú štruktúru stáda), ošetrovanie zvierat (napr. pravidelné ošetrovanie paznechtov, ošetrovanie drobných poranení, krvavé zákroky za podmienok dezinfekcie) a optimálna výživa (napr. zabezpečiť adekvátnu výživu najmä gravidných a laktujúcich bahníc, podporiť imunitné funkcie zvierat- prídavok vitamínov A, C, E a Zn u jahniat a kozliat).

Zvieratá prejavujúce klinické príznaky mušca treba v stáde ihneď izolovať a začať liečiť na začiatku choroby. Z hľadiska šírenia choroby v stáde zohrávajú úlohu okrem chorých zvierat aj ošetrovatelia, krmivo a pomôcky (napr. nástroje na krmenie, zakladanie ušných známok, kupiráciu chvostíkov). Postihnuté miesta na pyskoch a ostatných častiach hlavy ošetrujeme antibi-
tickými masťami. Úspešný terapeutický efekt sa na začiatku ochorenia dosiahne natieraním kožných lézií jódglycerínom. V prípade lokalizácie mušca v dutine ústnej (stomatitída) je vhodné použiť výplachy miernymi dezinficienciami (napr. 0,1% kálium permanganát, 2-3% kyselina bórová, 0,5% octová voda, chlórhexidín, odvar

rumaňčeka). Pri rozsiahlej forme mušca a narušení celkového stavu (zvýšená teplota, apatia, inapetencia) efektívne pôsobí aplikácia širokospektrálnych antibiotík v kombinácii s antiflogistikami. Na hojivé procesy na koži a slizniciach priaznivo pôsobí podávanie vitamínu A a zinku. Súčasťou terapie je diétne krmenie (podávanie mäkkého, ľahko stráviteľného krmiva). U cicajúcich jahniat zabezpečíme individuálne podávanie mlieka z fľaše (v prípade bolestivosti a edému pyskov mlieko aplikujeme sondou).

Súčasťou opatrení proti mušcu je imunoprofylaxia založená na vakcinácii (v súčasnosti sa na Slovensku nevykonáva núdzová ani aktívna imunizácia). V niektorých krajinách sa v prevencii mušca využívajú vakcíny z plne virulentných epizootických kmeňov. Napriek tomu, že aplikácia vakcín tohto typu je v prevencii mušca efektívna, prináša riziko trvalého zamorenia chovu.

Zvieratá, ktoré prekonalí a sa uzdravili z nákazy väčšinou získavajú imunitu, ktorá trvá 2-3 roky. Jahňatá a kozlätá pochádzajúce od matiek, ktoré prekonalí mušec, sú chránené cestou kolostálnych protilátok pomerne krátku dobu (2-4 týždne), aj to nie vždy komplexne.

*Práca vznikla za podpory projektu
4/2041/08*

Nové poznatky pre prax

Na prelome februára a marca opäť organizoval Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku školenia pre chovateľov oviec a kôz. Tento ročník bol v poradí už štvrtým. Predmetom vzdelávania bol aj tento rok výklad a odborné doplnenie problematiky rozpracovanej v Hygienickej príručke na zásadách HACCP pre výrobu ovčieho hrudkového syra v salašných podmienkach, ktorej autorom je ZCHOK na Slovensku-družstvo. Novinkou oproti minulým rokom bolo to, že zväz doplnil úspešnú prvú časť príručky HACCP o druhú dlho očakávanú časť pod názvom Hygienická príručka na zásadách HACCP pre výrobu a predaj výrobkov z ovčieho mlieka v salašných podmienkach- ovčí hrudkový syr na priamu spotrebu, ovčí údený syr, žinčica, bačovská bryndza, parenice, korbáčiky. Takže školenia boli venované celej problematike mlieka- od jeho získavania až po finálne výrobky. Frekventanti vzdelávania uvítali, že zväz splnil sľub z minulého roka oni sa dočkali druhej časti príručky, ktorá im podstatne uľahčí ich podnikateľské zámery pri predaji výrobkov z mlieka. Kým cieľom vzdelávania v problematike prvej príručky je výchova vedúcich salašov a salašného personálu bezprostredne účastného pri výrobe a spracovaní mlieka smerom k zvládnutiu princípov a zásad správnej výroby a hygienickej praxe vychádzajúcej z príslušných smerníc a nariadení legislatívy EÚ a domácich usmernení tak hlavnými témami druhej časti príručky sú:

- všeobecné požiadavky pri výrobe výrobkov

- zo surového ovčieho mlieka
- vlastností a popis jednotlivých výrobkov a technológia výroby jednotlivých výrobkov
- tokové diagramy pre výrobu výrobkov zo surového ovčieho mlieka
- analýza nebezpečenstva a určenie kritických bodov
- plán HACCP, sanitačný program a ako prílohy hotové záznamy o výrobe. Okrem výkladu ku príručke HACCP prebehlo aj tento rok školenie ku Zlepšeniu životných podmienok v chove oviec- welfare v chove oviec. Cieľom tejto aktivity bolo poskytnúť subjektom pôsobiacim v poľnohospodárstve potrebné informácie v súvislosti s dodržiavaním štatutárnych požiadaviek v oblasti životných podmienok zvierat. Takže výsledkom bolo vyškolenie ošetrovateľa – špecialistu k jahňatám počas obdobia kotenja oviec, ktorý bude poznať všetky podmienky pre zlepšenie životných podmienok oviec. Bude teoreticky ovládať a prakticky vedieť realizovať všeobecné podmienky pre žiadateľov o podporu v rámci opatrenia II.1.4 Platby za životné podmienky zvierat uvedeného v Programe rozvoja vidieka SR 2007-2013 (Podopatrenia II.1.3.4 Zlepšenie životných podmienok v chove oviec.) Tento pracovník bude usmerňovať podmienky permanentne podľa potreby aj mimo riadnej pracovnej doby. Aktívnou spoluprácou s Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky sa nám podarilo tohto ročníka školenia obohatiť

o veľmi zaujímavé prednášky priamo od tých najpovolanejších. Druhý deň školenia vystúpili pracovníci MP SR s prezentáciami v týchto problematikách:

- Program rozvoja vidieka 2007 - 2013
Ing. Marek Kodada - generálny riaditeľ sekcie poľnohospodárstva a rozvoja vidieka- MP SR
- OS2 Programu rozvoja vidieka 2007 - 2013
Ing. Rudolf Trebatický - riaditeľ odboru environmentálnych činností - MP SR
- Systém krížového plnenia na území Slovenskej republiky
Ing. Juraj Kožuch - riaditeľ odboru priamych platieb a akreditácie PPA - MP SR
- Systém samostatnej kontroly dodržiavania krížového plnenia zástupca PPA
- Systém tzv. predaja z dvora a hygieny výroby potravín
MVDr. Mária Kantíková, PhD. - generálna riaditeľka sekcie potravinárstva, výživy a obchodu - MP SR

Poslednou prednášajúcou bola predsedníčka PD Liptovské Revúce, ktorá vystúpila s témou - skúsenosti s chovom oviec a kôz a s využívaním prostriedkov v rámci PRV ako zástupca Zväzu chovateľov oviec a kôz na Slovensku.

Informačný seminár pre chovateľov oviec a kôz bol vzácnym spštením odborného školenia. Všetci účastníci školenia o

Školenia boli určené pre prevádzkovateľov a pracovníkov salašov, chovateľov oviec a kôz. Prebiehali v dvojdnovom bloku. Úspešný účast-



Ing. Kožuch



Ing. Trebatický





MVDr. Ing. Pokorný



MVDr. Kantíková



Písanie testov

ník školenia získal dve osvedčenia akreditované Ministerstvom školstva Slovenskej republiky.

Miesta konania školení boli:

Združená stredná škola, SNP 16, Sabinov – 24.-25. februára 2009

Združená stredná škola Pod Bánošom 80, Banská Bystrica – 2.-3. marca 2009

Stredné odborné učilište stavebné, Tulipánová 2, Žilina – 5.-6. marca 2009

Na tieto vzdelávacie aktivity akreditované Ministerstvom školstva sa nám podarilo aj tento rok zabezpečiť slovenské lektorské špičky v daných oblastiach. Prednášajúci určite zaujali účastníkov svojimi prezentáciami- MUDr. Iveta Trusková z Úradu verejného zdravotníctva Bratislava, MVDr. Ing. Fridolín Pokorný zo Štátnej veterinárnej a potravinovej správy SR, h.Doc. MVDr. Mária Kantíková, PhD. generálna riaditeľka sekcie potravinárstva, výživy a obchodu MP SR, prof. MVDr. Jozef Bíreš, DrSc. z Univerzity veterinárneho lekárstva v Košiciach a prof. Ing. Ondrej Debreceni, PhD. zo Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre.

Podľa učebného plánu boli predmetom prednášok v problematike Hygienické a technologické aspekty výroby a spracovania ovčieho mlieka v salašnických podmienkach :

- schvaľovanie salašov, začatie činnosti na salašoch v dovplatnej legislatívy: podmienky na schválenie salaša ,podmienky na začatie činnosti salaša na začiatku sezóny, obsah kontrol počas činnosti salaša v sezóne)

- zoohygienické a zooveterinárne aspekty chovu oviec; organizačné aspekty chovu oviec a šľachtiteľská práca; zásady správnej výrobnéj praxe pri získavaní a ošetrovaní ovčieho mlieka; zásady správnej technologickej a výrobnéj praxe pri spracovaní ovčieho mlieka a srvátky na ovčí hrudkový syr a ďalšie výrobky;
- zásady správnej technologickej a výrobnéj praxe pri spracovaní ovčieho mlieka a srvátky na ovčí hrudkový syr a ďalšie výrobky, zloženie a vlastnosti ovčieho mlieka, faktory ovplyvňujúce technologické vlastnosti mlieka, sezónne zmeny v zložení a vlastnostiach mlieka, mikrobiologická kvalita a mikrobiálne ohrozenie, ošetrovanie mlieka pred spracovaním, technologické vlastnosti mlieka, faktory ovplyvňujúce technologické vlastnosti, možnosti ovplyvnenia, výroba ovčích syrov všeobecne, rozdelenie syrov podľa európskej legislatívy, výroba hrudkového syra, príprava mlieka pred syrením, syrenie mlieka, sila syridla, výpočet





Prof. Debrečeni



Prof. Bireš

potreby syridla, spracovanie syreniny a formovanie syrov, kysnutie a zrenie hrudkového syra, údenie syrov, fyzikálno-chemické a mikrobiologické vady ovčích hrudkových syrov, výroba iných druhov syrov, výroba žinčice.

- osobná hygiena salašného personálu a hygiena prostredia;
- legislatíva Európskeho spoločenstva pre výrobu a spracovanie ovčieho mlieka; systém kontroly kvality ovčieho mlieka a ovčích mliečnych výrobkov.

V problematike Zlepšenie životných podmienok v chove oviec- welfare v chove oviec boli nosnou témou nasledovné oblasti:

- bioklimatológia, mikroklima v maštali, hygiena ustajnenia, hygiena pasenia, zdravie oviec, minimálne normy ochrany oviec
- požiadavky oviec na vzdušný priestor, požiadavky oviec na plochu, požiadavky oviec na teplotu a vlhkosť, vytváranie skupín zvierat, technika a technológia chovu oviec, mechanizácia kŕmenia oviec, na-

pájanie oviec, mechanizácia odstraňovania výkalov

- ustajnenie jednotlivých kategórií, dojárne a syrárne, organizácia chovateľského roka
- etológia v chove oviec, systém hodnotenia pohody zvierat, welfare.

Prednášky boli odovzdané účastníkom v tlačenej podobe na školení.

Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku – družstvo bol organizačným garantom školení. Odbornými garantmi boli ústredný riaditeľ Štátnej veterinárnej a potravinovej správy Slovenskej republiky MVDr. Ján Pliešovský, CSc. a Štátny veterinárny a potravinový ústav Dolný Kubín.

Celkovo bolo úspešne preškolených 345 účastníkov z 215 podnikateľských subjektov. Informačného seminára sa zúčastnilo 400 účastníkov. **Všetkých ovčiarov teší vysoká účasť, ktorá potvrdzuje napredovanie slovenského chovu malých prežúvavcov, čo sa nedá v súčasnej situácii povedať o ostatných druhoch živočíšnych odvetví /hovädzí dobytok, ošipané./**



Prednáša Anna Kováčiková

Teší nás, že aj tieto školenia pomôžu Vám chovateľom zlepšiť svoje postavenie na trhu s poľnohospodárskymi komoditami. Tým sa tiež pomôže slovenskému vidieku, ktorý je miestom kde sa začína skutočný život spoločnosti.

Autor: Ing.Slavomír Reľovský

Autor fotografií:

Ing.Slavomír Reľovský, Ing.Pavel Srpoň





ZČINNOSTI ZVÄZU

Vianočný gazdovský dvor

V období pred vianočnými sviatkami býva tradíciou organizovanie rôznych trhov a iných predajných akcií. Právý vianočný trh organizovalo na sklonku roka Ministerstvo pôdohospodárstva SR. Tento Vianočný gazdovský dvor sa uskutočnil pod záštitou ministra pôdohospodárstva SR Stanislava Becíka v priestoroch Štátneho závodiska v Bratislave – Petrálke (dostihová dráha, Starohájska ulica). Konal sa v dňoch 15. - 21. decembra 2008 od 12.00 hod. Tento Vianočný gazdovský dvor predstavoval ukážku toho ako by asi mohol fungovať predaj z dvora. Slávnostné otvorenie prebehlo za účasti predsedu vlády SR Róberta Fica a ministra pôdohospodárstva SR

Stanislava Becíka. Všetkých návštevníkov čakala bohatá vianočná nádielka.

Vianočný gazdovský dvor ponúkol domáce zabíjačky každý deň, ukážky a predaj výrobkov tradičných špecialít priamo na mieste, domácu kuchyňu, živé ryby a vianočné stromčeky a množstvo iných výrobkov. V predajných stánkoch si návštevníci mohli kúpiť med, medovníky, medovinu, perníky, syrárske špeciality, stolové a odrodové vína, mäso, údeniny, mäsové výrobky a špeciality, ovocie, sviečky a rôzne ozdoby, predmety z prútia, rôzne darčkové predmety, vianočné stromčeky, občerstvenie rôzneho druhu, čerstvé plnotučné mlieko a mliečne výrobky. Všetko za

skvelé ceny v príjemnom prostredí a predvianočnej atmosfére. Zväz chovateľov oviec a kôz mal svoje zastúpenie v podobe jedného predajného stánku, kde PD Liptovské Revúce ponúkali záujemcom výrobky z ovčieho mlieka. Tiež ponúkali aj čerstvú jahňacinu. Nielen ako dekorácia boli vedľa stánku v ohrade aj živé jahňatá. Práve tie zaujali aj pána premiéra pri prehliadke jednotlivých stánkov. Spolu s ministrom ochutnali v stánku aj syrové špeciality a z črpača sa napili pravej liptovskej žinčice. Stánok mal medzi návštevníkmi Vianočného gazdovského dvora veľmi priaznivý ohlas. Veríme, že Ministerstvo pôdohospodárstva začalo svojím ústretovým krokom novú tradíciu predajných trhov, na ktorých sa môže realizovať každý slovenský farmár.

Autor: Ing. Slavomír Reľovský

Autor fotografií: Ing. Slavomír Reľovský



Hodnotenie jahňat



Premiér chutná žinčicu



Stánok ZCHOK



Vládnu delegáciu sprevádzala Dr. Kantíková



Aké novinky prinesie chovateľom oviec a kôz rok 2009 z hľadiska zmien v dotačnej politike?

Snažili sme sa vlastne aj na základe pripomienok Zväzu chovateľov oviec a kôz zjednotiť a prispôbiť predpisy ohľadom podpôr v zootechnickej praxi v oblasti ovčiarstva z hľadiska veľkých dobytčích jednotiek. Je tu niekoľko zmien. Na začiatok najmä to, že sa žiadosti budú prijímať skôr, to znamená od 1. do 31. marca s tým, že retenčné obdobie plyní odo dňa podania žiadosti a je skrátené na 2 mesiace. Vďaka tomu by sme sa mali vyvarovať tých problémov, ktoré boli v minulých rokoch, keď nastalo porušenie retenčnej doby v čase výstav. Kvôli tomu chovatelia, ktorí chceli vystavovať svoje úspechy mali problémy so sankciami za VDJ. Podstatnou zmenou je zvýšenie sadzby na veľkú dobytčiu jednotku a to na 148 eur plus bude doplatených 16,6 eur formou doplnkovej platby prostredníctvom centrálnej evidencie hospodárskych zvierat, čiže na prežúvavce dosiahne podpora úroveň 5000 Sk na dobytčiu jednotku. Zmenou bude aj to, že skoršie podávanie žiadostí umožní skoršie vyplatenie prostriedkov. To znamená, aj naplnenie toho čo samospráva požaduje od ministerstva. Urýchlí sa teda vyplácanie platieb. Keď berieme do úvahy minulé roky, tak v roku 2007 boli žiadosti podávané do konca júna- vyplácalo sa vo februári nasledujúceho roka, vlni boli žiadosti podané v apríli a vyplácali sa v novembri. Tohto roku by sme znovu chceli o nejaký mesiac možno dva posunúť dopredu vyplácanie platieb, keďže nebudeme musieť čakať na kurz koruny a eura. Slovensko je už v eurozóne a tým pádom ako náhle agentúra skončí kontroly na tie druhy zvierat, ktoré sú vyplácané viazanou formou, t.j. dojčiacie kravy, ovce a kozy, môže dôjsť k vyplácaniu prostriedkov- reálne v októbri, ale pri výnimočne dobrej konštelácii možno aj v septembri.

Aké zmeny nastali pre žiadateľov o podporu v rámci opatrenia platby za životné podmienky zvierat?

Čo sa týka ostatných opatrení v rámci welfare zvierat, urobili sa dva významné ústupky. Jedným z nich je zvýšenie počtu oviec na ošetrovateľa v čase bahnenia a gravidity v prípade bahníc, kde sa to zvýšilo z kritizovaného čísla 70 na 140 kusov. Ďalšou vecou je aj to, že kým v minulosti bolo podmienkou mať preškoleného každého zamestnanca v problematike welfare, po úpravách, ktoré sú momentálne v novelizačnom procese sa umožní, že iba jeden pracovník podniku bude musieť byť preškolený.

Aké ďalšie pozitíva prinesie Program rozvoja vidieka?

Podstatnou zmenou je aj to, že koncom minulého roka sa podarilo dať všetky predpisy týkajúce sa Programu rozvoja vidieka do jedného predpisu tzn., že ak predtým bolo 7 alebo 8 predpisov k osi 2, momentálne je už len jeden, hoci aj ten sa teraz novelizuje. Roky predtým to bolo rozdelené do počtu nie menšieho ako 6



Nejdeme brzdiť pokles ale ideme skôr stimulovať nárast...

a tou zmenou, ktorá prichádza tak nečakane je to že pán minister oznámil na konferencii v Lip-tovskom Mikuláši niektoré nové výzvy, ktoré sa budú týkať aj ovčiarov v rámci opatrení 1.1- modernizácie fariem. Mali by sa spustiť 3 výzvy, ktoré sa týkali ovčiarov. V tejto sfére výziev by mala byť sektorová výzva na ovčiarstvo, kde chceme podporiť rast počtu chovných zvierat a to netradičným spôsobom. Kto zvýši počty VDJ oviec a kôz maximálne však o 50 veľkých dobytčích jednotiek (môže zvýšiť aj o viac VDJ, ale podpora je smerovaná na maximálne 50 navýšených VDJ), čiže každý jeden chovateľ aj nový, ktorý si zaobstará 50 VDJ alebo existujúci ktorý zvýši o 50 VDJ, bude môcť požiadať o dotáciu a dostane 50000 eur na investície s tým, že Pôdohospodárska platobná agentúra vyplatí ako dotáciu adekvátnu časť tzn. 40% resp. 50% /pre chovateľa mladšieho ako 40 rokov/. Tento spôsob podpory by mal povzbudiť rozvoj chovu ovčiarstva.

O aké investície by sa mohlo jednať?

Presne sme definovali investície, ktoré sú pre ovčiarstvo najkritickejšie. Vychádzali sme z podkladov ktoré nám dal aj Zväz chovateľov oviec a kôz. Investície budú limitované výškou aj rozsahom nákladov, ktoré si bude môcť chovateľ uplatniť. Malo by to nepriamo vytvoriť materiálne predpoklady pre rozvoj. To znamená, že to budú náklady súvisiace s rozšírením výroby alebo rozšírením produkcie ale

s tým, že chovatelia oviec a kôz, ktorí budú chovať dojčiacie kravy si budú môcť podať dve žiadosti- tzn. neobmedzuje ich to a na každý sektor si budú môcť podať žiadosti. Ak zvýši chovateľ o 50 VDJ pre chov oviec a kôz, podáva si žiadosti. Bude to jednoduchý projekt, nebude komplikovaný veľkým množstvom príloh. Chovateľ nebude potrebovať nejakú výraznejšiu podporu externých spoločností. Táto výzva sa bude týkať aj dojčiacich kráv, čo je asi najčastejšia kombinácia u ovčiarov. Bude sa týkať hydiny, ošípaných, koní. Pri dojčiacich kravách to bude zvýšenie o 100 VDJ pri ovciach o 50 VDJ ak farmár zvýši stavy. Veľmi zaujímavá bude aj ďalšia výzva, ktorá sa týka predaja farmárskych produktov z dvora. V tejto oblasti sa ministerstvo momentálne snaží presadiť upravené predpisy na zjednodušenie priameho predaja produktov a tieto by mali byť na druhej strane podporované investične. Chovateľ si môže podať projekt do hodnoty 100 000 eur na predajné zariadenia. Momentálne sa ešte rieši skutočnosť, či to bude môcť byť len v areáli podniku alebo či to bude môcť byť aj na inom mieste. Malo by to byť určené na zariadenie predajných miest- predajných stánkov a potrebných záležitostí čo s tým súvisia- chladiacich boxov, zariadenie predajne- jednoducho prostriedky, vďaka ktorým sa naplnia hygienické parametre a týmto pádom by sa mali vytvoriť investično-materiálne predpoklady k tomu, aby to mohli chovatelia ro-

biť. Ďalším krokom by mohli byť napríklad typické drevené predajné miesta popri cestách kde by sa súčasne týmto spôsobom vytvoril druhý odbytový kanál pre chovateľov a predaj na salaši, ktorý už beží a je v prípade ovčiarov taká tretia cesta. Podpora by mala byť smerovaná výlučne priamo na zariadenie predajného miesta, možno s tým súvisiaci chladiarenský dopravný prostriedok, alebo nejaká linka na finalizáciu, ktorá by s tým súvisela. Presné náklady sa snažíme definovať, a určíme podmienky, ktoré budú zahŕňať presné stanovy. Spustenie výzvy plánujeme na august, s výnimkou tej skutočnosti, že by nám Európska komisia dovtedy nepotvrdila predpisy pre predaj z dvora, ktoré tam predložila sekcia potravinárstva k notifikácii. Spustíme opatrenie ako náhle budeme vedieť, že legislatíva ohľadom uvoľnenia predaja malých množstiev je platná aj z pohľadu Európskej komisie. Táto výzva by sa mala niesť v podobnom rámci ako výzva pre farmárov, ktorí zvýšia VDJ. Takže agentúra by mala vyplatiť ako dotáciu 40% resp. 50% nákladov s tým súvisiacich.

Ako podporíte zamestnanosť v poľnohospodárstve?

Prostredníctvom tretej výzvy, ktorá možno zaujme, ale ešte nie je definitívne odobrená vládou, by sme chceli dať jednu miliardu korún na vytvorenie pracovných miest. Od rozhodnutia vlády závisí, či tento náš návrh prijme. Návrh je zložený z dvoch zložiek - z pol miliardy zo štátneho rozpočtu, a pol miliardy z Programu rozvoja vidieka. Mal by slúžiť znova ako investičné opatrenie. Chovateľ, ktorý by zamestnal jedného človeka by mohol požiadať o investíciu 6600 eur príspevku na takmer 13200 eur oprávnených nákladov - takže jeden zamestnanec a s tým súvisiace náklady, ktoré by možno viedli k vytvoreniu prac. miesta. Tento príspevok by bol limitovaný na 6600 eur a to znovu podľa oblasti či je 40% 50% 60% ako je to v PRV z toho príspevku. Má to slúžiť na udržanie pracovného miesta ale v prvom rade na vytváranie pracovného miesta aby vidiek absorboval tých ľudí, ktorí momentálne odchádzajú z priemyslu a služieb, kde sa pracovné príležitosti skrácujú.

Čo chystáte pre tých chovateľov, ktorí chcú smerovať aj do nepoľnohospodárskych činností?

Pre nich by som chcel upozorniť na výzvu týkajúcu sa diverzifikácie k nepoľnohospodárskym činnostiam. Táto by mala tiež ovčiarov zaujať. Bude na jeseň budúceho roka. Ako už jej názov hovorí, bude smerovaná na iné ako poľnohospodárske činnosti. Napríklad otvorenie obchodov a reštaurácií s ovčím produktmi. Ak by niekto chcel takúto prevádzku otvoriť, tak by to mohlo byť zaradené do diverzifikácie, ktorá by mohla byť ďalším reálne aplikovateľným opatrením. Štyri výzvy zo šiestich, ktoré chystáme, sa týkajú priamo či nepriamo ovčiarov.

Myslíte, že súčasná kríza v zamestnanosti pritiahne zamestnancov k návratu do oblasti poľnohospodárstva alebo či zvýši atraktivitu zamestnania sa v poľnohospodárstve podporu zo strany MP SR?

Radi by sme tomu vytvorili vhodné prostredie. Ak sa podniky momentálne viac sústreďujú na udržanie pracovných miest, my by sme radi vytvorili predpoklady aby sa tie podniky povedzme materiálne zabezpečili, aby vytvorili prácu pre človeka aj za takých kultúrnych podmienok aby to nevedlo k zbytočnému vytváraniu pracovných miest ale takému, ktoré bude nakoniec udržateľné a život na vidieku sa aj takýmto spôsobom obnoví. Podstatou všetkého je aj to, že v našom záujme sú samozrejme chovatelia, ale aj ľudia, ktorí sa venujú tejto oblasti na úrovni hobby. Je dôležité, aby sme ich pritiahli k chovaniu oviec a kôz. Čiže výzva sa bude vzťahovať na tých, ktorí by chceli začať chovať ovce a kozy - tak napríklad ak niekto prišiel o zamestnanie alebo chce odísť zo zamestnania a bude sa chcieť zamestnať a podnik naňho získa investíciu, alebo ak sám rozbehne podnikanie. Druhou vecou je, že by sme dali výnimku, že do 20ha v rámci TTP nemusí chovať zvieratá, ale to je krátkodobá výnimka. Ľudia by si mali uvedomiť, že teraz majú príležitosť ako množstvo VDJ na jeden hektár splniť. Čiže nie je len jeden cieľ - vytvoriť pracovné miesta u existujúcich ovčiarov, ale nosnou myšlienkou je stimulovať ľudí aj ku samo zamestnávaniu, stimulovať ovčiarov a všetkých poľnohospodárov, ktorý doteraz nič nechovali aby sa vrátili k chovu. Aj ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny okrem ministerstva poľnohospodárstva zdieľa ten názor že poľnohospodárstvo je relatívne manuálna práca, ktorá sa nezakladá na nejakých vyšších nárokoch na kvalifikovanú pracovnú silu ale mohla by absorbovať tých ľudí ktorí pracovali ako technici v priemysle. Samozrejme tie odlišnosti vždy budú. Druhou vecou je, že chceme akceptovať aj špecifickosť poľnohospodárstva - sezónnosť. Ak sa pracovné miesto vytvorí na určitý počet hodín v roku, alebo na taký počet hodín, pre ktoré je to pracovné miesto vytvorené, a podnik to bude vedieť rozdeliť do 3 rokov, bude sa to akceptovať. Budeme sa snažiť nejakým spôsobom zohľadňovať sezónu. Budeme sa snažiť vrátiť ľudí v podnikoch k tým činnostiam, od ktorých v rámci zefektívňovania mnohé podniky upustili - od jednoduchého mulčovacieho systému k paseniu a nejakému chovu. Ak to nebudú zvládať my uvítame ak hospodárenie prevezmú chovatelia zvierat a budú to robiť na väčšej ploche.

Platí to čo prezentoval aj pán minister ohľadom zvyšovania zataženia VDJ?

Momentálne sme v tom predpoklade že 0,1 VDJ na hektár TTP s výnimkou do 20 ha pre menších farmárov. Táto výnimka je tiež dočasná lebo teraz bude šanca získať materiálne predpoklady. Budúci rok budeme chcieť túto podmienku zvýšiť, či už čiastočne alebo výraz-

nejšie postupne zdvíhať, tým motivovať chovateľov a zároveň odstrániť výhovorku, že tí 20 hektároví malí chovatelia si nedokážu v takom krátkom čase vytvoriť materiálne predpoklady, nemajú priestor na ustajnenie atď. Tým pádom, že je tu možnosť výzvy, táto výhovorka tu nebude na mieste. Všetky výzvy, ktoré som prezentoval sú robené tak, aby každý chovateľ prešiel. Nebude nutné uplatniť bodovacie kritéria. Sú to malé projekty a tým pádom bude môcť byť každý uspokojený. Čiže tam sa netreba báť toho, že znovu prídu nejaké kritéria, ktoré nás posunú pod čiaru a podobne.

Veľkí farmári alebo veľké družstvá sa ozývajú ohľadom toho, že budú diskriminovaní. Že táto podpora smeruje pre začínajúcich a je vyššia, je vyššia pre mladých a to považujú za určitú formu diskriminácie.

Nechcel by som navádzať členov družstva k odvolávaniu starých predsedov za mladých - to by som nerád, ale každý je za rovnosť podmienok. Práve pri predchádzajúcej výzve sa zasa malí chovatelia sťažovali na to, že oni boli znevýhodnení tými podmienkami práve oproti tým veľkým. Práve teraz chceme dať každému rovnú čiaru ale nejakým spôsobom musíme tie prostriedky limitovať. Je to cesta, ktorou sa musíme uberať, keďže ľ peňazí v rámci alokácie pre opatrenie 1.1. bolo minutých práve na výzvu, ktorá šla v minulom roku a smerovala najmä k veľkým podnikom. Momentálne sa snažíme pristupovať k tomu voľnejšie a tak aby aj malí chovatelia mali možnosť o niečo ďalej posunúť veľkosť svojej výroby. Je tam určitý limit, ktorý má práve pomôcť tomu, aby sa ku všetkým podpora dostala rovnomerne, a aby neskončila ako v prvej výzve v Programe rozvoja vidieka - tzn. že z 2000 projektov bolo uspokojených len 800. Tomuto sa chceme venovať a spraviť tie projekty tak aby každý, kto si projekt podá prešiel. Je to napočítané tak, že sme spravili veľký predpokladaný rast a k tomu sme pridelil finančné alokácie, čiže ak nás chovatelia prekvapia väčším záujmom budeme sa snažiť nájsť ďalšie peniaze a chceme uspokojiť všetkých.

Slovensko má v rámci počtu chovu oviec a kôz vynegociovaných 305 756 kusov, ako vidíte naplnenie tohto počtu?

Určite chceme vytvoriť všetky možné stimuly z rôznych strán k tomu aby sme ten cieľ dosiahli a prípadne presiahli. Vytvorili sme súhrn nástrojov v každej oblasti, ktorá obklopuje ovčiarstvo a dúfame, že sa vytvorí určité synergické spojenie všetkých týchto podmienok čo by malo viesť k tomu, že ľudia sa k ovčiarstvu vrátia, môže sa obnoviť úroveň spred ťažkých rokov útlmu. V každom prípade ovčiarstvo je jediným sektorom, ktoré aj tak v posledných rokoch plynule rastie, čo sa týka počtu zvierat. Takže momentálne nejdeme brzdiť pokles, ale ideme skôr ešte viac stimulovať nárast počtu zvierat.

Zhovárал sa Ing. Slavomír Reľovský

Stručná charakteristika najvýkonnejších mliekových plemien (druhá časť)

Doc. RNDr. Milan Margetín, PhD.

SCPV-VÚŽV-Ústav chovu oviec Trenčianska Teplá

Britská mlieková ovca

Vyšľachtená bola v Anglicku v sedemdesiatych rokoch minulého storočia. Má stredný až veľký telesný rámec. Plemeno je bezrohé, s bielo-neovlnenou hlavou a končatinami, brucho slabo ovlnené. Patrí medzi najplodnejšie plemená. Plodnosť 260-300 %. Vyniká ľahkými pôrodmi. Úžitkové zameranie je na mliekovú produkciu. Produkcia mlieka za 300 dňovú laktáciu je veľmi vysoká (až 650-900 litrov). Dĺžka dojenej periódy je 210 dní. Priemerný denný prírastok jahniat je 0,330 kg, jahňatá sú veľmi dobre osvalené. Sortiment vlny B-B/C. Hmotnosť striže u bahníc je 4,0 kg a viac, u baranov 6,5 kg a viac. Toto plemeno sa chová aj vo Francúzku a susednom Maďarsku. Je však relatívne málo početné. Neexistujú oficiálne údaje z kontroly mliekovej úžitkovosti.

Plemeno Chios

Plemeno chios pochádza z ostrova Chios a v súčasnosti patrí k najlepším mliekovým plemenám Grécka. Ide o polotučnochvosté plemeno (na tvorbe plemena sa podieľali aj tučnochvosté ovce), ktorého populácia v súčasnosti predstavuje cca 100 tisíc jedincov, chovaných prevažne v intenzívnych podmienkach. Okrem Grécka sa v súčasnosti chová aj v iných krajinách severnej Afriky, Stredného východu a Európy.

Ide o plemeno stredného až veľkého telesného rámca, s hmotnosťou bahníc 45-55 kg a výškou v kohútiku 68-77 cm. Sfarbenie rúna je prevažne biele, na hlave sa vyskytujú často čierne, alebo tmavé škvrny okolo očí, na konci uší a nosa a často tiež v oblasti brucha a na končatinách. Barany majú dlhé spirálovito stočené rohy, bahnice sú bezrohé. Vemeno je veľké a relatívne slabým upevnením. Rúno je viac-menej rovnomerné. Plemeno chios je rané plemeno a jarky môžu byť pripúšťané vo veku

8 – 9 mesiacov. Plodnosť je relatívne vysoká. Plodnosť na obahnenú ovcu je 180 až 220%. Produkcia mlieka po odstave jahniat vo veku 40 – 60 dní je 180 až 200 kg. V dobrých podmienkach môžu najlepšie jedince vyprodukovať viac ako 500 kg mlieka za laktáciu.

Plemeno manchega a iné španielske plemená

Plemeno manchega patrí k najvýkonnejším dojným plemenám Španielska, s dvojstrannou úžitkovosťou (mlieko a mäso). Ovce tohto plemena sa chovajú prevažne v semiaridných oblastiach stredného Španielska (priemerné ročné zrážky 350 mm; teploty od -5 °C v zime do 42 °C v lete). Na tieto podmienky je ple-

meno dobre prispôbené. Počet bahníc sa pohybuje v Španielsku okolo 1,3 mil. ks., ktoré sú chované v cca 3300 stádach. Existujú 2 typy – biela (90% oviec) a čierna varieta. Priemerná produkcia mlieka za 120 dňovú dojnú periódu je 126,9 litra, pri priemernom obsahu tuku 7,3%, obsahu bielkovín 5,6% a obsahu sušiny 18,5 %. Podľa Astruca a kol. (2004) v kontrolovanej populácii bahníc plemena manchega v Španielsku (89 kontrolovaných stád, 49298 bahníc) bola produkcia mlieka pri bahniciach mladších ako 18 mesiacov 121 litrov, u starších ako 18 mesiacov 130 litrov a v priemere 127 litrov. Vo všetkých prípadoch ide o produkciu za dojnú periódu, t.j. po odstave jahniat.

K ďalším významnejším plemenám chovaným v Španielsku patrí najmä plemeno lacha (varieta čiernohlavá a svetlohavá). Podľa Astruca a kol. (2004) v kontrolovanej populácii bahníc plemena lacha bez výskytu pigmentu (147 kontrolovaných stád, 61532 bahníc) bola produkcia mlieka pri bahniciach mladších ako 18 mesiacov 93 litrov, u starších ako 18 mesiacov 141 litrov a v priemere 137 litrov. Pri čiernohlavom type bola úžitkosť nižšia. Pri plemene churra uvádzajú vyššie uvedení autori priemernú produkciu mlieka za 120 dňovú dojnú periódu len na úrovni 90 litrov (78 kontrolovaných stád) a pri plemene karranzana na úrovni 166 litrov (12 stád).

Islandské ovce

V súvislosti s rozvojom alternatívnych, ekologických systémov chovu mliekových oviec, pri ktorých sa kladie väčší dôraz na nenáročnosť (najmä z pohľadu jadrových krmív), dobré adaptačné schopnosti a odolnosť sa hľadajú vo svete a aj u nás plemená s vysokou produkciou mlieka, ktoré by uvedené požiadavky čo najviac naplnili. V tomto smere sa v poslednom čase v odbornej literatúre a na internete veľmi hovorí o islandských ovciach. Islandské ovce sú považované za jedno z najstarších a najčistejších plemien, viac než 1000 rokov sa chovajú na



Obr. 7: Baran plemena manchega



Obr. 8: Bahnica plemena chios



Obr. 9: Britská mlieková ovca (z Maďarska)



Obr. 10: Dojenie oviec plemena manchega



Obr. 11: Španielske plemeno churra



Obr. 12: Španielske plemeno churra



Obr. 13 a 14: Výborne tvarované vemená islandských oviec

mäso, vlnu, mlieko. Sú stredne veľkého telového rámca, dospelé bahnice v dobrej kondícii vážia od 59 – 72, 5 kg a barany od 81, 5 až 100 kg. Ovce aj barany môžu byť bezrohí i rohatí. Chvost je prirodzene krátky, netreba ho kupírovať. Normálne obdobie gravidity je 142 dní, o päť dní menej než pri typických komerčných plemenách. Jahňatá sú veľmi životaschopné. Dospelé bahnice len zriedka potrebujú pri bahnení pomoc. Ovce sú sezónne polyestrické, barany sú sexuálne aktívne po celý rok. Jahňatá dosahujú sexuálnu zrelosť skoro. Plodnosť je vcelku dobrá, v priemere 175-200%, nie sú zriedkavé trojčatá. Islandské ovce sú nositeľmi tzv. thoka génu, s obdobnými účinkami ako pri booroola géne. Sfarbenie rúna je veľmi rôz-

norodé, so 17 možnými farebnými variáciami (od snehobielej, krémovej, sivohnedej, cez rôzne odtiene hnedej, až po atramentovo čierne sfarbenie).

Pre svoju vlnu sú islandské ovce známe na celom svete. Rúno je dvojvrstvé s veľmi jemnou podsadou a hrubými a dlšími pesíkmi. Rúno je lesklé s výbornými tepelno – izolačnými vlastnosťami. Priemerné hmotnosť potnej vlny bahnic je na úrovni 1,3 až 2,2 kg a je veľmi žiadaná (najmä pre domáce spracovanie). Na Islande sa ovce chovajú prioritne na mäso (viac než 80% z príjmu chovateľa tvorí príjem za mäso). Ak sa ovce a jahňatá pasú na dobrých pastvinách, jahňatá môžu dosiahnuť jatočnú váhu 35-44 kg za 4-6 mesiacov. Za deň jahňatá

priberú (200 – 300 g). Mäso je chudé a jemnej chuti. Islandské ovce produkujú výborné kože a na trhu sú vysoko cenené.

V poslednom období sa zvyšuje záujem o chov islandských oviec, ako oviec mliekových (najmä v USA a Kanade). Bohužiaľ oficiálne údaje z kontroly mliekovej úžitkovosti zatiaľ nie sú k dispozícii. Pri islandských ovciach sa zvyrazňuje najmä ten fakt, že tieto ovce produkujú veľa mlieka len utilizáciou živín pastvy (bez jadrového krmiva), čo pozitívne ovplyvňuje ekonomiku výroby mlieka. Podľa predbežných výsledkov by malo ísť o ovce, ktoré sa dobre doja, s dobre formovanými vemenami (viď obr. 13-16). □

Chcete napísať príspevok do nášho časopisu? Chcete vyjadriť svoj názor, pochváliť sa svojimi úspechmi, postažovať si na nedostatky,... Napíšte nám. Uverejnenie príspevku urýchlite a nám zjednodušíte prácu ak budete postupovať podľa nasledujúcich pravidiel:

Nastavenie Microsoft Word
pre písanie článkov.

Písmo:

Typ písma: Courier New (Courier New CE)

Veľkosť písma: 12

Zarovnanie písma: vľavo

Nastavenie stránky

(Soubor – Vzhľad stránky)

Nahore: 2,8 cm

Dole: 2,8 cm

Vlevo: 2,8 cm

Vpravo: 2,8 cm

Ostatné nastavenia zostávajú.

Nastavenie odstavca (Formát – Odstavec)

Špeciálny: prvý riadek

O kolik: 0,45 cm

Ostatné nastavenia zostávajú.

Delenie slov sa úplne vypína.

Zásady písania textov vo Word.

- nezarovnávať text, v texte používať iba jednu medzeru, ktorá patrí aj za interpunkčné znamienka, nepoužívať pevné riadky (zakončené enterom), enter používať v prípadoch, keď chceme oddeliť nadpis od textu (za nadpisom, na konci odstavca).
- titulky a medzititulky písať zásadne malými písmenami. Výnimku tvoria materiály, kde vyslovene majú byť niektoré pasáže verzalom (reklama a pod.).
- tabuľky dávať na koniec textu. Musia mať svoj

názov alebo označenie (napr. Tab.č.1), v druhom prípade má byť na ňu odvolanie v texte.

Rozsah:

- jedna strana v časopise sa rovná trom stranám písaným podľa hore uvedeného nastavenia.
- na základe predpísaného nastavenia rozsah práce maximálne 6 strán, čo predstavuje 2 strany v časopise.
- v prípade tabuliek, grafov a fotografií, treba príslušný počet riadkov odrátať (napr.: 1 fotografia 25 riadkov)

Prílohy:

- fotografie je najlepšie poslať v originály
- fotografie v elektronickej forme (jpg, pdf, min. 250 kB) poslať v osobitnom súbore (nevkladať do Wordu)
- tabuľky v MS Word alebo MS Excel
- grafy najlepšie MS Excel

Niekoľko informácií zo školenia Cechu bryndziarov

Ing. Karol Herian, CSc.

Žilina

Cech bryndziarov usporiadal v spolupráci s Ministerstvom pôdohospodárstva a Zväzu chovateľov oviec a kôz v dňoch 3. – 4. marca 2009 v Lip tovskom Jáne svoje prvé školenie. Toto školenie svojou podstatou nadväzuje na školenia, ktoré usporiadal ZCHOK, a bolo zamerané na získania nových aktuálnych poznatkov pri spracovaní ovčieho, kozieho a aj kravského mlieka. Hlavným cieľom bolo poukázať najmä na široké možnosti spracovania ovčieho, kozieho i kravského mlieka v malokapacitných výrobníach, aby sa mlieko nesp racovávalo len na hrudkový syr a z neho odvodené výrobky, ale aby sme aj na Slovensku obnovili tradíciu tradičných i nových zvlášť syrárskych špecialít.

Na školení Cechu bryndziarov odznelo spolu 14 základných prednášok od 9 popredných prenášateľov v tomto odbore a to Ing. J. Dúbravská, PhD., Ing. J. Keresteš, Ing. J. Eštočin, Doc. Ing. E. Gyarmathy, Doc. MVDr. E. Dudríková, Ing. K. Herian, CSc., Ing. V. Boroš, PhD., RNDr. J. Kresák, PhD., Doc. Ing. S. Šilhár, PhD. V tomto príspevku nie je možné uviesť všetky informácie zo školenia, ale prikladáme aspoň niektoré základné informácie, ktoré sú dôležité pre našich chovateľov oviec a kôz a pre spracovateľov mlieka v malovýrobných podnikoch.

Už v úvodnej prednáške predniesol predseda Cechu bryndziarov Ing. Ján Keresteš súčasné problémy pri rozvoji ovčieho a kozieho mliekarstva. Najmä ovčie mliekarstvo po stáročia dotváralo našu národnú identitu, stálo pri akcelerácii rozvoja manufaktúrneho, priemyselného, technologického a biotechnologického rozvoja, je súčasťou našej národnej kultúry a národnej identity. Z výživového hľadiska je určujúcim faktorom fylogenetického vývoja, hlavne v regulačných probiotických účinkoch.

Súčasný výživový benefit je charakterizovaný asi 1,7 kg mliekarenských výrobkov a 0,1 až 0,2 kg mäsových výrobkov. Analýzou možností využívania cca 860 000 ha lúk a pasienkov sa vytvára ekonomický priestor pre niekoľkonásobné zvyšovanie stavov oviec, kôz, hovädzieho dobytku pre výrobu mäsa a mlieka. Pre porovnanie vyspelé štáty západnej Európy spotrebovávajú ovčích mliečnych výrobkov 6 a viac kg na osobu a obdobne ovčích mäsových výrobkov. Analýza výživovej politiky a jej korelácia na zdravotný stav obyvateľstva a ostatných faktorov životného štýlu potvrdzuje, že reštrukturalizácia výživovej politiky je nutnosťou.

Pri rozvoji ovčieho, kozieho a kravského mliekarstva na Slovensku hlavne pri výrobe špeciálnych výrobkov majúcih na Slovensku dlhodobú tradíciu je potrebné v postupnosti zabezpečiť:

- Rozšírenie výrobkov o nové mliekarenské produkty s vyššou probiotickou, a tým aj trhovou hodnotou.
- Odstrániť falšovanie podielov ovčieho a kravského mlieka vo vybraných výrobkoch, hlavne v bryndze, ustanovením validovaných laboratórnych metód

Zvyšovaním stavov oviec a tým i produkcií ovčieho mlieka a mäsa sa vytvárajú možnosti dlhodobého rozvoja a ekonomickej stabilizácie ovčiarstva. To vytvára tlak na rozvoj ľudských a materiálových zdrojov, včítane investícií, oproti garanciam štátu. Preto opätovne zdôrazňujeme, že bez garantovanej stratégie výživovej politiky a účasti štátu na nej, dostáva sa výroba, spracovateľ a obchod len do polohy sľubov.

Základné otázky preto sú:

- aké budú a ako dlhodobo budú pôsobiť dotačné stimuly štátu
- ako budú využívané podobne ako v iných vyspelých štátoch horizontálne stimuly na úrovni štátnych riadiacich štruktúr
- ako bude využívaná fiškálna politika na pomoc rozvoja malého a stredného podnikania pre oblasť ovčiarstva a spracovania ovčích produktov

Spracovanie ovčej vlny a kože ostáva úplne otvoreným problémom. História nás poučila, že ovčej vlny a kožík bolo na Slovensku málo, hlavne vtedy, ak sa použili na tradičnú slovenskú výrobu. Spotreba kožík pre tradičné odievanie má skôr historický význam. Nové cesty využitia kožík do celého kožušinového sortimentu poľnohospodárskym spôsobom realizuje RUNO, s. r. o., Žilina.

Pre bilanciu východiskového stavu uvádzame, že základom hlavne ovčieho mliekarstva je výroba hrudkového syra a z neho výroba tradičnej

bryndze. Svoje miesto v menších prevádzkach majú parenice, korbáčiky, tvarované syry, oštiepky, žinčica a žinčicový syr Urda. História nás učí, že na Slovensku v priebehu 200 – 300 rokov sa vyrábali iné syry ako dnes poznáme. Napríklad Karpatský syr – charakterizovaný ako bochníkový s vysokoohrievanou syreninou len z ovčieho mlieka. Jeho podiel však môže byť rozličný. Podobný syr je Toporecký, ktorý má rozličné tvary a bol vyrábaný prevažne zo zmesných mliek a oblastí podkarpatského oblúka východného Slovenska.

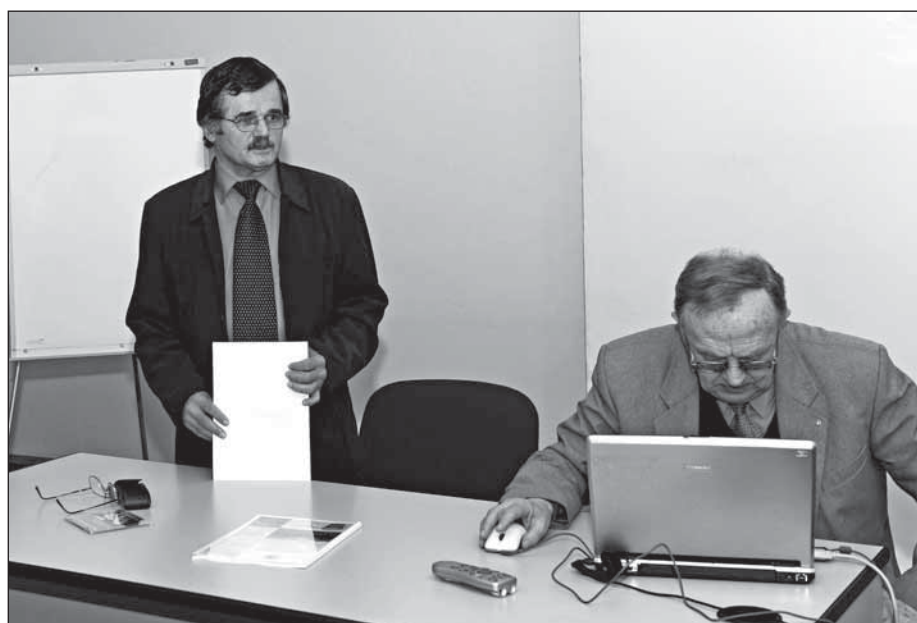
Známy bol Klenovecký syrec s rozličnými podielmi ovčieho a kravského mlieka o hmotnosti 1 – 1,5 kg, s originálnou Klenoveckou cifrou.

Samotné ovčie mliekarstvo nie je možné vybrať z kontextu mliekarstva ako celku. Dve desaťročia neustáleho znižovania spotreby mlieka a mliečnych výrobkov nie sú len výrazným a preukázateľným deficitom na zdravotný stav obyvateľstva ale aj negatívnym vplyvom ekonomiky, ekológie a trvalo udržateľného rozvoja vidieka.

Súčasná kvalita nakupovaného mlieka potvrdzuje, že je možné použiť surovinu do probiotických výrob. Syry vyrábané z nepasterizovaných mliek oproti pasterizovaným výrobkom majú viac ako 70 probiotických účinných látok a oproti UHT mlieku až 150 účinných látok. Preto mlieko vyrobené na Slovensku je možné použiť do špeciálnych probiotických i zaručených tradičných výrobkov a vhodnou propagáciou im vytvoriť širší komerčný priestor.

V ďalšej nosnej prednáške patrilo vystúpenie vedúcej pracovníčky MP SR, koordinátorky vidieckej politiky Ing. Jarmily Dúbravskej, PhD., v ktorom oboznámila prítomných so súčasnými podpornými systémami v chove zvierat v r. 2009.

Nový systém podpôr má slúžiť najmä na posilnenie sektorov, ktoré tvoria vysokú pridanú hodnotu a podporiť sektory, ktoré sú náročné na ručnú prácu. Pod pojmom podporný systém však nejde len o finančné podpory, ale aj o vytváranie priaznivých podmienok, a to najmä v oblasti legislatívy. V súčasnom období sú revidované národné predpisy, najmä zákony, nariadenia vlády



a vyhlášky, ktoré v niektorých prípadoch stanovujú podmienky nad rámec platnej legislatívy EÚ.

Podľa vypracovaného materiálu, ktorý vytvoril tím pracovníkov ministerstva v spolupráci so zástupcami záujmových združení, zväzov, pestovateľmi a chovateľmi hospodárskych zvierat sú hlavnými cieľmi reštrukturalizovaného podporného systému:

- nepoškodiť významné sektory poľnohospodárstva,
- nárast podpôr použitý na rozvoj živočíšnej výroby a intenzívnej rastlinnej výroby,
- odstrániť negatíva systému z minulosti.

Chov hospodárskych zvierat a najmä chov oviec a kôz je viazaný na pôdu. Platby, ktoré budú chovateľom zvierat poskytované aj v roku 2009 môžeme rozdeliť na:

- priame platby,
- doplatky k priamym platbám,
- osobitné platby,
- prechodná platba,
- štátna pomoc.

Z platieb, ktoré boli v minulosti považované za platbu určenú len na poľnohospodársku pôdu, ide o úpravu platby SAPS. Na jednej strane sa výška tejto platby v roku 2009 podstatne mení (platba sa zvyšuje), na druhej strane sa sprísni podmienky poskytovania platby na trvalé trávne porasty. Od roku 2009 ide o novú podmienku, keď na každý hektár trvalých trávnych porastov sa pri výmere nad 20 ha vyžaduje minimálne zaťaženie 0,1 VDJ (v praxi to znamená, že poľnohospodár chová napríklad 2 ovce na 3 ha a pod.).

Platba určená na plodiny na ornej pôde sa výrazne mení, opäť tieto zmeny budú pozitívne vnímať aj chovatelia oviec a kôz. Doteraz boli plodiny pestované na ornej pôde výrazne podporované. S cieľom dosiahnutia rovnováhy v podpornom systéme sa klasická platba určená pre plodiny na ornej pôde (len vybrané druhy) bude poskytovať platba na celú výmeru ornej pôdy. Zároveň sa platba bude poskytovať na každý hektár bez ohľadu na pestovanú plodinu, teda pre chovateľov oviec a kôz bude poskytnutá platba aj na krmoviny, ktoré sú pestované na ornej pôde. Ide o vyrovnávací doplatok na pôdu.

Z ďalších podpôr, ktoré sú poskytované chovateľom, je zachovanie platby na veľké dobytkie jednotky (ďalej len „VDJ“), pričom budú upravené prevody zvierat medzi chovateľmi. Výhodou systému platby na VDJ je podpora chovu hovädzieho dobytku, oviec a kôz, pričom sa pri chove hovädzieho dobytku zohľadňuje aj mliečna kvóta.

Chovateľom zvierat sa bude poskytovať nová platba, ktorá je rozšírená o ďalšie druhy zvierat, teda okrem platby na hovädzí dobytok, ovce, kozy, budú podporené aj chovy ošípaných, koní či hydiny. Keďže finančná podpora bez upravených podmienok nemôže mať dostatočný efekt, sú pre chovateľov oviec a kôz pripravené aj nepriame formy podpory. Jednou z nich je aj podpora cez príslušné chovateľské zväzy. Chovateľské zväzy poskytujú svoje služby chovateľom oviec a kôz, pričom získavajú finančné prostriedky z viacerých zdrojov, ide najmä o dotácie, platby chovateľov za služby, členské príspevky a iné. Zvýšením podpo-

ry chovateľským zväzom na vedenie plemenných kníh, je záväzok zväzov poskytovať bezplatné služby súvisiace s plemennou knihou pre chovateľov oviec a kôz bez ohľadu na členstvo v chovateľských organizáciách.

Ďalšou zaujímavou prednáškou bolo vystúpenie predsedu predstavenstva ZCHOK Ing. Jozefa Eštočina o súčasnej situácii v chove oviec a kôz.

Vývoj ovčiarstva v minulosti sa v podstate riadil podľa vnútorného trhu aj požiadaviek exportu. V tejto situácii bola, je a podľa všetkého asi aj naďalej bude situácia v ovčiarstve nevyrovnaná. Na to reagujú stavy zvierat a šľachtiteľská a plemenárska práca. V porovnaní so stavmi zvierat z obdobia pred rokom 1989 súčasné stavy oviec dosahujú len asi 50 %, pričom stavy bahníc sú na úrovni 75 %. Ovce však napriek tomu ako jediný druh hospodárskych zvierat zaznamenali nie tak veľký pokles v stavoch a dokonca v súčasnosti dochádza k opätovnému zvyšovaniu stavov. Najmenej bahníc a najväčší medziročný pokles ich počtu bol na Slovensku v roku 1998, keď ich na konci roka bolo len 192,5 tisíc kusov. Odtedy ich počet pomaly stúpa, v priemere asi o 2 % ročne. Podobný vývoj bol aj pri ovciach spolu, ale tu na rozdiel od bahníc došlo k výraznému poklesu, okrem roku 1998, aj v roku 2002. K 30. júnu 2008 sa počet oviec zvýšil na 386,4 tis. ks oviec, čo je o 10,8 tis. ks (o 2,9 %) viac ako k 30. júnu 2007 a počet bahníc bol 248,3 tis. ks, čiže oproti 30. júnu 2007 vyšší o 12,7 tis. ks (o 5,4 %).

Dôležitým produktom chovu oviec je ovčie mlieko. Oficiálne sa dojí približne 59 % bahníc a ich podiel na celkovom počte bahníc medziročne mierne klesá. Kým podľa plemenného štandardu by naše domáce plemená mali po odstavě jahniat produkovať viac ako 80 kg mlieka, v minulom roku jedna dojná bahnica nadojila v priemere len 71,5 kg a za prvý polrok 2008 klesla produkcia na 1 dojnú bahnicu. V roku 2008 začalo dojenie bahníc skôr ako v roku 2007 a najviac mlieka na 1 dojnú bahnicu sa nadojilo v máji (10,31 kg mlieka), no v porovnaní s májom 2007 to bolo menej o 4,4 %.

V chovoch zapísaných v Registri fariem sa v 1. štvrťroku 2008 vyprodukovalo 604 tis. ton ovčieho mlieka a v 2. štvrťroku 2008 to bolo 5 025 tis. ton. Celkovo sa za 1. polrok 2008 vyrobilo o 3,4 % mlieka viac ako v 1. polroku 2007. Predaj mlieka od prvovýrobcov za polrok bol 5 491 ton, čo v porovnaní s 1. polrokom 2007 bolo viac o 3,1 %.

Priemerná cena platená výrobcom v poľnohospodárstve za ovčie mlieko bola v priebehu celého polroka nad úrovňou 24 Sk za liter a z dlhodobého hľadiska bola najvyššia. Pre producentov to je potešiteľné, lebo cena stúpla oproti predchádzajúcim rokom viac ako 2 Sk za liter. Syry z ovčieho mlieka sú u spotrebiteľov obľúbené, ale spotreba nie je vysoká. Odhaduje sa, že ročne sa na jedného obyvateľa spotrebuje len 1,6 litra ovčieho mlieka vo forme výrobkov z neho. Časť výrobkov z ovčieho mlieka pochádza z dovozu. Za 1. polrok 2008 sa k nám doviezli syry s obsahom ovčieho mlieka v celkovej hodnote 5,8 mil. Sk. Podstatne menší je vývoz týchto výrobkov zo Slovenska a za rovnaké obdobie bol v hodnote len 254,5 tis. Sk.

V rámci celej Európy tvorí podiel Slovenska na celkovej produkcii ovčieho mlieka len asi 4 %. V Európe sa pri tom vyprodukuje asi 35 % celosvetovej produkcie. Rozhodujúci podiel na produkcii mlieka v EÚ má Taliansko a Grécko.

Zo stavov zvierat sa odvíja aj produkcia jednotlivých ovčích komodít a na základe požiadavky trhu sa mení aj produkčné zameranie oviec. Mnoho fariem zmenilo produkčné zameranie na mäsové, špecializujú sa na mäsové plemená. V produkcii mlieka a výrobkov došlo k poklesu. Vlna predstavuje pre chovateľov len príťaž. Priemerná ročná striž na jednu ostrihanú ovcu je 1,8 kg vlny. So zvyšujúcim sa počtom oviec, stúpa aj počet ostrihaných oviec. V 1. polrok 2008 bolo ostrihaných 136,2 tis. ks, t.j. o 5,7 % viac ako v 1. polroku 2007. Organizácie zapísané v Registri fariem celkovo nastroili 282 ton vlny. Keďže spracovateľský priemysel ovčej vlny je v kríze, mnohí spracovatelia zanikli a iní využívajú kvalitnejšiu ovčiu vlnu z dovozu. Naša domáca vlna sa v prevažnej miere vyváža. V 1. polroku 2008 sme vyviezli ovčiu vlnu v množstve 665,7 ton a v celkovej hodnote 27,9 mil. Sk a doviezli sme 116 ton ovčej vlny v celkovej hodnote 19,4 mil. Sk. Nízka, v poslednom období stagnujúca cena ovčej vlny, nepodnecuje zvyšovanie jej produkcie. V jednotlivých mesiacoch 1. polroka 2008 sa cena pohybovala v intervale od 17,12 Sk do 18,01 Sk za kg. Náklady na strihanie pritom niekoľkonásobne prevyšujú túto cenu.

Na záver vyzdvihol kroky súčasného ministra, u ktorého majú ovce zelenú ako zvieru, ktoré svojou pastevnou formou v horských a podhorských oblastiach je nevyhnutným prvkom pre udržanie kultúrnej krajiny. Vyjadril tiež presvedčenie, že aj ovce pomôžu k plnohodnotnému životu na vidieku a zabránia jeho ochudobňovaniu a vyľudňovaniu.

Podobný príspevok, zameraný na výsledky kontroly mliekovej úžitkovosti oviec u členov SŔCH za rok 2008 mal **Doc. Ing. Ego Gyarmathy, CSc.**

V roku 2008, tak ako po iné roky sa robila kontrola mliekovej úžitkovosti u oviec mliekového typu plemena lacaune a VF, u členov Slovenského zväzu chovateľov, ktorí sú cez túto organizáciu zapojení do kontroly úžitkovosti.

U chovateľov plemena lacaune v ŠCH vo Valči sa dosiahla priem. produkcia mlieka 195,95 l za dojnú periódu. V produkcii za normovanú periódu prepočítanú na 3. laktáciu sa dosiahli nasledovné hodnoty: tuk 15,38 kg a 7,85 %, bielkovina 11,15 kg a 5,72 %, laktóza 9,08 kg a 4,60 %. Najvyššiu produkciu mlieka za dojnú periódu v prepočte na 3 laktáciu dosiahla ovca 613 - 636404, ktorá nadojila 346,82 l mlieka na 2 laktácii s obsahom tuku 29,24 kg, bielkovín 18,97 kg a laktózy 16,89 kg. O niečo menej nadojila ovca 617 - 610417, keď vyprodukovala 303,63 l mlieka s obsahom tuku 23,53 kg, laktózy 14,33 kg.

U VF oviec sa dosiahli v 45 laktáciách v ŠCH nasledovné priem. hodnoty v prepočte na 3 laktáciu: 263,89 l mlieka, pričom priem. hodnoty v zložiek mlieka boli nasledovné: tuk



- 17,20 kg a 6,49 %, bielkovina 14,52 kg a 5,51 %, laktóza 12,62 kg a 4,77 %. U chovateľa s najväčším počtom VF oviec Ing. J. Kováča, u ktorého sa brali vzorky mlieka u 25 oviec sa potvrdila tiež dobrá úžitkovosť /287,58 l, tuk 19,01 kg a 6,61 %, bielkovina 15,67 kg a 5,44 %, laktóza 14,19 kg a 4,94 %/. V zložkách mlieka, uvádzaných v kg jeho ovce dosiahli 3 maximálne hodnoty a to v tuku, v bielkovine a laktóze a ako vidieť z tabuľky, aj v produkcii mlieka na bahnicu. Aj u ostatných chovateľov sa dosiahli dobré výsledky, aj keď rozdiel v priem. produkcii mlieka, medzi najvyššou a najnižšou dosiahnutou hodnotou bol 61,94 l. U tohto chovateľa 10 oviec nadajilo viac ako 300 l počas laktácie, pričom ovca 501 - 65931 vyprodukovala 376,89 l mlieka s obsahom tuku 22,16 kg, bielkovín 19,79 kg, laktózy 18,62 kg. V miestnej organizácii Železník dosiahli len 2 ovce nižšiu produkciu ako 200 l, pričom najvyššiu produkciu 269,84 l dosiahli rovnako 2 ovce /aj ovca chovaná p. J. Rubisom/ s obsahom tuku 22,56 kg, bielkovín 15,52 kg a laktózy 11,50 kg. V RCH u p. Ing. Bohumíra Horra, kde do KMU bolo zapojených 6 VF oviec sa dosiahli hodnoty v prepočte na 3 laktáciu: 218,76 l.

Ďalší okruh prednášok bol už zameraný na spracovanie ovčieho, kozieho i kravského mlieka a to je osobitná problematika, ktorú bude potrebné v budúcnosti bližšie rozviesť. No predsa aspoň v krátkosti o ďalších prednáškach.

Ing. Vladimír Boroš, PhD., vo svojej prednáške uviedol veľmi zaujímavé informácie o kozom mlieku, ako dietetikum, potravina a surovina. Zo svojej výskumnej činnosti poukázal na mnohé prednosti práve kozieho mlieka, ktoré má veľké predpoklady poslúžiť nielen ako zaujímavá potravina, ale aj ako dôležitý výživový prostriedok pri dietetickej a detskej výžive.

Veľmi dobrá a názorná bola prednáška **Doc. MVDr. Evy Dudríkovej, PhD.**, ktorá sa zaoberala najnovšími legislatívnymi a hygienickými požiadavkami na spracovanie ovčieho, kozieho i kravského mlieka.

Podmienky správnej výrobnéj praxe sú dané legislatívou tak, aby v každej oblasti potravinár-

skeho priemyslu boli zabezpečené podmienky na bezpečné spracovanie potravín a manipuláciu s nimi. Tieto podmienky sa vzťahujú najmä na: spracovateľské zariadenia, ich lokalizáciu, vybudovanie, aby bol zabezpečený plynulý chod produkcie s minimálnou možnosťou kontaminácie a krížovej kontaminácie hotových potravín surovinami, kontrolu dodávateľov, špecifikácie; všetky použité suroviny a prísady, rovnako aj hotové produkty a ich obaly musia mať písomné špecifikácie, výrobné zariadenia musia byť konštruované tak, aby sa zabezpečila dokonalá sanitácia, čistenie a sanitácia, osobná hygiena zamestnancov, kvalifikácia a rekvalifikácia zamestnancov v oblasti osobnej hygieny, dodržiavanie zásad správnej výrobnéj praxe, čistenia a sanitácie, bezpečnosti pri práci, dokumentáciu chemikálií a postupov, v ktorých sa tieto chemikálie používajú, príjem, skladovanie a expedíciu, identifikácia a sťahovanie z obehu, dezinfekcia, dezinfekcia a deratizácia a pod.

Peknú prehľadnú prednášku o požiadavkách na zloženie a kvalitu bryndze mal **RNDr. Ján Kresák, PhD.** z Liptovskej mliekarene. Vo svojom vystúpení poukázal na súčasný stav a návrhy na úpravu Potravinového kódexu, ktoré navrhuje Čech bryndziarov.

V bryndze mliečnych výrobkov možno používať slovo „bryndzová“, napr. „bryndzová nátierka“, len ak mliečny výrobok obsahuje podiel bryndze väčší ako 50,0 hmotnostného percenta.

Veľmi zaujímavú a potrebnú prednášku pre spracovateľov ovčieho, kozieho i kravského mlieka mal **Doc. Ing. Stanislav Šilhár, PhD.** z VUP, ktorý sa zameriaval na postavenie ovčích syrov v európskom systéme politiky kvality. Poukázal najmä na to, že označovanie výrobkov chránenými označeniami ako praktický dôsledok politiky kvality má garantovať kvalitu a tradičnosť výrobku a tak chrániť spotrebiteľa pred falošnými výrobkami, ako aj chrániť tradičné názvy pred ich zneužívaním a napodobňovaním. Následne tak má mať dopad na podporu rôznorodosti poľnohospodárskej produkcie a podporu okrajových regiónov krajiny.

Podstatnú časť prednášok na školení Čechu

Zloženie plnotučnej bryndze

Sušina (%)	min. 48 (***)	min. 44	min. 44
TVS (%)	min. 48	min. 48	min. 38

(***) Iniciatíva Čechu bryndziarov: min. 44 %.

Fyzikálno-chemické vlastnosti:

Príklad: (technická špecifikácia, LM)

Bryndza plnotučná	
Sušina	najmenej 44% Technologický interval ($45 \pm 0,5$ %)
Tuk v sušine	najmenej 48% Technologický interval ($50 \pm 1,5$ %)

Senzorické vlastnosti:

Príklad: Z technickej špecifikácie Slov. bryndze:

Farba:	biela až nažltla (nesmie byť žltá).
Konzistencia:	jemná roztierateľná s ojedinelými krupičkami, nesmie byť pieskovitá, gumovitá alebo mazľavá a hladká.
Vôňa a chuť:	lahodná, príjemne kyslá po ovčom syre, mierne pikantná a slaná, nesmie byť kyslá, kvasnicovitá, lojovitá, mydlovitá, zatuchnutá, hnilobná, štipľavá, páľivá, horká alebo s inými cudzími chuťami.

bryndziarov zameraných najmä na syrárstvo mal **Ing. Karol Herian, CSc.** Už úvodom mal dobrý prehľad o celkovej výrobe syrov u nás i v zahraničí, o druhovom zastúpení a spotrebe syrov na Slovensku. Z doterajšej praxe výroby syrov vyplývajú nasledovné aktuálne úlohy výrobcov syrov:

- zabezpečovať trvalú konkurencieschopnosť všetkých syrov vyrobených na Slovensku na európskom i svetovom trhu,
- vzhľadom na trend nižších subvencovaných cien, neustále znižovať nákladovosť výroby, zvyšovať produktivitu práce a znižovať ceny vstupov,
- trvať si budovať svoje národné syrárske špeciality najmä z ovčieho a kozieho mlieka, ktoré by mohli vytvárať priaznivý imidž slovenského mliekarstva,
- pozitívnu zdravotnou i tradičnou cieľenou propagandou sústavne zvyšovať výrobu a do-



- mácu spotrebu syrov,
- doriešiť pravidelnú tvorbu finančných zdrojov na odbornú činnosť mliekarenských, poľnohospodárskych i syrárskych združení,
- podporiť rozvoj vidieckej agroturistiky, kde by sa vyrábali miestne mliečne i syrárske špeciality z ovčieho, kozieho i kravského mlieka, vrátane salašov,
- vytvoriť systém pravidelného, krátkodobého doškoľovania všetkých mliekarenských i syrárskych profesií,
- aktívne sa zapájať do európskych i svetových mliekarenských štruktúr (IDF, EDA a pod.) a vytvoriť systém na využitie ich výsledkov pre našu mliekarensku prax.

Nie menej aktuálna bola prednáška Ing. Heriana o kvalite mlieka a o jej vplyve na kvalitu syrov, ktorá bola zameraná najmä na technologickú vhodnosť mlieka a na metódy jej zisťovania, vrátane doplnkových kvalitatívnych znakov a na možnosti štandardizácie technologických vlastností.

Pre potreby našich spracovateľov bola zaujímavá aj informácia Ing. Heriana o druhoch syrov podľa Potravinového kódexu SR a tiež delenie syrov aj podľa ďalších technologických kritérií ako je tvrdosť syrov, obsah tuku v sušine, podľa rôznej technológie výroby, podľa obsahu vápnika, výšky pH i podľa zrelosti syrov a kyslosti tuku. Práve podľa týchto kritérií možno vyrábať celú radu nových druhov syrov.

Ďalšou zaujímavou prednáškou Ing. Heriana boli rámcové technológie hlavných druhov syrov a to syrov s kyslým zrážaním, sladkých syrov a tavených syrov. Prítom boli uvedené odlišnosti, ich príčiny nedostatkov a spôsob odstraňovania chýb v ich kvalite. Táto prednáška bola nosnou technologickou prednáškou a poslúži všetkým výrobcom syrov ako rámcový návod aj pre ďalšiu inováciu syrov. Osobitne boli tam vyzdvihnuté možnosti spracovania ovčieho i kozieho mlieka a nové námety pre inováciu.

Nemá zmysel, aby sme robili syry, ktoré sú bežné v celej Európe, ale mali by sme sa zamerať na naše tradičné a nové regionálne špeciality. Tých druhov syrov môže byť aj niekoľko desiatok, len bude potrebné využiť všetky ponúkané a dostupné možnosti.

Nové druhy syrov môžu vzniknúť napríklad :

- kombináciou druhov mliek – ovčie, kozie a kravské,
- rôznym spôsobom tvarovania a balenia syrov,
- využitím nových druhov mliečnych kultúr a prídavných látok,
- rozšírením výroby aj mäkkých syrov, rôzne tvarovaných s rôznym obsahom tuku,
- zavedením výroby syrov s bielou plesňou najmä u kozích syrov,
- výrobou kyslých syrov s mazovou kultúrou,
- zavedením výroby ovčích syrov so zelenou plesňou, alebo aj dvojplesňových,
- rozšírením výroby tvrdých, dlho zrejúcich syrov s mazovou kultúrou,
- výrobou tzv. srvátkových syrov, alebo aj syrov s využitím všetkých bielkovín,
- výrobou tzv. Frischkäse, smotanových, termizovaných, rôzne ochutených,
- výrobou netradičných syrových šalátov so soľným syrom,
- s využitím tavených blokových syrov, ktoré ďalej zrejú pod plesňou, alebo mazom,
- využitím koprecipátov bielkovín, alebo koncentrovaním bielkovín pomocou ultrafiltračných metód.

Na záver školenia Ing. Herian uviedol i súčasnú problematiku a možnosti s balením syrov, kde je už celá rada nových možností zaručujúcich predĺženú trvanlivosť výrobkov. Taktiež uviedol problematiku s označovaním syrov podľa súčasnej legislatívy. Te je tiež veľa problémov, ktoré sa často u našich výrobcov objavujú a je ich potrebné riešiť.

Ako vidieť z predloženého obsahu, uvedené školenie nebolo určené len pre členov Cechu bryndziarov, ale aj pre všetkých spracovateľov ovčieho, kozieho i kravského mlieka. Mnohé uvádzané poznatky vychádzali z najnovšieho vývoja legislatívy a informácii z MP SR a súčasného vývoja najmä v rozvoji ovčiarskeho, ďalšie prednášky dali širší rozhľad pri spracovaní mlieka na nové syrárske špeciality a mnohé prednášky prehĺbili doterajšie skúsenosti pri spracovaní ovčieho, kozieho, no i kravského mlieka na syry.

Popri odbornom prínose školenia, z ktorého bol vydaný aj vynikajúci zborník prednášok, počas dvoch dní si účastníci mohli vzájomne vymieňať svoje skúsenosti, nadväzovať osobné i pracovné kontakty a hlavne získavať nové podnety pre

svoju prácu. Veľkým prínosom bola aj prehliadka dovezených syrov, posudzovanie ich kvality a ich spoločná degustácia. Vynikajúce bolo i spoločné spoločenské posedenie pri dobrých syroch a víne. O úspešný priebeh školenia sa zaslúžil najmä predseda Cechu bryndziarov Ing. Ján Keresteš, ktorý sponzoroval výdavky na zborník i na občerstvenie. Za jeho prínos mu patrí veľká vďaka všetkých účastníkov školenia.

V súčasnej dobe mliekarstvo na Slovensku prežíva ťažké obdobie. Sústavne sa totiž znižujú počty hospodárskych zvierat, znižuje sa aj produkcia mlieka a taktiež i samotná spotreba mliečnych výrobkov. Celá táto situácia má veľmi negatívny dopad na ekonomiku výroby, na životné prostredie a tiež aj na výživu ľudí. Pri súčasnej hospodárskej kríze jedným z podstatných opatrení by mal byť práve rozvoj pôdohospodárstva, rozvoj živočíšnej výroby, zamestnanie ľudí na vidieku aj prostredníctvom produkcie ovčieho, kozieho a kravského mlieka a aj s jeho spracovaním. Stále tu máme nedostatočne rozvinutú agroturistiku a služby na vidieku. Máme tiež veľmi nízke spotreby mliečnych výrobkov a je tam veľký predpoklad rozširovania výroby na naše tradičné i nové mliečne výrobky.

Sme veľmi radi, že sa už aj u nás začala táto nepriaznivá situácia prehodnocovať a hľadajú sa nové podporné spôsoby na rozvoj vidieka a aj mliekarstva. Jednou z týchto aktivít je projekt výroby a predaja poľnohospodárskych výrobkov „z dvora na stôl“. Bolo by veľmi dobre, keby sa nám podarilo nadviazať aj na naše dobré syrárske tradície a mohli tak vytvoriť dobrú paletu syrárskych špecialít z ovčieho, kozieho i kravského mlieka. Určite by to pomohlo pri rozvoji vidieka, pri rozvoji agroturistiky a hlavne aj vo výžive ľudí. Robia to tak aj vo vyspelej západnej Európe a sú na to hrdí. Súčasná globalizovaná Európa už totiž nemá záujem o bežné potraviny, ktoré sú po celom svete, ale vyhľadávajú sa práve typické národné a regionálne špeciality, akými sú napr. aj naša bryndza, oštiepok, parenice a pod.

Z uvedených dôvodov pevne veríme, že i na tomto školení Cechu bryndziarov účastníci školenia získali veľa nových podnetov na lepšie zhodnotenie ovčieho, kozieho i kravského mlieka pri výrobe syrárskych špecialít a pomôžu tak pri rozvoji nášho vidieka, našich tradícií a hlavne aj zdravej výživy nášho obyvateľstva. □

Ako ďalej v chove oviec?

Práve toto bola jedna z otázok, ktorá dominovala na konferencii organizovanej Ministerstvom pôdohospodárstva Slovenskej republiky pod záštitou ministra pôdohospodárstva Stanislava Becíka, v spolupráci s univerzitami a záujmovými zväzmi v Liptovskom Mikuláši dňa 27.2.2009.

Počet oviec na Slovensku

Chov oviec je jednou z mála oblastí chovu hospodárskych zvierat, kde sa početné stavy stabilizovali a dochádza k postupnému zvyšovaniu počtu zvierat. Len pre porovnanie, k 31.12.2008 bol odhadovaný počet oviec na Slovensku 365 tisíc, z toho 241 tisíc bahníc (kompletné štatistické údaje budú k dispozícii až v polovici marca 2009), pričom v rovnakom období bol v roku 2007 celkový počet oviec 347 tisíc kusov a počet bahníc 231 tisíc. Takže za jeden rok sa zvýšil počet oviec o takmer 15 tisíc kusov, z toho počet bahníc takmer o 10 tisíc kusov. Prečo je práve v chove oviec iná situácia ako pri ostatných druhoch zvierat? Okrem podpornej politiky, ktorá je zameraná na chov prežúvavcov, je to najmä využitie možností spracovanie ovčieho mlieka jednotlivými subjektmi a možnosť predaja v rámci regiónu. Práve toto je jedno z najslabších miest v prvovýrobe. Dokážeme vyprodukovať rôzne komodity, ale máme problém s ich umiestnením na trhu. Práve túto oblasť je potrebné aj do budúcnosti riešiť ešte pred začatím akejkoľvek aktivity. Je výborné, keď pozitívne príklady fungujúce v zahraničí

dokážeme využiť aj doma v prospech našich poľnohospodárov. Stačí, keď prejdeme za hranice k našim západným susedom. V Českej republike bol chov oviec v reálnom ohrození, došlo k rapidnému znižovaniu početných stavov, avšak práve nadviazaným prvovýrobou na spracovanie a odbyt výrobkov sa zlepšila finančná situácia v sektore. Ďalším dôvodom boli systémové opatrenia, ktoré podporili aktivitu chovateľov oviec.

Najčastejšie otázky

Program konferencie bol zostavený tak, aby všetci prítomní získali najdôležitejšie a najnovšie informácie. V prvej časti konferencie odznel príhovor pána ministra pôdohospodárstva Stanislava Becíka, za úvodným vystúpením

ministra nasledovali ďalšie odborné prednášky zamerané na podpornú politiku, predaj z dvora, ale aj hodnotenie ekonomiky chovu oviec, možnosti zvýšenia rentability chovu, či o pozitívnych účinkoch ovčieho mlieka na zdravie obyvateľov. Počas konferencie zabezpečoval kultúrny program Ľubomír Tatarka, hudobník a ľudový umelec, ktorý reprezentoval, spolu s pani riaditeľkou Ivetou Zuskinovou Ovocársky múzeum v Liptovskom Hrádku. Po prednáškach nasledovala diskusia, v ktorej odzneli najmä problémy súvisiace s predajom z dvora, elektronická identifikácia u oviec a kôz, výkon kontroly úžitkovosti, Program rozvoja vidieka na obdobie 2007 – 2013 či podpora ekologického poľnohospodárstva.

Predaj z dvora je jednou z najhorúcejších tém v tomto období. A je to v súčasnosti skutočne prirodzené, keď chovatelia oviec a kôz hľadajú východiská pre zabezpečenie odbytu vlastnej produkcie. V akom štádiu je teda predaj z dvora? Boli pripravené dva návrhy nariadení vlády Slovenskej republiky, ktoré sa zaoberajú predajom mlieka, mäsa, vajec, diviny a rýb. V januári 2009 boli obidva návrhy poslané do Bruselu na ich posúdenie (je potrebné dodržať stanovený proces), pričom príslušní pracovníci v Bruseli majú 3 mesiace na zaujatie stanoviska a posúdenie uvedených legislatívnych návrhov. Následne po posúdení legislatívy pracovníkmi v Bruseli, môžu byť uvedené nariadenia schválené na národnej úrovni.

Elektronická identifikácia oviec a kôz sa mala zaviesť v chovoch oviec a kôz už od 1.1.2008, avšak spoločným úsilím takmer všetkých členských štátov sa povinnosť „odložila“ na rok 2010. Ministerstvo pôdohospodárstva však vyčlenilo finančné prostriedky pre chovateľov tak, aby v prípade, keď bude potrebné skutočne zaviesť elektronickú identifikáciu do praxe, pomohlo chovateľom znášať časť nákladov na nákup elektronických ušných značiek, či bolusov. Na elektronickú identifikáciu je pri-

pravený aj štátny podnik Plemenárske služby, ktorý formou verejného obstarávania vybral dodávateľa elektronických ušných značiek a bolusov pre chovateľov na Slovensku. A ako to vyzerá v iných krajinách? Ani v ostatných členských krajinách nie sú všetci chovatelia jednotní pri stanovisku k elektronickej identifikácii. Tento spôsob označovania má svoje pozitívne, ale aj negatívne stránky. Opätovne sú však snahy niektorých členských krajín, aby sa s elektronickou identifikáciou u oviec a kôz nezačínalo v roku 2010 a aby tento systém bol len dobrovoľný.

Keď už sme pri identifikácii zvierat a registrácii fariem, aj v tejto oblasti čaká chovateľov pozitívna správa. Je pripravený výnos na označovanie oviec a kôz, ktorý bude riešiť predaj zvierat v živom tým občanom, ktorí nie sú ešte registrovaní a majú záujem o nákup zvierat na jatočné účely. Opäť, v súlade s legislatívou EÚ, bude možné označovať zvieratá jednou ušnou značkou a tetovaním, alebo dvomi ušnými značkami alebo ušnou značkou a sponkovým náramkom (u kôz).

Kontrola úžitkovosti

Každý chovateľ, ktorý chce zlepšovať výsledky na svojej farme, musí sledovať produkčné a reprodukčné parametre a robiť prísny výber, čiže selekciu, aby každá nasledujúca generácia bola lepšia ako tá predchádzajúca. Ekonomiku chovu tvoria zvýšené úžitkové parametre, znížený úhyn, či zlepšená konverzia krmiva. Práve vďaka kontrole úžitkovosti a získaným výsledkom z nej, môžu chovatelia hodnotiť, porovnávať a vyberať zvieratá na ďalší chov. Obdobne, ako tomu bolo v roku 2008, aj v roku 2009 bude poskytnutá podpora na výkon kontroly úžitkovosti na úrovni 1/3 nákladov.

Program rozvoja vidieka 2007 – 2013

Veľmi častou otázkou bolo hodnotenie projektov, ako aj ďalšie možnosti využitia programu rozvoja vidieka. V prvých výzvach, ktoré boli otvorené v roku 2008, bolo podaných viac ako 2000 projektov. Chovatelia sa dozvedeli, že ministerstvo si uvedomuje chyby, ktoré vznikli v minulosti a pripravuje nové výzvy, ktoré bu-



Vystúpenie Ing. Jozefa Eštočina – predsedu predstavenstva ZCHOK





dú zamerané na menšie projekty, ktoré sú často-krát životaschopnejšie a slúžia na podporu aktivít na vidieku. Nové výzvy sa budú týkať takmer všetkých druhov zvierat, od dojiacich kráv, cez ovce, kozy, hydinu až po kone.

A aké boli závery z konferencie?

Aby sa každý záujemca mohol dostať k informáciám, boli zverejnené na stránke ministerstva www.mpsr.sk všetky prednášky, ktoré odzneli na konferencii. To bola hneď prvá požiadavka, ktorá bola súčasťou záverov z konferencie. V najbližších týždňoch budú splnené ďalšie požiadavky:

1. Stanoviť podmienky na zabíjanie malých prežúvavcov v rámci „predaja z dvora“ a zverejniť ich.
2. Pripraviť legislatívu na „predaj z dvora“ tak,

aby bol predaj realizovaný už v prvom polroku 2009.

3. Zabezpečiť rovnaký prístup štátnych orgánov a rovnaké podmienky pri predaji z dvora pre všetky subjekty bez ohľadu na región, v ktorom hospodária.
4. Rozšíriť opatrenie Programu rozvoja vidieka – ohrozené druhy zvierat o ďalšie plemená oviec resp. kôz, aby alokované finančné prostriedky boli využité.

Plnenie uvedených záverov bude vyhodnotené a verím, že chovatelia budú cítiť pozitívne trendy chovu oviec priamo vo svojich chovoch.

Záver

Na konferencii sa zhodlo takmer 500 účastníkov na nevyhnutnosti vytvárať vhodné podmienky pre chov oviec a kôz, lebo ide o zvie-

ratá, s ktorými je spätá naša história, ale aj budúcnosť. Sme malá krajina a musíme budovať to, čím sa odlišujeme od ostatných krajín. Dôležité sú špecifiká, ktoré môžeme ponúknuť ostatným členským krajinám. Veď chov oviec nám vytvára ráz krajiny, bol súčasťou našej kultúry a histórie a dnes nám môže ponúknuť budúcnosť. Ovčie syry, špeciality, ovčie mäso, to sú všetko produkty, ktoré prispievajú k zlepšeniu zdravotného stavu nášho obyvateľstva, tak prečo nevyužiť ponúkané možnosti?

Autor: Ing. Jarmila Dubravská, PhD., koordinátorka vidieckej politiky a záujmových zväzov, Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky

Autor fotografií: Ing. Slavomír Reľovský, ZCHOK na Slovensku-družstvo

VÝSKUM PRE PRAX

Pri strojovom dojení nezabúdať na potreby bahníc

Cieľom každého ručného aj strojového dojenia je vyprázdniť vemeno tak kompletne ako je len možné bez spôsobenia nejakej traumy zvieraťu alebo poškodenia vemena a ceckov. Proces dojenia tvorí väčšinu času zo všetkých pracovných vstupov na multifunkčných farmách. Kvôli snahe zlepšiť účinnosť dojenia sa manažment väčšinou sústreďuje buď na zvyšovanie úžitkovosti zvierat, alebo alternatívne, na znižovanie pracovných vstupov, avšak pri získaní primeraného množstva mlieka (napr. redukciou množstva dojení za deň).

**Ing. Lucia Mačuhová,
doc. Ing. Vladimír Tančin, DrSc.**

Centrum výskumu živočíšnej výroby Nitra,
macuhova@scpv.sk, tancin@scpv.sk

Pri optimalizácii úkonov spojených s dojením je potrebné sa sústreďiť na proces dojenia aj z hľadiska fyziologických potrieb bahníc. Nerešpektovanie týchto potrieb vedie k zvýšenému riziku možných zdravotných problémov vemena. Cieľom príspevku je poukázať na význam rešpektovania biológie bahnice pri zohľadnení počtu podojených zvierat jedným dojičom.

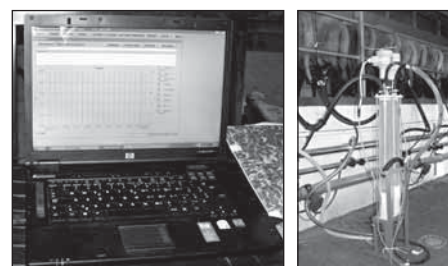
Príprava a priebeh pokusu

Pracovný postup pri strojovom dojení bahníc bol hodnotený v štyroch podnikoch pri rôznych podmienkach dojenia. Počas pokusu sa

do pracovného postupu dojičov nezasahovalo. Hodnotenie prebiehalo prostredníctvom časových snímkov, z ktorých boli vypočítané nasledovné ukazovatele: čas strojového dojenia (čas od nasadenia bahnice po dodávanie), čas dodávania (čas trvania dodávania), čas celkového dojenia (suma časov strojového dojenia a dodávania).

Podmienky a postup pri dojení:

Na sledovaných podnikoch sa jedna dojacia súprava používala na podojenie dvoch bahníc. Dojič najprv nasadzoval ceckové nástrčky ovciám na nepárnych stojiskách. Potom sa vrátil a začal strojovo dodávať prvú nasadenú bahnicu. Po dodojení sňal ceckové nástrčky a nasadil ich bahnici č. 2 t.j. na párnem stojisku. Tento postup sa opakoval až do posledného páru bahníc jednej obrátky. Znovu sa vrátil k sto-



Obr. č. 1: Prístroj na meranie intenzity toku mlieka

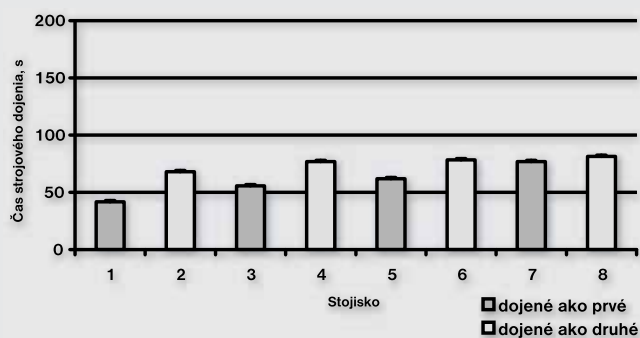
jisku č.2 a postupne dokončil dojenie párných bahníc.

Čo sme zistili?

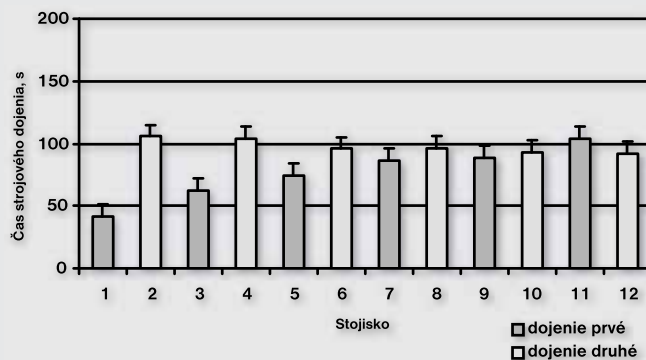
Zistené hodnoty času na sledované ukazovatele pri dojení pri rôznom počte zvierat pripadajúcich na jedného dojiča sa nachádzajú v tabuľke č. 1

Priemerný čas strojového dojenia bahníc zistený pri plemenách cigája (0,355 l na pôdoj), zošľachtená valaška (0,392 l na pôdoj), lacaune (0,407 l na pôdoj) a krížencov zošľachtenej valašky (0,434 l), cigája (0,397 l) s lacaune sa pri našich predchádzajúcich pokusoch za-

Graf č.1: Čas strojového dojenja (s) v dojárni 1 x 24 s tromi dojičmi.



Graf č.2: Čas strojového dojenja (s) v dojárni 1 x 24 s dvomi dojičmi.



meraných na skúmanie toku mlieka pohyboval pri najkratšom toku mlieka (jednovrcholovom) okolo 44 s a pri najdlhšom toku mlieka (platô) 80 s. Tieto časy sú reálne, nakoľko sú zistené na základe skutočného toku mlieka zaznamenaného pomocou prístroja, z ktorého sme schopní získať podrobné informácie o priebehu dojenja jednotlivých bahníc (obr. č. 1). Priemerný čas dojenja bol 67 s pri priemernej úžitkovosti 0,393 l.

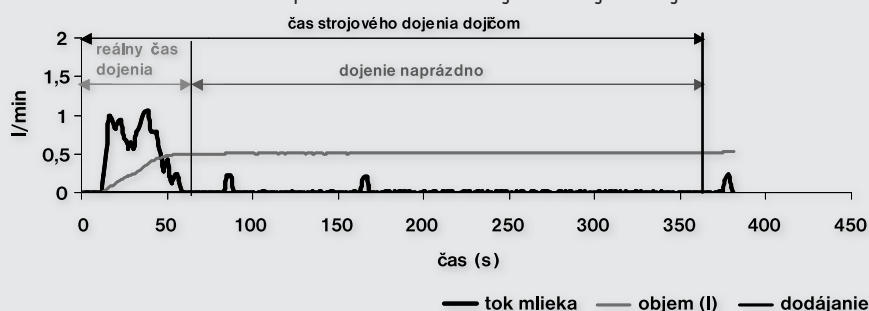
Na sledovaných farmách bola v dobe hodnotenia dosahovaná nižšia produkcia mlieka na pôdoj, avšak čas strojového dojenja trval rovnako len na farme s dojárnou 1 x 24 a tromi dojičmi (čiže 8 ks bahníc pripadajúcich na jedného dojiča) počas jednej obrátky dojenja. Ostatné farmy podstatne prekročovali čas 67 s. Na farme s dojárnou 1 x 24 bol priemerný čas strojového dojenja 151 s, čiže viac ako 2,5 minúty pri úžitkovosti 0,288 l na pôdoj. Takýto čas strojového dojenja si vyžaduje plemeno lacau-ne vo Francúzsku v strede laktácie pri niekoľko násobne vyššej úžitkovosti. Varujúce je, že na jednej farme, ktorá sa však nenachádza medzi momentálne hodnotenými farmami sme zaznamenali čas strojového dojenja, teda čas dojenja bez dodávania dlhší ako 6 minút (obr. č. 2), avšak reálny čas dojenja bol len 60 s. Dodávanie sa začalo okolo 370 s. To znamená, že bahnica bola dojená viac ako 5 minút naprázdno.

Ak hodnotíme priemerný čas strojového dojenja podľa stojísk (graf č. 1, 2, 3, 4) bahnice, ktoré sú **dojené ako prvé**, t.j. bahnice dojace sa na nepárnych stojiskách sú dojené kratšie ako bahnice **dojené ako druhé** (dojace sa na párnych stojiskách). Zvieratá dojené ako prvé

Radová dojáreň

	1 x 24			2 x 20
ks bahníc pripadajúce na 1 dojiča	8	12	24	20
Čas strojového dojenja, s	67 ± 1	87 ± 3	151 ± 2	96 ± 1
Čas dodávania, s	23 ± 1	12 ± 1	9 ± 1	7 ± 1
Čas celkového dojenja, s	90 ± 1	99 ± 3	160 ± 2	102 ± 1

Obr. č.2: Grafické znázornenie predlžovania času strojového dojenja dojičom.

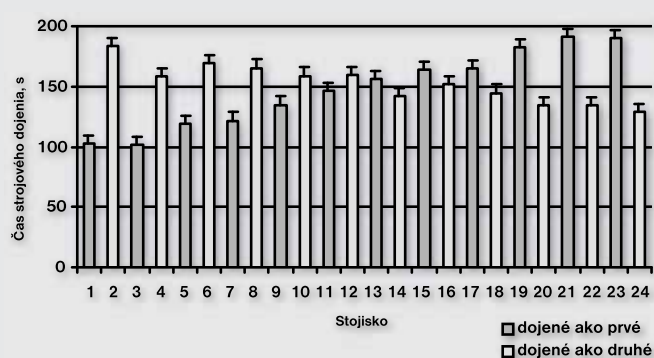


v rámci obrátky (t.j. na stojisku č. 1) sú pri nižšom počte bahníc pripadajúcich na dojiča dojené okolo 40 s (graf č. 1, 2). Je to pomerne nízky čas a je vhodný len pre bahnice, ktoré majú krátky tok mlieka (jednovrcholový). Väčšina plemien bahníc chovaných na Slovensku spúšťa mlieko v dvoch frakciách – majú dvojevrcholový typ toku mlieka. Najprv vylučujú mlieko cisternové a neskôr po vzniku reflexu ejekcie mlieka, mlieko alveolárne. Priemerný čas začiatku toku mlieka alveolárneho sa pri našich aj zahraničných plemenách odhaduje na 40 s. Ak sú teda bahnice dojené príliš krátko, musia toto mlieko získať pomocou dodávania. Bahnice v systéme s vyšším počtom bahníc pripadajúcich na jedného dojiča sú už na

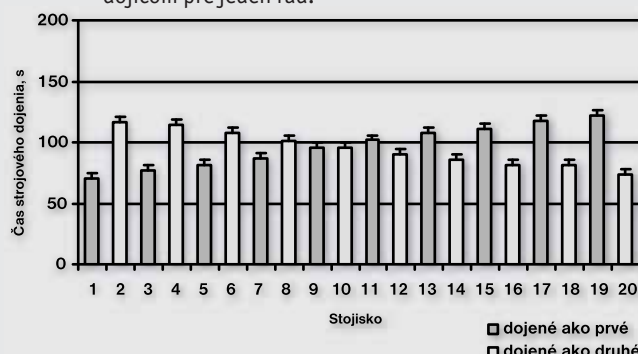
stojisku č.1 dojené viac ako 100 s (graf č. 3). Toto nám poukazuje na úplnú nevhodnosť dojenja 24 ks zvierat počas jednej obrátky jedným človekom, lebo na stojisku č. 21 a 23, sú bahnice dojené viac ako 190 s.

Čas dodávania bol v našom pokuse hlavne ovplyvnený spôsobom dodávania a počtom bahníc pripadajúcich na podojenie jedným dojičom. Proces dodávania by sa nemal zbytočne predlžovať, a ani by nemalo dochádzať k viacnásobnému dodávaniu bahnice, pokiaľ to nie je nutné. Nakoľko dodávanie si vyžaduje pozornosť obsluhy pri každej bahnici individuálne, môže neúmyselne dojsť k dojeniu ostatných bahníc naprázdno, ak nie je dostatočný počet obsluhujúcich pracovníkov pri dojení.

Graf č.3: Čas strojového dojenja (s) v dojárni 1 x 24 s jedným dojičom.



Graf č.4: Čas strojového dojenja (s) v dojárni 2 x 20 s jedným dojičom pre jeden rad.



Počty hospodárskych zvierat v SR (tis. ks)

Druh, kategória hospodárskych zvierat	Skutočnosť						Index (%)
	k 31.12.2003	k 31.12.2004	k 31.12.2005	k 31.12.2006	k 31.12.2007	k 31.12.2008	2008/2003
Hovädzí dobytok	593,2	540,1	527,9	507,8	501,8	488,4	82,3
z toho: kravy	245,8	231,9	229,6	218,7	215,7	211,3	86,0
z kráv: dojné	214,5	201,7	198,6	185,0	180,2	173,9	81,1
ostatné	31,3	30,1	31,0	33,7	35,5	37,5	119,8
Výkrm HD*	66,3	57,2	52,1	53,3	53,1	52,9	79,8
Ošípané spolu	1 443,0	1 149,3	1 108,3	1 104,8	951,9	748,5	51,9
z toho: prasnice	105,2	82,2	79,5	76,9	62,0	44,5	42,3
Priemerný počet							
ošípaných vo výkrme*	737,2	615,3	519,5	538,2	524,0	492,7	66,8
Ovce spolu	325,5	321,2	320,5	332,6	347,2	361,6	111,1
z toho: bahnice	216,5	224,0	233,2	229,0	231,1	248,1	114,6
Kozy	39,2	39,0	39,6	38,4	37,9	37,1	94,6
Hydina spolu	14 216,8	13 713,2	14 084,1	13 038,3	12 880,1	11 228,1	79,0
z toho: sliepky	6 126,9	5 647,5	5 591,2	5 702,2	5 773,5	5 556,3	90,7
Priemerný počet sliepok	5 931,8	5 629,6	5 600,9	5 690,2	5 776,1	5 834,2	98,4
Kone	8,1	8,2	8,3	8,2	8,0	8,4	103,8

Prameň: Súpis HZ, strojov a zariadení v poľnohospodárstve; Živočišna výroba a predaj výrobkov z prvovýroby, ŠÚ SR.

* Len za spravodajské jednotky zapísané v Registri fariem ŠÚ SR

Vybrané ukazovatele úžitkovosti a reprodukčných vlastností

Ukazovateľ	Merná jednotka	Skutočnosť						Index (%)
		k 31.12.03	k 31.12.04	k 31.12.05	k 31.12.06	k 31.12.07	k 31.12.08	2008/2003
Narodené teľatá	ks/100 kráv	91,2	89,3	90,3	89,2	90,0	88,4	96,9
Odchov teľiat	ks/100 kráv	81,0	80,3	83,2	82,1	83,3	82,5	101,9
Ročná dojnosť	kg/dojnicu	5 028,5	5 235,7	5 541,8	5 670,1	5 951,4	6 024,9	119,8
Prírastky vo výkrme HD	kg/KD	0,737	0,735	0,769	0,778	0,775	0,758	102,8
Počet vrhov na prasnicu	x	1,917	1,918	1,936	1,971	1,978	1,980	103,3
Narodenie prasiat na 1 vrh	ks	9,04	9,36	9,49	9,55	9,73	10,11	111,8
Narodenie prasiat	ks/prasnicu	17,32	17,95	18,37	18,81	19,24	20,01	115,5
Odchov prasiat	ks/prasnicu	15,36	15,83	16,56	17,05	17,38	17,87	116,3
Prír. v predvýkrme a výk. ošíp.	kg/KD	0,522	0,526	0,558	0,568	0,569	0,568	108,8
Narodenie jahniat	ks/100 bahnicu	117,9	109,2	103,2	101,7	97,9	96,1	81,5
Odchov jahniat	ks/100 bahnicu	109,7	103,1	97,8	96,9	94,0	91,6	83,5
Priemerná striž vlny	kg/ovcu k 1.1.	2,3	2,2	2,1	2,0	1,9	1,8	78,3
Výroba ovčieho mlieka	kg/bahnicu k 1.1.	60,2	50,9	48,1	43,6	43,8	43,3	71,9
Znáška vajec	ks/sliepku	205,4	202,3	202,0	205,9	209,1	203,8	99,2

Prameň: Živočišna výroba a predaj výrobkov z prvovýroby, ŠÚ SR

Prečo nesmieme dojiť bahnice dlhšie ako je potrebné?

Bahnice pri strojom dojení by nemali byť dlhšie dojené ako je nutné, lebo môže dôjsť k dojeniu naprázdno. Dojením naprázdno vznikajú poškodenia cecku a stávajú náchylnejšie na vnútrožilovú infekciu (mastitídu). A tým chovateľovi vznikajú nové náklady na liečenie zvierat, veterinára prípadne strata zvierat z dôvodu brakovania.

Predlžovaním procesu dojenia klesá hodinový výkon dojacieho stroja, čo zvyšuje náklady na prevádzku stroja a nie je využitý jeho potenciál.

V neposlednom rade aj zvieratá potrebujú dostatočný čas na pasenie a kľud.

Ako predchádzať možným chybám?

Ak ste začínajúci chovateľ alebo prechádzajú z ručného na strojové dojenie je dobré si položiť viacero otázok. Koľko zvierat budem dojiť, akého plemena a koľko dojičov si môžem dovoliť, ako dlho chcem aby sa zvieratá pásli.



A podľa toho si zvoliť typ dojárne.

Pri každom type dojacieho zariadenia vzhľadom na jeho konštrukčné riešenie musí časová následnosť jednotlivých úkonov rešpektovať čas potrebný na dostatočné strojové vydojenie bahnice bez zásahu dojiča.

Najhlavnejším aspektom, ak nehovoríme o správnom nastavení dojacieho zariadenia je

správne zvolenie počtu dojičov počas jednej obrátky. Ak ich je veľa, dochádza k neúmyselnému skracovaniu procesu dojenia a predčasnému dodávaniu, ak málo, dochádza k dojeniu bahnice naprázdno. Rýchlejšie sa dostavuje únava dojičov a ich produktivita v priebehu dojenia postupne klesá. Postupne sa predlžujú všetky pracovné úkony dojiča počas dojenia.

V neposlednom rade by každý dojič mal poznať fyziologické potreby bahníc a prispôbiť sa im, aby nedochádzalo k predčasnemu zasúšanju bahníc. V tomto smere je vzdelávanie obsluhy viac ako opodstatnené.

Záver:

Nezabúdajme, že bahnice sú hlavným článkom, cez ktorý získavame hlavné zdroje príjmov, či už cez predaj mlieka, syrov alebo jahneniec. Pri procese dojenia je preto nutné brať do úvahy biologické potreby oviec. Veľmi dôležité sú aj optimálne parametre dojacieho stroja a správna organizácia pracovných postupov pri dojení. □

Kliešťová encefalitída u oviec a kôz – cielená kontrola

Existencia patogénnych mikroorganizmov /vírusy, baktérie, plesne, prvoky a pod/ prenášaných kliešťami je známa od začiatku dvadsiateho storočia. Pre našu oblasť majú najväčší význam vírusy kliešťových encefalitíd – v Anglicku a Škótsku ovčia encefalitída /Louping-ill/, na východe ruská jarnoletná encefalitída a v strednej a severnej Európe stredo európska kliešťová encefalitída. Sú to transmisívne ochorenia spôsobené viacerými antigénne príbuznými druhmi vírusov, ktoré prebiehajú za príznakov meningoencefalitídy = nehnisavé zápaly centrálnej nervovej sústavy /mozog, miecha a ich obaly/. Postihujú ľudí, domáce, hospodárske a divo žijúce zvieratá. Liečba je len symptomatická.

Kováčová, D.,
Babinčáková, M.

Štátny veterinárny a potravinový ústav,
Jánoškova 1611/58, 02601 Dolný Kubín

Etiopatogenéza

Stredo európsku kliešťovú encefalitídu spôsobuje vírus patriaci do čeľade Togaviridae, rodu Flavivirus /Obr. 1/. Je rezistentný voči pôsobeniu žalúdočnej šťavy, čo má význam v epidemiológii nákazy. Inaktivuje sa pri 72 °C a 85 °C, to znamená, že pasterizácia ho ničí. Ochorenie sa vyznačuje fenoménom prírodnej ohniskovosti – hlavným prenášačom je kliešť obyčajný – *Ixodes ricinus* /Obr. 2/, ktorý je vlastne biologickým vektorom. V prírodnom ohnisku sa vyskytuje asi 1-2% infikovaných kliešťov. Počas svojho života kliešte parazitujú na rôznych hostiteľoch: larva spravidla na drobných hlodavcoch, nymfa na ježkoch, veveričkách, vtákoch zbierajúcich potravu na zemi, na zajacoch a dospelý kliešť najmä na lovnej zveri, na voľne sa pasúcich domácich zvieratách, na psoch a mačkách. Na človeku môžeme zastihnúť všetky tri vývojové štádiá, aj keď najčastejšie to bývajú nymfy.

Typickým znakom ochorenia je sezónny výskyt, najmä na jar, začiatkom leta, ako aj koncom septembra, čo súvisí s biologickou aktivitou kliešťa. Typickým biotopom kliešťovej encefalitídy (KE) sú zmiešané lesy a pasienky.

Kliešť obyčajný – *Ixodes ricinus*

Kliešť je parazit, ktorý sa živí krvou divých i domácich zvierat a človeka. Má trojročný vývojový cyklus, počas neho vystrieda troch hostiteľov. Samička kladie približne 2 000 vajíčok do povrchových vrstiev pôdy a do spodných častí vegetácie. Z nich sa vyvíjajú larvy, nymfy a dospelé kliešte. Každé vývojové štádium sa živí krvou. Samček meria 2 mm, samička až 10 mm. Nacicaná samička zväčšuje svoju hmotnosť až 200-krát /Obr. 3/. Kliešť sa na povrchu tela načasťšie prisaje na teplé, spotené miesta, kde je jemná pokožka.

Výskyt kliešťovej encefalitídy

Na Slovensku je podľa literatúry známych asi 37 prírodných ohnisk KE, ktoré boli určené na základe monitorovacích štúdií prítomnosti vírusu kliešťovej encefalitídy u kliešťov napr. v oblasti Tráveča, Vtáčnika, Nitrianskej a Pohronskej pahorkatiny v údolí Váhu až do okresu Považská Bystrica, v oblasti Malých Karpát, v Záhorskej nížine a v Kováčskych kopcoch, v Krupinskej planine, v Slovenskom krase a v Slánskych vrchoch /Obr. 4/.

Výskyt ochorení u ľudí sa Slovensku na KE je väčšinou sporadický, zriedkavo epidemický v ende-

mických oblastiach. Každoročne je na Slovensku diagnostikovaných niekoľko desiatok ochorení často s veľmi závažným priebehom. Ochorenia sa vyskytujú vo všetkých vekových skupinách, pričom najvyššia chorobnosť je u dospelých.

V niektorých európskych štátoch zatiaľ neboli zaznamenané žiadne prípady KE – Írsko, Island, Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Španielsko a Portugalsko. Endemické ohniská kliešťovej encefalitídy sú vo svete známe, všeobecne nie sú vedomosti o tom, že by sa ich počet a lokalita významne menili počas ostatných desaťročí. Najväčšie endemické ohniská KE sú najmä v južných a východných častiach Nemecka, Rakúska, Maďarska, Francúzska, Švajčiarska, južného Nórska a Švédska, Litvy, Lotyšska, Estónska, Poľska, Českej republiky, Slovenska, Chorvátska, Albánska a štátov bývalého ZSSR.

Charakteristika ochorenia u ľudí

Klinický priebeh ochorenia býva dvojfázový. Prvé štádium choroby sa začína najčastejšie o 1 až 14 dní po prisatí kliešťa. Jeho priebeh býva podobný chrípke: horúčka, únava, bolesti hlavy, drieku a končatín, katarálne prejavy, žalúdočné a črevné ťažkosti, celková nevoľnosť, nechutenstvo, nutkanie na dýchanie. Po 1 až 20 dňoch, keď je pacient takmer bez príznakov, môže nasledovať druhé štádium, ktorého priebeh býva podstatne závažnejší, pretože vírusy po masívnom rozmnožení môžu preniknúť do centrálnej nervovej sústavy, kde poškodzujú nervové bunky. Prejavuje sa to silnými bolesťami hlavy, vracaním, vysokými horúčkami, poruchami vedomia. Kliešťový zápal mozgu alebo mozgových blán môže mať i trvalé následky, ako sú obrny, chronické bolesti hlavy, poruchy koncentrácie, znížená výkonnosť, depresia.

Symptómy u zvierat

Hovädzi dobytok, ovce a kozy klinicky neochorejú, ale v priebehu 48 hodín sa vyvinie virémia (vírus koluje v krvi 2 – 6 dní). Z hľadiska epidemiológie je dôležitá skutočnosť, že ak sú zvieratá v laktácii, vírus sa vylučuje mliekom, najmä kôz (ktoré sa zvyčajne pije neprevarené) a oviec (ktoré sa používa na výrobu mliečnych výrobkov a v nich sa vírus udrží dlho). Ochorenie oviec, kôz a hovädzieho dobytku prebieha ako bezpríznaková infekcia. Pri psoch sa prejavuje ako virémia s postihnutím centrálneho nervového systému.

Existencia prírodného ohniska závisí od pôvodcu ochorenia, vektorov /prenášačov t.j. kliešťov/, hostiteľov /hovädzi dobytok, ovce, kozy, divé zvieratá, zvlášť dôležité sú rezervoárové zvieratá – hlodavce a hmyzožravce/, biotopov /najvhodnejšie sú vlhké krovinaté porasty/ a aj od vonkajšieho prostredia.

Čím väčšia je denzita malých cicavcov, tým väčšie sú možnosti infekcie všetkých zvierat a ľudí, čo sa môže prejavovať vzplanutím epidémie.

Prenos infekcie na človeka

Vírus sa prenáša predovšetkým pri cicaní kliešťov, ale aj tráviacim traktom konzumáciou surového nepasterizovaného kozieho, kravského a ovčieho mlieka a mliečnych výrobkov predovšetkým v prírodných ohniskách KE. Prvá epidémia vyvolaná pitím neprevareného kozieho mlieka sa potvrdila v Rožňave v roku 1951. Vírus kliešťovej encefalitídy nedosahuje v mlieku kráv také hladiny ako u kôz a oviec. Nemožno tiež vylúčiť ani infekciu ľudí aerosolom pri dojení kôz, oviec a kráv.

Cielená kontrola

V lete 2008 sme vykonali preventívne prešetrenie potenciálnych prírodných ohnisk kliešťovej encefalitídy formou sérologického monitoringu oviec a kôz na vírus KE s cieľom aktívne prispieť k profylaxii nákazy u ľudí. Boli prešetrené krvné vzorky zvierat, ktoré prichádzajú na oddelenie sérológie z dôvodu imunologického vyšetrenia potrebného pre účasť na aukčných trhoch. Negatívny výsledok vyšetrenia oviec, resp. kôz na KE môže zvýšiť hodnotu chovného stáda z hľadiska zdravotného aj ekonomického. Táto cielená kontrola je v súlade s NV SR č. 626 z 3.11.2004 o monitorovaní zoonóz a pôvodcov zoonóz. Účelom úlohy bolo tiež sledovanie ohnisk kliešťovej encefalitídy na základe prítomnosti protivírusových protilátok u oviec a kôz. Získané výsledky z prešetrenia niektorých chovov môžu prispieť k epidemiologickému prieskumu nákazy u ľudí a správa o sérologickej prevalencii kliešťovej encefalitídy u oviec a kôz môže byť súčasťou ďalších poznatkov o tomto ochorení na Slovensku.

Výsledky cielej kontroly

Kliešťovú encefalitídu najčastejšie diagnostikujeme nepriamym dôkazom pôvodu – stanovenie špecifických protilátok v krvných sérach oviec a kôz. Na nepriamy dôkaz sa používajú rôzne sérologické reakcie, z ktorých sa najčastejšie používa komplementfixačný test KFT, vírus neutralizačný test VNT a enzymoimunologický test ELISA. Vírus môžeme izolovať aj z krvi vo viremickom štádiu. Izolácia vírusu sa robí na cicajúcich myškách a na kuracích embryonálnych bunkách, ale sú to veľmi náročné metódy.

Cieľom našej práce bolo zistiť sérologickú prevalenciu kliešťovej encefalitídy u oviec a kôz metódou ELISA. Bola vykonaná imunologická analýza, ktorá sledovala porovnanie výsledkov výskytu nákazy podľa incidencie ochorenia na Slovensku na 100 000 obyvateľov a výsledkov sérologického monitoringu u oviec v Prešovskom a Žilinskom kraji.

Ako materiál slúžili krvné séra od bahnie po aborte, od plemenných baranov a zdravých oviec z okresov Prešov, Svidník, Stará Ľubovňa, Poprad, Bardejov, Humenné, Vranov, Liptovský Mikuláš, Martin, Čadca, Žilina, Púchov, Dolný Kubín a Považská Bystrica. Odber vzoriek bol vykonaný v lete 2008 a sérologická diagnostika bola urobená na pracovisku Štátny veterinárny a potravinový ústav Dolný Kubín – Skúšobné laboratórium Prešov.

Na stanovenie protilátok všetkých izotopov proti vírusu kliešťovej encefalitídy v sérach oviec a kôz sa používala kompetitívna imunoenzymatická súprava ELISA z firmy TEST – LINE s.r.o. Brno, ktorá je určená

na diagnostiku KE aj v ľudských sérach. Každý pozitívny výsledok t.j. nález špecifických protilátok Ig svedčí o imunitu voči ochoreniu.

Pri depistáži výskytu anti-vírusových protilátok v chovoch oviec sme dosiahli nasledujúce výsledky. Sérologickou metódou ELISA sme vyšetrili na KE 325 oviec a 40 kôz /Tab.č.1/. Z celkového počtu 160 vyšetrených vzoriek oviec z Prešovského kraja bolo ELISA metódou 14 krvných sér pozitívnych, čo predstavuje 8,7% pozitivitu. V Žilinskom kraji z počtu 165 prešetrených oviec bolo 13 pozitívnych, čo podľa kritérií testu svedčí pre 7,9% sérologickú prevalenciu. Dvojnásobne vyššia sérologická pozitivita bola zaznamenaná v skupine kôz – 17,5 %. V Prešovskom aj Žilinskom kraji sú okresy so zvýšeným sérologickým výskytom kliešťovej encefalitídy – Vranov, Svidník, Púchov a Považská Bystrica – v priemere 20 %. Tieto okresy zároveň podľa epidemiologických štúdií vykazujú incidenciu 3 až 11 ochorení ľudí na KE na 100 000 oby-

vateľov. Okresy s nulovou sérologickou prevalenciou vírusu kliešťovej encefalitídy u oviec a kôz patria podľa epidemiologických štúdií do oblastí bez incidence ochorenia. Toto zistenie je iste podmienené tým, že kliešťová encefalitída je prírodno-ohnisková nákaza. V endemických oblastiach v okresoch Vranov, Svidník, Púchov a Považská Bystrica sa pri cicaní krvi na rezervoárových zvieratách nakazia kliešte, ktoré následne prenášajú infekciu na ovce, kozy a človeka. Ochorenia v týchto oblastiach majú sezónny charakter od apríla do októbra s maximom v júni a v septembri.

Prevenencia ochorenia

V prírodných ohniskách KE cirkuluje vírus medzi vektormi /kliešte/ a rezervoárovými zvieratmi /hloďavce a hmyzožravce/ nezávisle od človeka. Preto aj vzplanutie kliešťovej encefalitídy u ľudí často závisí od premnoženie hloďavcov a klimatických podmienok regiónov. Proti kliešťom a rezervoárovým zvieratám bojujeme agrotechnickými zásahmi – postrekmi a po-

praškami lesných porastov a krovísk, vyrubovaním kríkov a pod. Aj touto cieľovou kontrolou bolo potvrdená úloha preventívne prešetrovať potenciálne prírodné ohniská nákazy. Preventívnym opatrením je spoľahlivá pasterizácia mlieka, čo sa však pri spracovaní ovčieho a kozieho mlieka zatiaľ vždy nerobí. Zakladanie salašov si vyžaduje prešetrovanie lokality. Dôležitým preventívnym opatrením je informovanosť o ohniskách KE, aby sa obmedzila rekreácia ľudí v rizikových územiach. U ľudí je najspoľahlivejším spôsobom ochrany očkovanie, ktoré sa odporúča pre skupiny obyvateľstva žijúce respektíve pracujúce v oblastiach s vyššou aktivitou kliešťov /lesní robotníci, pastieri.../. Po základnom očkovaní pretrvávajú ochranný účinok imunizácie aspoň tri roky. Nevyhnutná je zdravotnícka osвета obyvateľstva /prisatého kliešťa je potrebné čo najrýchlejšie odstrániť, po dezinfekcii je doporučované kliešťa uchopiť čo najbližšie k miestu prisatia a vytiahnuť ho/. □

VÝSKUM PRE PRAX

Budeme zmrazovať semeno baranov aj na Slovensku?

**Ing. Ľudovít Riha¹,
Ing. Dušan Apolen²,
RNDr. Elena Kubovičová, PhD¹,
Prof. MVDr. Juraj Pivko, DrSc¹.**

¹CVŽV, Ústav genetiky a reprodukcie HZ Nitra

²CVŽV, Ústav chovu oviec, Trenčianska Teplá

Využívanie biotechnických metód pri intenzifikácii chovu hovädzieho dobytku je v súčasnosti pre chovateľa samozrejmosťou. Vypelí chovatelia si už nevedia predstaviť reprodukciu bez využitia zmrazených insemináčnych dávok.

Situácia v chove oviec je však iná. Zmrazovanie semena baranov je stále problematické. Metodické postupy zmrazovania sú náročnejšie, nakoľko spermie barana sú oveľa citlivejšie na chlad napr. v porovnaní so spermiami býkov.

U spermii barana spôsobuje zmrazovanie poškodenie hlavičky, akrozómu, bičika a hlavne membrán. Aby sa zabránilo poškodeniu bunky (spermie, alebo vajčka) počas zmrazovania, je potrebné pri využívaní kryoprotektívnych látok ako sú glycerol, etylenglykol, propylenglykol, DMSO (dimetylsulfoxid) alebo ich kombinácie.

Ukázalo sa, že pri spermiiach barana ani pridávanie kryoprotektív nie je postačujúce. V posledných rokoch počas riešenia výskumných úloh s touto problematikou sme zistili, že pridávanie cukrov, trehalózy a sacharózy, do riedidiel s kryoprotektívom - glycerolom má väčší ochranný efekt ako riedidlo iba so samotným kryoprotektívom. Cukry predstavujú nielen energetickú zložku pre spermie, ale udržiavajú tiež osmotický tlak riedidiel a predpokladáme aj ich ochranné (kryoprotektívne) účinky.

V pokusoch sme overovali vplyv prídavku trehalózy na úkor bežne využívannej glukózy (25, 50, 100%) do žltkovo - citrátového riedidla na oplodňovaciu schopnosť zmrazeného semena baranov. Laboratórne analýzy (CASA metóda, termický test, morfológické hodnotenie) nám ukázali, že prídavok

cukru trehalózy na úkor glukózy (50% trehalóza + 50% glukóza) v kombinácii so 4% glycerolu pridaného tesne pred zmrazovaním, pozitívne ovplyvnilo celkovú, ale hlavne progresívnu motilitu spermii barana po rozmrazení.

Podobné výsledky laboratórnych analýz sme zaznamenali aj pri pridávaní trehalózy do nami použitých komerčných riedidiel (Triladyl, Biladyl, Equipro, Ovipro, AndroMed) pri zmrazovaní semena baranov. Na základe testov sme zistili, že najvhodnejšie je použitie riedidla triladyl s prídavkom trehalózy 0, 1g na 100 ml riedidla.

V tabuľke č. 1 sú uvedené výsledky laboratórnych analýz zmrazeného semena baranov z chovu Trenčianska Teplá a Belá Dulice. V ďalšej fáze experimentov sme do biologického testu zaradili 2 baranov plemena Lacane (Lc) a 1 barana plemena Východofrízske (VF). Výsledky z diagnostiky gravidity po inseminácii so zmrazeným semenom sú uvedené v tabuľke č. 2. I keď úspešnosť cervikálnej inseminácie so zmrazeným semenom je vo všeobecnosti nízka, v našom prípade mohla byť

ovplyvnená aj skutočnosťou, že insemináciu sme robili v mimo sezónnom období po synchronizácii ruje na jalových ovciach, ktoré nezostali kotné po sezónnom pripúšťaní a na jarkách.

V závere sa znova vrátime k položenej otázke: „Budeme zmrazovať semeno baranov aj na Slovensku?“. Výsledky experimentov nám dávajú možnosť odpovedať kladne. Je pravda, že kotnosť, ktorú sme zaznamenali v našich experimentoch určite ešte neosloví chovateľov, aby začali plošne využívať zmrazené semeno baranov. Môžeme však konštatovať, že uvedené implementory použité do riedidiel pri zmrazovaní semena baranov priaznivo ovplyvňujú jeho oplodňovaciu schopnosť. Táto skutočnosť nám dáva optimistickjšie pristupovať k problematike založenia banky semena ako génovej rezervy a tiež uchovanie a dlhšie a racionálnejšie využívanie semena špičkových plemenných baranov.

Táto práca vznikla s podporou grantu APVV 0514-07 "Vplyv vybraných implementorov na fertilizačnú kapacitu semena baranov".

Tabuľka č. 1: Krátkodobý termický test + morfológické zmeny

Ušné číslo barana	Aktivita v %			Plemeno	Chov	Morf. zmeny v %
	15 min.	30 min.	60 min.			
698201	30	30	30	VF	Tr. T	11
1586	25	25	15	Lc	Tr. T	12
264590	30	30	25	Lc	Tr. T	10
83940	25	15	15	Lc	B. D	14
301	25	15	10	Lc	B. D	15
83935	25	15	10	Lc	B. D	10
0198	35	15	15	Lc	B. D	12

Tabuľka č. 2: Výsledky inseminácie oviec zmrazeným semenom baranov

Ušné číslo barana – plemeno	Počet ins. oviec	Počet kotných	Kotnosť po inseminácii v %
83940 – Lc	4	1	25,00
264590 – Lc	10	3	30,00
698201 – VF	14	3	21,43
Spolu	28	7	25,00

Vplyv niektorých pesticídov na rozmnožovacie funkcie oviec

prof. MVDr. I. Maraček, DrSc.

MVDr. D. Sopková, PhD.

MVDr. K. Klapáčová

Ústav fyziológie, Univerzita veterinárskeho
lekárstva, Košice

Úvod

Súčasná doba prináša zmeny nielen ekonomického, ale aj klimatického a nadvážne environmentálneho charakteru. V spojitosti s klímou, ktorá prináša oteplenie s následným zmnožením rôznych škodcov v poľnohospodárstve a to tak v rastlinnej, ako aj živočíšnej výrobe, druhovou štruktúrou ich výskytu (húb, plesní, hmyzu...) a z nich v chovoch zvierat hlavne vektorov, pôvodcov závažných prenosných invázií a infekčných chorôb a nezriedka aj zoonóz (chorôb prenosných zo zvierat na ľudí). Právom sa dá očakávať, že v rámci preventívnej činnosti na zabránenie alebo na zníženie výskytu týchto škodcov v rátane vektorov sa budú čoraz častejšie používať pesticídy rôzneho druhu a charakteru.

Pesticídy sú chemicky alebo biologicky pôsobiace látky používané na zámerné ničenie škodcov ako nežiaducich organizmov (alebo ich častí, prípadne funkcií) z rastlinnej a živočíšnej ríše. O pesticídoch je všeobecne známe, že môžu spôsobovať akútne a chronické otravy (toxikózy), alebo nádorové choroby – rakovinu. Mnohé z pesticídov potláčajú odolnosť živých organizmov, zvlášť imunitnú odpoveď zvierat a ľudí (sekundárna imunitná nedostatočnosť), zvierat a ľudí (sekundárna imunitná nedostatočnosť), čo zvyšuje vnímavosť organizmu k infekciám s vírusmi, baktériami a parazitmi a k nádorom. Teda zvieratá a ľudia exponovaní pesticídmi sa stávajú skupinou vyšším rizikom vzniku infekčných a nádorových chorôb. V poslednej dobe sa pesticídmi pripisuje okrem iných aj kauzálna úloha spúšťača takej závažnej choroby ľudí akou je Parkinsonova choroba. Vyplýva to zo zistenia, že pesticídy môžu poškodzovať neuróny a následkom toho vznik tejto choroby (LEŠNÍK a DANKO, 2005).

Záverom predkladanej práce je na báze dostupnej literatúry poukázať na potrebu venovať primeranú pozornosť vedľajším, nielen akútnym toxickým účinkom, ale aj subklinickým chronickým alebo opakovaným subklinickým epizodickým vplyvom pesticídov vrátane karbamátov na zdravie, formou opakovaných zmenených funkcií, prípadne štruktúr reprodukčného systému oviec.

Pesticídy ich delenie, pretrvávanie v životnom prostredí a premeny v organizme

Syntetické organické pesticídy rozdeľujeme podľa ich chemickej štruktúry do štyroch skupín látok: (1) *chlórované uhľovodíky*, (2) *organofosfáty*, (3) *karbamáty*, (4) *deriváty chlórphenolových kyselín*.

Z toxikologického hľadiska chlórovaných

uhľohydrátov je dôležitá rozpustnosť v tukoch a tukových rozpúšťadlách a ich prenikanie do organizmu cicavcov aj cez pokožku. Ich akútna toxicita je nízka pre teplokrvné živočíchov. Pri chronickej intoxikácii sa však kumulujú v tukových tkanivách organizmu (LEŠNÍK, 2004, OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Dôležité vlastnosti pesticídov sú z pohľadu kontaminácie životného a produkčného prostredia: (1) vyparovanie, (2) rozpustnosť vo vode a v iných rozpúšťadlách, (3) odolnosť voči degradácii. Táto stabilita má zvlášť veľký význam tým, že vplyva na ich rozložiteľnosť a tak podmieňuje perzistenciu pesticídov v prírode alebo v prostredí, t. z. limituje čas potrebný na to, aby sa 95 % ich účinnosti stratilo pri podmienkach prostredia a pri danom použití. Strata aktivity je úplná ak sa pesticíd celkom rozloží alebo deaktivuje chemickými alebo biologickými procesmi. Stabilné (perzistentné) pesticídy sa rozložia len málo a pretrvávajú v prostredí aj roky resp. natrvalo. Keď je degradácia alebo inaktivácia pesticídov rýchla, je potenciálna možnosť ich akumulácie a kolobehu v prostredí menšia. Degradácia pesticídov môže trvať aj roky. Rozkladajú sa v prostredí najmä činnosťou mikroorganizmov. Konečným rezervoárom pesticídov pri akomkoľvek použití sú vodné zdroje. Uvádza sa, že asi 25 % všetkého DDT, ktorý bol vyrobený, je uskladnený v oceánoch. Vodné a morské živočíchov sú preto potenciálnym zdrojom intoxikácie človeka. Pomocou nich, ale aj potraviny iného pôvodu (cez potravinový reťazec) sa pesticídy dostávajú do kolobehu, na ktorom sa zúčastňuje aj človek (OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Väčšina cudzorodých látok vrátane pesticídov sa dostáva do organizmu potravou a metabolizuje sa buď tak, že sa mení na menej účinnú alebo neúčinnú látku (*detoxikácia*), alebo vzniká látka účinnejšia (*aktivácia*), prípadne aj toxicejšia (*intoxikácia*). Len výnimočne sa pesticídy chemicky nemenia, a tak sa vylučujú z organizmu. Hlavným orgánom, v ktorom sa uskutočňuje metabolizmus pesticídov, je pečeň. Pesticídy, ako cudzorodé látky pôsobia vo vnútornom prostredí a v bunkách organizmu dvojako: (1) viažu sa s určitými zložkami vnútorného prostredia a *deponujú* sa v tkanivách bez chemickej zmeny; (2) chemicky sa premenia (*biotransformujú*) a nakoniec sa vylúčia z organizmu hlavne močom, slinami, mliekom a cez pokožku (LEŠNÍK, 2004, OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Celý rad známych pesticídov patrí do skupiny tzv. inhibítorov cholinesterázy (ChEI). Acetylcholin (ACh) je jeden z klasických neurotransmiterov v nervových zápojoch (synapsy), ktoré zabezpečujú komunikáciu medzi neurónmi nervového systému. Táto skupina pesticídov inhibuje acetylcholinesterázu (AChE), enzým zodpovedný za hydrolýzu ACh, v dôsledku čoho dochádza k jeho akumulácii v štrbine synáps a k zvýšenej aktivácii

receptorov na postsynapsovej membráne. Takúto aktiváciu môžu mať niektoré liečivá ale aj insekticídy a niektoré bojové otravné látky, ktoré môžu byť až smrteľné pre človeka a zvieratá (LEŠNÍK a DANKO, 2005).

V súčasnosti sú známe tri izoformy AChE: (1) AChE – S (synapsová solubilná) hlavný multimerický enzým mozgu a svalov. (2) AChE – R monomerný enzým embryonálnych a nádorových buniek. (3) AChE – E spojený s membránami erytrocytov (GRISARU a kol., 1999).

Používanie pesticídov sa súčasne zvyšuje voči ním požiadavka, aby nedisponovali okrem nežiaducich nebezpečných toxických vlastností nemali ani teratogénne účinky a nevyvolávali u človeka a hospodársky významných druhov poruchu plodnosti. Z tohto pohľadu sa od 70. rokov minulého storočia vyžaduje pri povoľovaní a registrácii novo vyvinutých pesticídov vykonanie testovania okrem toxikologických účinkov aj teratologické vyšetrenie, vplyv na reprodukciu a embryo-toxický efekt u cicavcov a vtákov (VÁRNAGY, 1985). V roku 1970 americký úrad pre potraviny a liečivá ten všeobecne známy a vyžadovaný *vyšetrovací protokol*, ktorý v prípade pesticídov vyžaduje teratologické a reprodukčné testovanie s určenými vyšetreniami. (VÁRNAGY, 1985).

Chemikálie (vrátane pesticídov) môžu ovplyvňovať endokrinný a reprodukčný systém rôznymi spôsobmi a mechanizmami účinku: (1) *synergickým pôsobením* s endogénnymi hormónmi (EH), (2) *antagonistickým pôsobením*, (3) *blokádu syntézy a metabolizmu EH*, (4) *blokádu syntézy alebo metabolizmu receptorov hormónov*. Takéto látky sa označujú, ako endokrinné disruptory (ED) (OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Európska únia, OECD a WHO, ako aj vedeckovýskumné tímy, ktoré koordinujú výskum, vývoj, kontrolu a používanie pesticídov, sa snažia presne definovať a učiť ich vplyv na reprodukčný systém a vývin organizmov. Hlavným zameraním určenia pôsobenia ED je zmena homeostázy sexuálnych hormónov a hormónov štítnej žľazy. Účinok na reprodukčné orgány pôsobením ED zahŕňa ich vplyv na produkciu pohlavných buniek (spermii a oocytov), fertilizáciu, vnútro maternicový rast a vývin plodov, ako aj pôporodný život mláďat (MANTOVANI a kol., 1999). Podľa literárnych údajov medzi ED sa radujú chlórované uhľovodíky (DDT a jeho metabolity; 2,3,7,8 tetrachlór dibenzo – p – dioxín), polychlórované bifenyle, niektoré antiparazitárne látky, poľnohospodárske biocídy (imidazoly a triazoly) a priemyselné zlúčeniny (niektoré ftaláty a fenoly). Novšie aj u niektorých dioxínov a fungicídov (viazolin a linorún) sa dokázal antiestrogénny účinok. Triazíny dokážu ovplyvniť činnosť systému hypotalamus-hypofýza-ovária. Pri ED, ako sú bisditiokarbamát a polychlórované bifenyle sa dokázal aj tyreostatický účinok (OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Medzi stále aktuálne pesticídy, ktorým je potrebné venovať permanentnú pozornosť patria chlordan, organofosfáty, karbofuran, karbamáty a iné novšie vyvíjané a overované látky (BUGARSKÝ a spol., 2002, OSTRÓ a URDŽÍK, 2005).

Karbamáty sú látky, ktoré boli originálne ex-

trahované z fazule *kalabar*, ktorá je domovská rastlina západných afrických štátov. Získaný extrakt z fazule *kalabar* obsahoval fyzostigmínové a metylkarbamátové estery. Karbamát je považovaný za derivát kyseliny karbámovej. Tak isto ako organofosfáty (OP), aj karbamáty sú skupiny látok, ktoré nepretrvávajú v prírode (VÁRNAGY, 1985; GOLOMB, 1999; BARON 1970). Práve pre načrtnuté vlastnosti patria medzi často používané a perspektívne pesticídy v poľnohospodárskej praxi. Pesticídy sú chemicky alebo biologicky pôsobiace látky používané na zámerné ničenie škodcov ako nežiaducich organizmov (alebo ich častí, prípadne funkcií) z rastlinnej a živočíšnej ríše.

Používanie karbamátových látok ako insekticídov začalo v 50. rokoch minulého storočia. V dnešných podmienkach sa vyrába a je používaných okolo 25 derivátov ako pesticídy, hlavne vo forme chemických insekticídov a fungicídov, ale aj ako farmaceutické prípravky (najmä antiparazitiká). Najznámejšie z nich sú **Bendiokarbamát** (insekticíd na reguláciu vektorov ako sú muchy a komáre), **Metomyl** (syntetický kontaktný insekticíd), **Propoxur** (syntetický kontaktný insekticíd). Patria medzi najpoužívanejšie pesticídy v domácnostiach ale aj v záhradách (SÁLAYI, 1987).

Charakteristiky niektorých vybraných karbamátov

Jednotlivé látky a prípravky na báze karbamátov majú nízku perzistenciu v pôde. Táto skutočnosť je ovplyvnená druhom pôdy, kde za pomoci hydrolytických reakcií sú degradované a preto ich životnosť v prírode je 1-4 týždne.

Bendiokarbamát je insekticíd používaný na reguláciu vektorov ako sú muchy a komáre, ktoré sú potencionálnymi prenášačmi závažných ochorení (KAMRIN, 1997). Existuje veľké množstvo látok a prípravkov, ktoré sú zaradené do skupiny bendiokarbamátov nachádzajúcich sa na trhu a jednou z nich je dobre známy prípravok FIKAM D, či FIKAM PLUS (WATTERSON, 1994; HANDYSIDES, 1993).

Metomyl je vysokotoxická látka, ktorá je nebezpečná pre ľudí. Ide o kontaktný a systémový insekticíd. Použitie metomylových derivátov je riskantné a zdraviu škodlivé.

Propoxur je, podobne ako metomyl, systémový a kontaktný insekticíd. Má vlastnosti rýchleho účinku s dlhodobým reziduálnym efektom. Najčastejšie je používaný ako vnútorný pesticíd (WAUCHOPE, BUTTLER, 1992).

Vplyv karbamátov na fyziologické funkcie a zdravie

Karbamáty podobne ako aj organofosfáty inhibujú normálnu funkciu acetylcholinesterázy (ACHE). Acetylcholín (ACH) je hlavným neurotransmiterom parasympatikovej zložky autonómneho nervového systému stavovcov a jedným z najvýznamnejších signálnych chemických prostriedkov na prenos vzruchu z nervu na nerv ako v mozgu tak aj v celom organizme na nervových spojoch - *synapsách*. ACHE svojím enzýmovým účinkom rozkladá a inaktivuje ACH

v synapsách, kde nerv prepája signál do ďalšieho nervu (nervov) alebo prenáša vzruch do svalu, prípadne iného cieľového orgánu alebo tkaniva.

Keď ACHE je inhibovaná OP alebo karbamátom dochádza ku kumulácii ACH na receptoroch cieľových buniek. Z toho vyplýva, že cieľové bunky sú nadmerne stimulované.

Rozdiel medzi účinkom OP a karbamátu je v tom, že OP inhibujú ACHE ireverzibilne a karbamáty naopak reverzibilne.

Zmeny vyvolané pôsobením účinku týchto látok sa dajú rozdeliť na:

1. periférny nikotínový efekt sa prejaví na periférii tým, že spôsobuje fascikuláciu, svalovú kontrakciu, bolesť svalov, celkovú slabosť, tachykardiu, hypertenziu, mydriázu a hyperglykémiu.

2. periférny muskarínový efekt na periférii spôsobuje kontrakciu hladkého svalstva, stimuláciu žliaz, zvýšenú saliváciu, slzotok, výtok z nosa (rhinorea), bronchiálnu sekréciu (bronchoarea), bronchiálnu konstriktciu, cyanózu, nauzeu, zvracanie (vomitum), neschopnosť zadržať moč (incontinentia urinae), bradykardiu a pľúcnu edematizáciu.

Centrálny efekt vyvolá insomniu, poruchy spánku, bolesti hlavy, závraty, poruchy správania (paranoja, agresivita, iritabilita), tremor, ataxia, respiračná depresia, konvulzia a kóma.

Účinky na reprodukčný systém

Vysoké dávky fungicídnych karbamátov BENOMYL [methyl 1-(butylcarbamoyl) benzimidazol-2-yl] mali vplyv na vývoj zraku a jeho funkciu; bola pozorovaná aj anftalmia. Zmeny sa dali pozorovať aj na reprodukčnom systéme u ľudí aj zvierat.

Ďalšia látka je FENOXYCARB (etyl /2-4 phenoxyphenoxy/etyl). Je to rast regulujúci insekticíd, u ktorého je predpoklad účinku na reprodukčný systém a jeho minimálny transplacentárny prenos.

Výskumom s experimentálnym skrmovaním ethyl [2-(4-phenoxyphenoxy)-ethyl] karbamátu ovcami zaznamenali celý rad parametrov klinicko-biochemického profilu krvného séra, motility a morfológie spermií, kvalitu estrálneho cyklu a úroveň plodnosti podľa reprodukčných parametrov. Z výsledkov tejto rozsiahlej štúdie vyplynulo, že nie sú významné rozdiely medzi kontrolou a pokusnou skupinou. Neboli viditeľné zmeny na patologicko - morfológickej úrovni v pohlavných orgánoch pokusnej skupiny. Pri detekcii zmien u jahniat v neonatálnych pečeniach neboli zmeny spôsobené fenoxycarbom tak markantné a dá sa predpokladať, že transplacentárny prenos bol minimálny. Prítomnosť fenoxycarbu v pečeni u 28-dňových jahniat nebola zaznamenaná, naproti tomu v kolostre použitom na krmenie týchto jahniat bola jeho prítomnosť zjavná. Dá sa predpokladať, že použitie fenoxycarbu na pasienkoch podľa návodu, môže u prežúvavcov spôsobiť zmeny na pohlavných orgánoch (BARR a. i. 1997)

Embryo- a fetotoxicita

Embryotoxikózou označujeme toxické dôsledky, ktoré sa prejavujú v období diferenciácie

tkanív a organogenézy v priebehu gravidity ako odozva škodlivého účinku látky na organizmus matky. **Fetotoxikóza** predstavuje toxický alebo degeneratívny účinok škodlivej látky na už vytvorené tkanivá a orgány plodu (VÁRNAGY, 1985).

V rámci tohto okruhu problémov je potrebné zdôrazniť, že plod zasahujúci účinok toxikkej látky môže sa rôznym rozsahu a mierou závažnosti prejavovať ako: *spomalený rast a popôrodný vývin, úhyn, znížená funkčná činnosť, znížená životaschopnosť, výskyt malformácií*.

Pri pôsobení teratogénneho agensu často je potrebné rátať v období prvej polovice gravidity s výskytom *abortu*, alebo práve vo fetálnom veku sa vyskytujúcim sa mŕtvo narodeným jahňatom. Odumreté embryo alebo plod v gravidnej matke sa môže resorbovať a tak sa zabráni abortu. V dôsledku toho v početných prípadoch zostáva utajený teratogénny účinok toxínu.

Teratológia je oblasťou embryológie, ktorá sa zaoberá s chorobnými poruchami vývoja plodov. Rôzne vonkajšie a vnútorné faktory (fyzikálne, chemické a infekčné agensy môžu vyvolať trvalé morfológické štrukturálne a/alebo funkčné odchýlky, ktoré sa priebehu vývoja plodu uplatnia a často rezultuje v zrudnom plode. Z načrtnutých dôvodov pri stanovovaní podmienok pre zavádzanie novo vyvinutých pesticídov do používania sa požaduje ich testovanie, aby sa vylúčila kontaminácia prostredia a zabezpečila ochrana zdravia nielen zvierat ale aj ľudí.

Tabuľka 1: Kritické obdobie organogenézy na vznik vývinu zrud plodov niektorých druhov cicavcov.

Druh	Dĺžka gravidity v dňoch	Kritické obdobie v dňoch
Potkan	21	9 – 17
Králik	31	8 – 21
Ovca	150	14 – 36
Človek	278	20 – 55

Záver

V príspevku zhrnuté bibliografické údaje a štúdie poukazujú na to, že pesticídy podobne ako ďalšie environmentálne xenobiotiká (dioxíny, bifenily a iné organické zlúčeniny) majú vplyv na endokrinný systém hospodárskych zvierat, ako endokrinné disruptory. Tieto látky dokážu negatívne ovplyvniť rozmnožovanie oviec a byť príčinou prebiehavosti, embryonálnych strát, hlavným činiteľom zníženej plodnosti alebo aj vyššieho výskytu jalovosti a zníženej životaschopnosti jahniat do odstavu.

Považujeme za potrebné uviesť, že na základe uvedených literárnych poznatkov a našich doterajších skúseností s asistovaným pohlavným cyklom oviec pripravujeme experimentálne overiť možný vplyv testovaných karbamátov a fungicídov na regulačné a modulačné procesy pri uplatnení biotechnických postupov indukcie a synchronizácie ruje ako aj pri ovplyvňovaní ovulačného pomeru našich hlavných plemien oviec.

Použitá literatúra u autorov

Práca bola podporená projektom aplikovaného výskumu AV 4/O113/O6 a Národným referenčným laboratóriom pre pesticídy UVL Košice.

SÚŤAŽNÉ FOTOGRAFIE



Lomnička, okres Stará Ľubovňa, 1950



Štátny majetok Sp. Nová Ves. Bača Juraj Gbur s pomocníkmi, 1973



Susa Pavol, Sp. Nová Ves, 1979



Juraj Gbur, Sp. Nová Ves, 1973

Termíny podujatí pre rok 2009:

Školenia ku Hygienickej príručke na zásadách HACCP pre výrobu a predaj výrobkov z ovčieho mlieka v salašnických podmienkach - ovčí hrudkový syr na priamu spotrebu, ovčí údený syr, žinčica, bačovská bryndza, parenice, korbáčiky a Zlepšenie životných podmienok v chove oviec- welfare

24.2.-25.2. Sabinov

2.3.-3.3. Banská Bystrica

5.3.-6.3. Žilina

Dátum konania	Miesto konania nákupného trhu a regionálnej výstavy	Prihlásené plemená
9.5.2009	SS – GROUPE, s.r.o., Rapovce-Pleš, T 20799 *	merino, mäsové, krížence
20.5.2009	VÚŽV, ÚCHO Trenčianska Teplá, T 40428 *	ZV, C, lacaune, krížence
10.6.2009	PD Liptovské Hole Kvačany-Dlhá Lúka, T 40800 *	cigája, krížence
17.6.2009	M. Angelovičová-SHR, Lipany, farma Kamenica, T 10818 * regionálna výstava oviec a kôz	cigája, VF, krížence
24.6.2009	PD Liptovské Hole Kvačany-Dlhá Lúka, T 40800 *	ZV, krížence
1.7.2009	AT- Tatry spol. s.r.o., Spiš. Belá- Podhorany, T 10649 *	ZV, krížence
August 2009	Miesto konania sa zverejní dodatočne	LC, VF do 1 roku veku

14.6.2009 - OVENÁLIE 2009 - ovčiarske slávnosti vo Východnej

20.-23.8.2009 - 36. medzinárodná poľnohospodárska a potravinárska výstava Agrokomplex 2009

26.10.2009 - slávnostné ukončenie ovčiarskej sezóny - Demeter 2009, Liptovský Hrádok- MsKS

KONTAKTY:

Zväz chovateľov oviec a kôz na Slovensku-družstvo
Skuteckého 19, 97401 Banská Bystrica
tel., fax - 048 4135027

Predseda predstavenstva – **Ing. Jozef Eštočin**, predseda RD Majdan Litmanová, 0918973059

Podpredseda predstavenstva – **Ing. František Kurilla**, predseda PPD Pucov, 0915873333

Asistentka pre Plemennú knihu – **Zdenka Selecká**, 048/413 50 27, zchok@orangemail.sk

SPRÁVNÝ ÚTVAR:

Ing. Pavel Srpoň

Ing. Július Šutý

Ing. Pavol Gúglava

Ing. Slavomír Reľovský

– riaditeľ a predseda VK, 0905 406 284, zchok.srpon@orangemail.sk

– vedúci plemenných kníh predseda ŠR a samostatný šľachtiteľ, 0905 496 798, zchok.suty@orangemail.sk

– samostatný šľachtiteľ, 0905 496 797, zchok.guglava@orangemail.sk

– samostatný šľachtiteľ, 0905 406 283, zchok.relovsky@orangemail.sk